

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**DVORSKÁ MORALISTNÍ LITERATURA A ŠPANĚLSKÁ UROZENÁ
SPOLEČNOST ZLATÉHO VĚKU**

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

Autor: Jana Elexhauserová

Studijní obor: Učitelství španělského jazyka pro 2. stupeň ZŠ

Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň ZŠ

Ročník: 6

2010

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury, které jsou uvedeny v bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 12. 6. 2010

vlastnoruční podpis studentky - studenta

Ráda bych poděkovala Mgr. Pavlu Markovi, Ph.D. za všestrannou pomoc, cenné rady a trpělivost, kterou mi v průběhu mé práce s ochotou poskytoval.

Anotace

Hlavním tématem této diplomové práce je „**Dvorská moralistní literatura a španělská urozená společnost zlatého věku.**“ Cílem práce je představení dvorské moralistní literatury zlatého věku, tak jak ji vnímali doboví spisovatelé. V šesti kapitolách budou představena zásadní díla dvorské literatury, která přímo ovlivnila chování dvorské společnosti a podílela se na vytváření mentality urozených vrstev. Čtenář tak získá ucelený pohled nejen na dvorskou literaturu a kulturu španělského zlatého věku, ale i na celou dvorskou společnost.

Klíčová slova: šlechta, zlatý věk, moralisté, dvůr, panovník, ideál, ctnost

Abstract

The major theme of this thesis is „**Courtly and moralistic literature and Spanish aristocratic society of the Golden Age**“. The goal is to portray european courtly-moral literature, which described aristocratic society of 16th and 17th century. Thesis is devided into six chapters, each presents one of the essential works of art which have influenced the behaviour of the society of the court and which have contributed to the mentality changes of the noble class. The reader thus gains not only a comprehensive picture of Spanish courtly literature and culture of the Golden Age, but of the Spanish courtly society as a whole.

Key words : aristocracy, Golden Age, moralistic, court, Sovereign, an ideal, a virtue, literature

Obsah

1	Úvod	4
2	Španělská šlechtická společnost zlatého věku	6
3	Dvorská a moralistní literatura zlatého věku a její autoři	11
4	Dvorská společnost očima literatury 16. století - Baldassare Castiglione a Antonio de Guevara	31
5	Snaha o dosažení duševního klidu v nepokojné době - vliv neostoicismu	46
6	Barokní pohled na člověka v díle Baltasara Graciána	58
7	Ponaučení vladařům v díle Niccola Machiavelliho, Baltasara Graciána a D. Saavedry Fajarda	67
8	Závěr	78
9	Resumen	83
10	Seznam použité literatury	85

1. Úvod

Tato diplomová práce vzniká z důvodu vytvoření základního přehledu evropské dvorské moralistní literatury v období 16. a 17. století, která byla reflektována ve španělském šlechtickém prostředí období zlatého věku. Hlavní osou práce bude analýza vybraných děl, jejich rozbor a srovnání. Autorka se bude v této práci snažit představit nejdůležitější evropské a španělské autory a na analýze jejich hlavních děl poté vytvoří ucelený pohled na španělskou urozenou společnost zlatého věku.

Hlavní pozornost bude v práci věnována literárním dílům, která vznikla v období zlatého věku ve Španělsku. Nepomine však ani díla evropská, která přímo ovlivnila španělskou dvorskou moralistní literaturu. Z těchto děl se autorka zaměří na zásadní studie, které byly již ve své době přeloženy do mnoha jazyků a jistým způsobem se tak staly fenoménem své doby.

Poznatky pro svoji práci bude autorka čerpat především ze zahraniční španělsky psané literatury a internetových zdrojů, a to z toho důvodu, že se tento literární žánr do českého jazyka příliš nepřekládal. Výjimkou budou dvě díla od italských renesančních spisovatelů, která jsou přeložena do českého jazyka, a která se stala nejznámějšími díly dvorské literatury.

Autorka se ve své práci bude snažit zodpovědět na otázky a) z jakého důvodu dvorská literatura vznikla a jakými tématy se zabývali její hlavní představitelé. Další otázku, kterou si bude autorka klást, bude představení urozené španělské společnosti, která vznikne z analýzy vybraných španělských děl.

Práce bude seřazena do šesti základních kapitol, které vytvoří osnovu celé studie. Na začátku diplomové práce se autorka pokusí nastínit a přiblížit samotnou dvorskou kulturu a španělskou šlechtickou společnost zlatého věku. Jako první se autorka zaměří na základní charakteristiku šlechtického stavu a pokusí se nastínit určité problémy, které se šlechty bezprostředně týkaly. V této první kapitole diplomantka představí rozdíly mezi vyšší a nižší šlechtou ve Španělsku v období zlatého věku. Vysvětlí, z jakého důvodu začaly mít urozené vrstvy potřebu odlišovat se od těch neurozených. V druhé kapitole se autorka zaměří na dvorskou a moralistní literaturu zlatého věku a její hlavní autory. Autorka zde odůvodní vznik evropské dvorské

literatury, která se stala oblíbeným tématem 16. a 17. století a představí její základní dvorská díla.

Od těchto obecněji pojatých skutečností autorka v následujících kapitolách přejde k podrobné analýze evropských děl dvorské literatury. V následujících částech diplomové práce podrobně představí nejdůležitější díla dobových spisovatelů-moralistů, která tematicky a chronologicky sjednotí. Každé téma se bude zabývat určitým znakem, který byl pro dané představitele typický. V třetí kapitole se autorka zaměří na knihy, které měly připravit šlechtické mladíky na život u dvora. Představí zde dvě naprosto odlišná díla od italského spisovatele Baldassara Castiglioneho a španělského kritika a moralisty Antonia de Guevary. V následující kapitole popíše význam neostoického hnutí pro vytváření osobnosti šlechtice doby 16. a 17. století. Představí hlavního představitele hnutí Justa Lipsia a uvede základní díla Franciska de Queveda, který se jím nechal inspirovat. V páté části práce se zaměří na dílo Baltasara Graciána a jeho barokní pohled na lidskou společnost. Autorka bude čerpat poznatky z Graciánova nejkritičtějšího díla *Kritikonu*, které podrobně rozebere a na tomto rozboru vysvětlí Graciánův pohled na člověka. V poslední části autorka představí základní politicko-pedagogickou literaturu, která měla naučit mladé panovníky vladařskému umění. Jako hlavní zdroj jí poslouží díla od Nicolla Machiavelliho, Baltasara Graciána a Diega Saavedry Fajarda.

2. Španělská šlechtická společnost zlatého věku

Aby mohl čtenář proniknout do světa šlechty v období zlatého věku, je zapotřebí vysvětlit několik základních rovin, které s tímto tématem úzce souvisí. V této první části diplomové práce autorka představí dobu zlatého věku. Ve Španělsku započalo toto období rokem 1492, kdy vznikla první španělská gramatika od Antonia de Nebriji a skončilo roku 1681 smrtí posledního barokního autora Pedra Calderóna de la Barcy.¹ Poté se autorka zaměří na samotný vznik dvora, hlavní smysl slova dvůr a na to, jakým způsobem na něj bylo nahlíženo. Dále vysvětlí, proč se španělská šlechta rozdělila do určitých tříd podle urozeného původu a jakým způsobem se odlišovala aristokratická elita od obyčejných obyvatel. Na této studii poté vykreslí dvorskou literaturu a autory, kteří se jí zabývali.

Španělské období zlatého věku je charakterizováno jak obrovským vzestupem, tak velkým pádem. Za obrovský vzestup lze považovat kulturní a literární pozadí doby. V tomto období působili na španělské půdě významní literáti, jejichž díla ovlivnila následující generace a stala se oblíbenou četbou následujících století.² Ve zlatém věku došlo k rozkvětu všech literárních žánrů a vznikaly i žánry nové, jako například dvorská literatura. Naopak k úpadku došlo především v rovině politické, duchovní a společenské.³ Bohatí šlechtici začali zapomínat na svůj původ a své poslání a život u dvora si spíše hříšně užívali. Tento problém nastal v době, kdy dvůr začal získávat výlučné postavení v životě šlechty.⁴

Dvůr sloužil především jako místo, kde si vybrané mocné rodiny udržovaly své postavení a předávaly ho z generace na generaci. Zároveň se stal prostředím, kde se šlechtici měli naučit dobré mravy, umění řeči a získávat vědomosti. Dvorské prostředí však mělo i stinné stránky. Během období zlatého věku se na dvoře začala rozmáhat přetvářka, podvody a lež, za jejichž pomoci si aristokraté udržovali své výsadní postavení.⁵

---

¹ www.es.wikipedia.org/wiki/Siglo_de_Oro

² Oldřich BĚLIČ-Josef FORBELSKÝ, *Dějiny španělské literatury*, Praha 1984, s. 34.

³ Tamtéž, s. 35.

⁴ Antonio ÁLVAREZ-OSORIO ALVARIÑO, *Corte y cortesanos en la monarquía de España*, in: Giorgio PATRIZI- Amedeo QUONDAM (edd.) *Educare il corpo, educare la parola nella trattatistica del Rinascimento*, Roma 1998, s. 298.

⁵ Tamtéž, s. 298.

Pod pojmem dvůr si lze představit jak místo, na kterém šlechta žila, tak určitou skupinu lidí, která se vyznačovala společnými zájmy, způsobem života a určitými charakteristickými rysy. Dvorskou tematikou se již ve 13. století zabýval Alfons X Moudrý., který smysl dvora popisuje ve svém díle *Siete Partidas del rey don Alfonso Sabio*. Alfons X. nahlíží na dvůr jako na sjednocení místa a osob, které na něm žijí.⁶ Ve studii Antonia Alváreze-Osoria Alvariña je dvůr tvořen třemi důležitými složkami. První a nejdůležitější složkou byl panovník, jeho rádci, soudci a ministři. Na druhém místě byla vyšší šlechta žijící v paláci a třetí složku zastupoval věrný králův doprovod a služebníci.⁷ Alfons X. zároveň nahlíží na dvůr jako na místo, kde by se měl jeho oddaný poddaný naučit dobrým mravům, umění vystupovat na veřejnosti, vzdělání, ctnosti a pili. Dvůr byl podle něho ideálním místem, které mělo danému jedinci pomoci získávat potřebné zkušenosti.⁸

Vzhledem k tomu, že na dvoře žil široký okruh různých osob, od chudých služebníků až po bohaté a mocné pány, začala mít šlechta potřebu odlišit se.⁹ Největší rozdíl mezi vyšší a nižší šlechtou se objevily ve Španělsku během 16. a 17. století, kdy se sama šlechta snažila najít přesnou definici šlechtictví a rozdělila se do určitých skupin.¹⁰ „*La nobleza, dice, se compone de los Infantes, Grandes, Señores, Caballeros e Hidalgos. En cuanto a los Grandes distingue los que lo son y los, tratados como tales, aunque hay algunos de estos, y aún de los señores que no ceden a los primeros en rentas y calidad. Su poder llegó a tanto, que dió cuidado a la Corona.*“¹¹

Úplné rozdělení španělské šlechty nastolily španělské zákony, které vznikly pod názvem Leyes de Toro, které přesně vymezily dědictví majetku a titulu. Při úmrtí v rodině zdědil nejstarší syn to, co náleželo jeho rodičům, a stal se rozhodující osobností. Díky těmto zákonům se šlechta ujistila, že v budoucnu jejich rodina nepřijde o svá privilegia ani o svůj titul. V tomto období se nezačaly vymezovat pouze odlišnosti

---

⁶ Antonio ÁLVAREZ-OSORIO ALVARIÑO, *Corte*, s. 299.

⁷ Tamtéž, s. 300.

⁸ Tamtéž, s. 303.

⁹ „ Šlechtic, ať už z vyšší či nižší vrstvy, je privilegovaný jedinec, který má výlučné postavení ve společnosti díky svému titulu, který si vysloužil za své skutky, či dědičným právem. Nemalou roli v tomto výhradním postavení hraje slib králi, který každý urozenec musí slíbit“ Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s 80.

¹⁰ Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, *La sociedad española en el siglo XVII*, Granada 1992, s. 196.

¹¹ Tamtéž, s. 190.

mezi šlechtici a neurozenými spoluobčany, ale i mezi samotnými šlechtici. Postupně se utvářely tituly a zvyky, které by měl pravý šlechtic dodržovat, a ekonomická situace daného jedince. Hlavní rozdíl mezi nejvyšší šlechtou a rytíři byl nejvíce znatelný právě v majetku, pravomocích a bohatství, které vyplývalo z ušlechtilosti a vážnosti daného rodu.¹²

Podle historiků lze španělskou šlechtu žijící v období zlatého věku rozdělit do tří následujících skupin:

1. „Grandes y títulos“, neboli urození muži větší
2. „Caballeros“, neboli urození muži menší
3. „Simple hidalgos“, neboli rytíři¹³

Mezi první skupinu se řadili „Barones“, „Nobiles“ tzv. „Señores“. Tito šlechtici měli největší výhody, renty a absolutní pozornost panovníka. Velmi často ho doprovázeli na důležité akce a zdržovali se v jeho těsné blízkosti. Jejich nejdůležitějším a nejtypičtějším znakem byla urozená krev.¹⁴

Mezi šlechtice střední třídy patřili „caballeros“ tzv. hrabata, vojevůdci, kteří byli velice vážení z toho důvodu, že získali titul za věrnou službu panovníkovi.¹⁵ Mezi nejnižší šlechtu patřili tzv. „hidalgos de privilegios“, kteří nebyli mezi zbývající šlechtou ani mezi zbytkem obyvatelstva příliš oblíbeni. Tato nejnižší šlechta si své tituly velmi často kupovala i za cenu spáchání určitého zločinu.¹⁶ Je zřejmé, že i klasifikace střední a nižší šlechty byla založena na bohatství a společenské funkci. Hlavní rozdíl mezi střední třídou „caballeros“ a nižší třídou „hidalgos“ byl ten, že „caballeros“ doprovázeli krále do bitev a žili z renty, zatímco „simple hidalgos“ často vykonávali úkoly, které jim nebyly hodny.¹⁷

Potřeba odlišit se byla pro urozené šlechtice opravdu důležitá, a proto svůj původ dávali velmi často a rádi na obdiv. Podstatným znakem, kterým se urození páni snažili odlišit, se stal způsob bydlení. Páni budovali obrovská sídla, ve kterých nemohl chybět prosvětlený sál, který byl vyzdoben nejrůznějšími tapiseriemi z rozmanitých motivů a hýřící barvami. Podlaha byla pokryta drahým tureckým kobercem, uprostřed

---

¹² Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, *La sociedad*, s. 189.

¹³ Tamtéž, s. 190.

¹⁴ Tamtéž, s. 191.

¹⁵ Tamtéž, s. 191.

¹⁶ Tamtéž, s. 191.

¹⁷ Tamtéž, s. 191.

místnosti stál krb, ve kterém však oheň neplál, jelikož byl dekorován čerstvě natrhanými květinami a na příchozí jedince působil jako malá fontána. Takto vybavený sál měl za účel jediné, ohromit návštěvu svou velkolepostí a přepychem.¹⁸

Mezi další způsob, kterým se dvořané snažili odlišit, patřil i výběr správného oblečení. O tom, že si španělští šlechtici na výběru oblečení velice potrpěli, svědčí i to, že se španělský kostým stal oblíbeným i u cizí šlechty. Základ kostýmu tvořil jak u mužů, tak u žen vyztužený korzet. Dámské sukně tvořily kovové obruče, které byly vycpány plstí a mořskou trávou.¹⁹

Dalším důležitým ukazatelem šlechtického postavení byl počet služebnictva, kterým daný rod disponoval. Každý kdo byl šlechticem, ale i ti, co by se jím rádi stali, museli zaměstnávat mnoho čeledě k udržení svých statků. Tímto činem dali na obdiv své bohatství, ale zároveň i štedrost, protože zaměstnali osoby, kterým dali příbytek, stravu a určitou péči. Odměnou za to jim byla služba, která spočívala v udržování statků, práci na půdě, v kuchyni, prádelně či doprovod šlechtice na určité společenské akci.²⁰ Šlechtici pocházející z urozených předků byli tedy předurčení k tomu, aby se lišili nejen svým majetkem, stylem oblékání, ale i způsobem chování.²¹

Kromě toho, že se v průběhu doby měnil pohled na celkový smysl dvora, měnil se zároveň s ním i pohled na samotného šlechtice. Jak je již výše napsáno, pravého šlechtice měly zdobit chrabré skutky, odvaha a ctnost. Do 15. století bylo na dvořany pohlíženo právě jako na „caballeros“, válečníky, kteří věrně sloužili panovníkovi.²² V 16. století se pohled na šlechtice začal zvolna měnit. Základní ctnosti a vlastnosti dvořana žijícího v období zlatého věku vycházely právě z obrazu válečníka, který jim sloužil jako vzor. Mezi základní principy, které měl válečník a novodobý dvořan společné, patřilo především umění dvořit se dámám, galantní vystupování na veřejnosti a další ctihodné vlastnosti.²³ Největší rozdíl mezi dvořanem-válečníkem žijícím do 15. století a urozeným dvořanem z období zlatého věku byl v náplni jejich práce, která se od nich očekávala. Tradiční valečnickova náplň dne, která spočívala v obraně panovníka a ochraně království, vystřídal vzdělání a výuka o umění. Dvořan se tedy začal

---

¹⁸ Tamtéž, s. 276.

¹⁹ Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání: Renesance*. Lidové noviny, Praha 1996, s. 38.

²⁰ Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, *La socieda*, s. 277.

²¹ Václav BŮŽEK, *Člověk*, s. 97.

²² Antonio ÁLVAREZ-OSORIO ALVARIÑO, *Corte*, s. 308.

²³ Tamtéž, s. 313.

vzdělávat. Učil se základnímu umění řeči, historii, vystupování před panovníkem atd. Odvahu, kterou hrdina dokazoval v boji, ukazovali dvořané svému králi při rytířských hrách. Z čestného hrdiny, který bojoval za královu čest, se tak postupem času stal dvořan žijící u dvora.²⁴

Mezi nepsaná pravidla patřilo také to, že si měl každý šlechtic koupit koně. Nikdy neměl zapomenout mít při sobě meč. Měl dbát o to, aby zastával funkci na viditelném místě. Dobré bylo, když šlechtic vstoupil do nějakého spolku. Tento spolek mohl být například spolek šermířský nebo jezdecký. Důležité bylo, aby se pohyboval mezi lidmi sobě rovnými a svým vybraným chováním zabránil možné kritice.²⁵ Každý šlechtic měl dbát na to, aby žádným způsobem neposkvrnil nebo nezahanbil svůj rod nepřístupným a ponižujícím stylem chování. Nezkoušeným urozencům bylo často kladeno na srdce, že porušení obecných zásad a nevybrané chování ve společnosti může mít katastrofální dopad na celou jeho rodinu a dokonce i na další potomky.²⁶

Castiglione²⁷ popisuje danou situaci těmito slovy: „*Nelze prominout šlechtici z vysokého stavu, když sejde z cesty svých předků, poskvrní rodinné jméno a nejen nic nezíská, ale ztratí i to, co už získal. Šlechtictví je jak planoucí pochodeň, jež vrhá světlo na všechny naše skutky, ať dobré či špatné, a zažehává nadšení: strach z hanby i očekávaná pochvala podněcuje k ctnostem, jelikož pro šlechtice je pohanou už to, nedosáhnou-li alespoň úrovně svých otců. Pečuje-li o ně dobrý vychovatel, podobají se téměř vždy těm, kdo je zplodili a často jsou i lepší, ale zanedbáváme-li je, zplaní a nikdy nepřinesou ovoce.*“²⁸

Od 17. století se začal přiklánět důraz na náboženské vyznání. Šlechtic měl být křesťan uctívající křesťanskou víru. S tím byl nepochybně spjat počestný a duchaplný život. Šlechtic měl být střídmý v jídle, umírněný v pití, skromný v oblékání a obratný v konverzaci.²⁹ Šlechtic měl být jedním slovem nejoddanější božský služebník. Celkové proměny dvorského prostředí, pohlížení na dvořany a způsob, jakým dvořané žili, se v 16. století stávalo oblíbeným tématem dobových spisovatelů. Tito spisovatelé byli

---

²⁴ Tamtéž, s. 312.

²⁵ Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, s. 280.

²⁶ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, Praha 1978, s. 46.

²⁷ Baldassare CASTIGLIONE byl italský humanista, který je považován za zakladatele dvorské literatury.

²⁸ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 46.

²⁹ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio de corte y alabanza de aldea*, <http://www.filosofia.org/cla/gue/gueca.htm>, kapitola čtvrtá

velmi často sami dvořané žijící u dvora. Je nutné zmínit, že předchůdcem dvorské literatury byly v minulosti hrdinské eposy, básně, písně a povídky o chrabrych a statečných rytířích. Tato díla velmi často popisovala skutky a příběhy statečných hrdinů a opěvovala jejich činy.³⁰ Na rozdíl od středověké literatury, která pouze popisovala hrdinské činy, dvorská literatura byla v mnoha případech označována jako literatura naučná, která měla dvořany připravit na život u dvora.³¹

3. Dvorská a moralistní literatura zlatého věku a její autoři

Dvorská literatura se zaměřovala na více témat a stala se oblíbeným tématem mnoha spisovatelů. Je nutné podotknout, že autorka zde nebude moci představit všechna díla dvorské literatury, protože se zaměří na nejvýznamější práce dobových spisovatelů, které podrobně rozebere. První a nejoblíbenější téma bylo ideologické popisování dvořana. Mezi autory, kteří se zabývali touto tematikou, patřil Baldassare Castiglione a Baltasar Gracián. Vzhledem k tomu, že ne vždy se dvořané chovali ctnostně a jejich skutky byly často zahanbující, vznikla i kritická dvorská literatura. Hlavním kritikem dvorského stylu života byl Antonio de Guevara, který dvorskou kulturu otevřeně kritizoval. Třetím tématem se stala politicko-naučná literatura, která radila budoucím panovníkům, jak vládnout. Politickou literaturou se zabýval především Diego Saavedra Fajardo, Baltasar Gracián, Francisko de Quevedo, italský šlechtic Niccolo Machiavelli a holandský humanista Erasmus Rotterdamský. K tomu, aby čtenář mohl pochopit celkové pojetí dvorské literatury, je vhodné si jednotlivé autory představit a nastínit dobu, ve které žili.

Za průkopníka dvorské literatury v období raného novověku lze považovat italského šlechtice, dvořana, diplomata a spisovatele žijícího v 16. století, Baldassara Castiglioneho. Mezi jeho nejznámější a nejprekládanější dílo patří „*Il Corteggiano*“ (Dvořan), o jehož překlad do španělského jazyka se postaral Juan Boscán. Castiglione se stal zároveň průkopníkem tzv. dvorské literatury ideálu, která popisovala to, jak by měl ideální dvořan vypadat a jak vystupovat na veřejnosti.³² Dílo Baldassara

---

³⁰ Antonio ÁLVAREZ-OSORIO ALVARIÑO, *Corte*, s. 314.

³¹ Tamtéž, s. 304.

³² Tamtéž, s. 314.

Castiglioneho bylo ovlivněno tím, na jaký způsob vlády byl autor zvyklý a v jaké části Itálie se narodil.

Baldassare Castiglione (1478-1529) se narodil poblíž Mantovy v šlechtické rodině, kde mu bylo dopřáno studium v Miláně. Po smrti otce nastoupil mladičkový Castiglione do služeb rodu Gonzagů a žil s nimi u dvora.³³ Dvůr rodiny Gonzagů v Mantově byl ve své době pokládán za nejvznešenější v Itálii a Castiglione se tak setkával s nejvýznamnějšími kulturními i politickými osobnostmi své doby. Proto není divu, že se autorovi dostalo na dvoře humanistickému vzdělání, které poté zúročil ve svém díle.³⁴ Castiglione se však nepovažoval pouze za literáta. Jako svůj hlavní cíl považoval kariéru dvorského diplomata. V deseti letech opustil rodné město a vydal se studovat. Po smrti svého otce se vrátil do služby vévody Francesca Gonzagy. Poté přešel do služeb urbinského dvora, kde působil jako diplomatický činitel. Jeho prestiž byla tak veliká, že ho urbinský vévoda jmenoval hrabětem a přidělil mu malé léno.³⁵ Těžší chvíle zažil Castiglione v době, kdy urbinský dvůr připadl do rukou rodu Medici. Nejprve doprovázel bývalého urbinského vévodu do vyhnanství, ale později od něho z nepochopitelných důvodů utekl. V momentě, kdy se vévoda vrátil k moci, mu kvůli této zradě zkonfiskoval jeho léno. Castiglione se vrátil k mantovskému dvoru a oženil se. Působil i na papežském dvoře, kde zastával funkci mantovského vyslance. Později působil jako papežský vyslanec ve Španělsku, kde zemřel na následky moru.³⁶

Kniha *Dvořan* vznikla za Castiglionova působení na urbinském dvoře v období 1508-1518. Dílo nejprve kolovalo v opisech, protože jeho výtisk vznikl o deset let později. *Dvořan* přesně zachycuje prostředí urbinského dvora. Je postavený na čtyřech hlavních kapitolách, ve kterých je popsán dokonalý šlechtic. Tyto kapitoly vznikly v prostředí urbinského dvora, kde se údajně uskutečnily rozhovory, které tvoří osnovu celého díla. Mluvcími nejsou postavy fiktivní, nýbrž vážení dvořané žijící u urbinského dvora a Castiglionovi přátelé.³⁷

Důvod, proč se na Castiglioneho nahlíží jako na průkopníka dvorské literatury, je ten, že Castiglione svým dílem přinesl odpověď na potřebu přetvořit starý vzor středověkého rytíře ve vzdělaného, ctnostného a uvědomělého dvořana. Přesněji řečeno,

---

³³ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 8.

³⁴ Tamtéž, s. 8.

³⁵ Tamtéž, s. 9.

³⁶ Tamtéž, s. 10.

³⁷ Tamtéž, s. 11.

Castiglione tento ideál přetvořil a prohloubil. Dvořan přináší mnoho pokrokových idejí, které přesahují rámec dvorského prostředí. Dvořan se šířil především prostřednictvím královských dvorů a formoval v šlechticích představu ideálního muže a ideální ženy. Dvořanovy překlady do národních jazyků přispěly k rozvoji národních literatur. Dílo sloužilo po dlouhá léta jako model při výchově budoucích státních činitelů a urbinský dvůr se stal vzorem pro další raně novověké dvory.³⁸ Dvořanovo poselství jako díla bylo ovlivněno také tím, že Castiglione působil v italských městských státech, kde vládu vykonával jednotlivce a v nichž výkonná moc byla plně v rukou šlechticů a dvořanů.³⁹ V knize autor upouští od jakéhokoli kritizování dvorského prostředí a zabývá se pouze popisem ideálního dvořana. Vykresluje pravidla urozenosti a základní principy dvorského vystupování. V knize je například popsáno, jak vybraně hovořit. Dále jsou zde popsána pravidla při stolování, chování při společných večírcích či při konverzaci s ženami.⁴⁰

Itálie se nestala kolébkou pouze pro ideální dvorskou literaturu, ale i pro literaturu politickou. Přibližně ve stejné době, kdy vznikl Dvořan od Baldassara Castiglioneho, vznikl i „*Il Principe*“ (Vladař) od Niccola Machiavelliho.⁴¹ Svým vznikem spadají obě díla do období vrcholné etapy italské renesance, ale svým obsahem se naprosto odlišují. Rozdíl mezi díly je patrný již z názvů, Dvořan a Vladař. To, proč se tato dvě díla tak odlišují, souvisí s prostředím, ve kterém oba autoři vyrůstali. Mantovan Castiglione vyrůstal v klidném prostředí mantovského dvora, který neprocházel takovými rozpory jako dvůr florentský. Proto ve Dvořanovi nezmiňuje třídní boje a nezabývá se politikou ani způsobem vlády tak, jak tomu činil Machiavelli.⁴²

Oproti tomu Niccolo Machiavelli (1469-1527) pocházel z rušného prostředí Florencie, které se prakticky od roku Machiavelliho narození zmítalo v krizi.⁴³ Roku 1478 vypuklo ve Florencii spiknutí proti Medicejskému rodu, které podnítila bohatá rodina Pazziů, kteří chtěli zavraždit oba bratry vládnoucího rodu a zaujmout jejich místo. Jeden z bratrů byl zabit, zatímco druhý našel podporu a oporu v obyčejném lidu.

---

³⁸ Tamtéž, s. 16.

³⁹ Tamtéž, s. 8.

⁴⁰ Antonio ÁLVAREZ-OSORIO ALVARIÑO, *Corte*, s. 304.

⁴¹ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 8.

⁴² Tamtéž, s. 8.

⁴³ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, Praha 2007, s. 20.

Přeživší Lorenzo Medicejský krutě zúčtoval se spiklenci a nebránil se ani tomu, poslat na šibenici arcibiskupa z Pisy. Tehdejší Papež Sixtus IV. vyhlásil nad Florencií interdikt. Poté, co Lorenzo dostal podporu z Milána a Benátek, musel papež podepsat mír. Itálie však nebyla jednotná, a když roku 1494 vpadl na poloostrov francouzský král Karel VIII., nejednotné státy se nedokázaly ubránit. Medicejové byli vyhnáni z města a Florencie byla prohlášena republikou.⁴⁴ Zmíněné změny pomohly Machiavellimu k prestižnímu místu na ministerstvu zahraničních věcí a války. Za svého působení na ministerstvu byl Machiavelli pověřen čtyřmi misemi do Francie a jednou do římsko-německé říše. Na těchto cestách se začalo formovat jeho politické myšlení a názory na politiku.⁴⁵ V momentě, kdy se do Florencie opět navrátili Medicejové, byl Machiavelli zbaven možnosti zastávat veřejný úřad. Stáhl se do ústraní a věnoval se studiu historických pramenů.⁴⁶ Po určité době dokázal o svých kvalitách přesvědčit Medicejský rod a byl mu přidělen titul oficiálního historika Florencie.⁴⁷ Machiavelli sepsal osmidílné Florentské letopisy, které jsou považovány za první nedokončené dějiny Itálie, a které mu pomohly dostat se zpět do úřadu. Bohužel o rok později byli Medicejové znovu vyhnáni a roku 1527 byla opět nastolena republika. Machiavelli umírá tentýž rok ve věku osmapadesáti let.

Celkové nepokoje, kterými si Florencie prošla, utvrdily Machiavelliho v představě, že by Itálie mohla být znovu velkou a svobodnou zemí pouze za předpokladu, že bude mít v čele silného vladaře. Machiavelliův Vladař je bezpochyby ovlivněn všemi výše uvedenými událostmi. Machiavelliho práce se pyšní jak myšlenkovým bohatstvím, tak literárním rozměrem. Kromě toho, že autor psal politické spisy – O umění válečném, Rozpravy o prvních deseti knihách Tita Livie, Vladař, tvořil i díla prozaická, divadelní a lingvistická.⁴⁸

Bohužel v neprospěch Machiavelliho se stalo to, že jedno jeho dílo – Vladař, zastínilo všechna ostatní. Autor byl ve své době posuzován právě podle Vladaře. V renesanční epoše však bylo na dílo pohlíženo především z morálního hlediska a ne z hlediska logického a vědeckého. Vladař byl tehdy interpretován jako kodex tyranie. Autorův styl založený na spojení „cíl ospravedlňuje prostředky“ a „úspěch je završením

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 8.

⁴⁵ Tamtéž, s. 8.

⁴⁶ Tamtéž, s. 9.

⁴⁷ Tamtéž, s. 11.

⁴⁸ Tamtéž, s. 11.

a chválou díla“ byl nazván machiavelismem.⁴⁹ Vladař je aplikací neúprosné logiky a historických poznatků. Pokud se kdokoli předtím snažil stanovit pravidla vlády, vycházel vždy z etických a morálních zásad. Machiavelli jako první popsal pravidla vlády z hlediska praktických a reálných skutečností. Ve Vladaři je naznačený krutý a logický svět, který je založený na poznání člověka a života, nikoli na morálních zásadách.⁵⁰

Tři roky poté co byl Vladař vytištěn, se objevila kniha *O výchově křesťanského vladaře*, která byla napsána holandským filozofem, myslitelem, pedagogem, učencem, představitelům evropského humanismu Erasmem Rotterdamským (1469-1524). Dílo mělo sloužit jako praktický návod k výchově panovníka a zároveň jako dílo teoretické, jehož hlavním cílem bylo shrnout principy, jimiž se má řídit stát a panovník. Spis *O výchově křesťanského vladaře* bývá často považován za shrnutí politických ideálů, které s realitou nemají mnoho společného. Jako opak Erasmoveho díla bývá velmi často stavěn právě Machiavelliho Vladař, který je nesen duchem politického realismu. Díla se neliší pouze svým obsahem a pohledem na realitu, ale především svým cílem a zaměřením. Je dosti možné, že Erasmove dílo vzniklo právě jako reakce na Vladaře, který byl vytištěn o tři roky dříve roku 1513. Machiavelli ve svém díle uvádí, že pro udržení vlády politickou silou je bezpečnější, aby byl kníže spíše obávaný než milovaný⁵¹. Erasmus upřednostňuje opačný názor a uvádí, že vladař pro spravedlivé a shovívavé vládnutí potřebuje všestranné vzdělání a určitý lidský cit. Erasmus kritizuje vládce, kteří se raději vzdělávají v umění tančit, ve společenských hrách a dvorské etiketě. Stejně jako pozdější představitelé politické a pedagogické literatury Gracián, Fajardo či Lipsius přikládá Erasmus významnou roli vychovateli, jehož úlohu vidí jako nezastupitelnou a nutnou.

To, že dílo mohlo vzniknout jako přímá reakce na Vladaře, je patrné z celkové kompozice díla. Stejně jako Vladař je Erasmove dílo rozděleno do krátkých kapitol, které jsou stejně jako u Vladaře seřazeny tematicky. Autor zde popisuje: umění mírové vlády, vladařovu dobročinnost, vladařskou činnost v míru, úřady, zákony a války. Největší důraz klade Erasmus na výchovu a vzdělávání panovníka, zatímco Machiavelli upřednostňuje zkušenost a diplomacii.⁵²

---

⁴⁹ Tamtéž, s. 15.

⁵⁰ Tamtéž, s. 16.

⁵¹ Tamtéž, s. 121.

⁵² Tamtéž, s. 15.

Je patrné, že italská kultura i Erasmův humanismus ovlivnily španělskou dvorskou literaturu. Někteří spisovatelé pokračovali ve stopách ideálů Baldassara Castiglioneho a Erasma Rotterdamského, jak tomu bylo v případě Baltasara Garciana (1601-1658). Našli se i tací, kteří jeho idealismus kritizovali, jako například Antonio de Guevara (1481-1545). Většina španělských děl zabývajících se politikou a stylem vlády vznikla jako reakce na zmiňované dílo od Niccola Machiavelliho a byla inspirována Erasmovým politickým dílem *O výchově křesťanského vladaře*. Největším kritikem machiavellismu byli již zmínění Baltasar Gracián a Diego Saavedra Fajardo (1584-1648)

Ve Španělsku se literatura s dvorskou tématikou začala rozvíjet v období zlatého věku. Na počátku 16. století došlo ve Španělsku k velkému rozkvětu kultury a literatury obecně.⁵³ V této době se rozvíjelo španělské školství, otvíraly se nové univerzity např. Alcalá de Henares, (založená roku 1506), kde se šířilo humanistické vědění. S rozvojem univerzit souvisí i rozvoj renesančních a humanistických idejí. Do myšlení mladých lidí proniká nový kritický směr, který razí cestu modernímu vědeckému poznání.⁵⁴ Stejně jako ve školství, tak i v literatuře nabývají renesanční ideje dominantního postavení. To bylo způsobeno především tím, že do Španělska pronikala stále intenzivněji italská díla, která byla velice oblíbená a ovlivnila určitý okruh španělské literatury. Ve španělském písemnictví se tak začal šířit nový směr, který spočíval v radostném až pohanském přístupu k životu.⁵⁵ Bohužel volnomyšlenkářství netrvalo na španělské půdě příliš dlouhou dobu. V momentě, kdy nastoupili na trůn Habsburkové, renesanční myšlení začalo být více ovlivňováno ideologiemi katolické církve. Habsburkové učinili ze Španělska pupek katolické víry a protireformace, která spočívala v tom, že mocná španělská inkvizice začala potlačovat i sebemenší náznak kritického a nezávislého myšlení. Ve španělském písemnictví se postupem času začaly rozvíjet prvky mysticismu a určitý druh filozofického úniku.⁵⁶

V souvislosti s rozvojem renesančního myšlení a vědění se ve Španělsku rozvíjí i literatura nauková, morální a didaktická. Tento druh literatury nebyl považován za krásné písemnictví, ale obecně s ním souvisel, protože v naučných prózách bývalo velmi často popisováno duchovní prostředí a celkové klima země, ve kterém se

---

⁵³ Oldřich BĚLIČ- Josef FORBELSKÝ, *Dějiny*, s. 35.

⁵⁴ Tamtéž, s. 35.

⁵⁵ Tamtéž, s. 36.

⁵⁶ Tamtéž, s. 36.

pisemnictví rozvíjelo. Tato díla běžně obsahovala odpovědi na otázky filozofické, etické, politické, morální atd. Od krásné literatury se lišila především tím, že odpovědi na tyto otázky psal autor přímo a nepřekrýval je uměleckými obrazy. Spisovatelé raného zlatého věku čerpali své ideje především z evropských renesančních děl nebo z děl antických velikánů, kde navazovali na stoickou filozofii. Z autorů soudobých se nechávali inspirovat především Erasmem Rotterdamským a představiteli italské dvorské literatury.⁵⁷

Mezi esejisty rané fáze zlatého věku patřil Antonio de Guevara, španělský autor, který žil v 16. století, stejně jako italský didaktický autor Castiglione. Na Guevaru je nahlíženo jako na ctižádostivého františkánského mnicha, který měl možnost již od raného věku nastoupit ke dvoru a získat tak obrovské zkušenosti, které později využil ve svých dílech. Za svou hlavní zkušenost považoval to, že mohl být u dvora krále Karla V. a doprovázet ho ve válečných taženích. Král se mu poté odměnil tím, že ho jmenoval na pozici královského kazatele. Od této chvíle stál Guevara po boku panovníka a byl mu společníkem na jeho cestách a válečných taženích.⁵⁸ Roku 1527 ho král za jeho zásluhy jmenoval hlavním královským kronikářem. Je dosti možné, že to byl právě Guevara, kdo psal různé královské proslovy. Kariéra Antonia de Guevary rychle stoupala. Úplného vrcholu dosáhl Guavera ve třicátých letech 16. století, kdy byl prohlášen za biskupa z Mondoñeda.⁵⁹ I přesto, že byl Guevara velice vytížen prací pro samotného krále, našel si čas na to, aby se mohl věnovat svému poselství, literatuře. Z jeho literární tvorby, která byla poměrně rozsáhlá, vzešla do popředí tři díla, která ve své době patřila k nejčtenějším: *Orloj knížat neboli Zlatá kniha císaře Marka Aurelia (Reloj de príncipes o Libro áureo del emperador Marco Aurelio 1529)*, *Opovržení nad dvorským stylem života a chvála života vesnického (Menosprecio de corte y albanza de aldea 1539)* a *Důvěrné listy (Epístolas familiares, 1539-1545)*.

V době, kdy byl Guevara zvolen biskupem a nacházel se daleko od rušného dvorského života, začal přemýšlet o svém působení u dvora a o dvoře samotném.⁶⁰ Právě v tento moment začíná Guevara pracovat na svém nejznámějším díle: *Opovržení*

---

⁵⁷ Tamtéž, s. 52.

⁵⁸ F. MÁRQUEZ VILLANUEVA, *Menosprecio de corte y albanza de aldea, Valladolid 1539, y el tema aulico en la obra de Fray Antonio de Guevara*, Servicio de publicaciones, Universidad de Cantabria, Santander 1999, s. 27

⁵⁹ Tamtéž, s. 69

⁶⁰ <http://www.filosofia.org/guevara.htm>

nad dvorským stylem života a chvála života vesnického (Menosprecio de corte y albanza de aldea). Po vydání knihy v roce 1539 musel Guevara čelit velké dávce kritiky. Hlavní problém byl v tom, že si ostatní dvořané vzali jeho výtky osobně, a proto začali dílo otevřeně kritizovat. Hlavní důvod, proč se Guevara rozhodl dílo napsat, byl ten, že chtěl dvořanům ukázat to, že mají možnost volby a jsou zodpovědní za svůj život. Podle Guevary si může každý dvořan rozhodnout, jakou cestou se v životě vydá. Autor v knize dvořanům radí, že pokud nejsou s životem u dvora spokojeni, mohou dvůr opustit a žít na venkově. Vzhledem k tomu, že se autor považuje za muže moudrého a zkušeného, nevidí žádný problém v tom, proč by nemohl své zkušenosti sepsat a pomoci tak dalším generacím. Slovy samotného autora: „*De todo esto se puede colegir que cada uno trabage de conocer a si mismo, y si viere que su condición es ambiciosa, bulliciosa, cobdiciosa e inquieta, estese en la corte, y muera en la corte : porque el tal día que se fuere a su casa, le pueda el cura señalar la sepultura; y si el tal cortesano fuere virtuoso, manso, honesto, y quieto, de la corte a Dios, y váyase a retraer a su casa; y alli vera y conocera que nunca supo que cosa era el bivar, sino despues que se vino a retraer.*“⁶¹

Osnova knihy je založena na výčtu výhod a nevýhod, které s sebou přináší život na venkově nebo u dvora. Autor nahlíží na venkov jako na klidné místo, které je ideální pro dovršení dvořanova života, protože tam má více času sám na sebe, své blízké a své poddané. Naopak u dvora nemá mnoho volného času a má více příležitostí k tomu, aby se z něho stal špatný, podezíravý člověk, který si neváží přátelství a vidí jen svůj vlastní prospěch.⁶² Autor je o svém tvrzení přesvědčen i z důvodu, že všichni moudří muži jako Diógenes, Lúculo, Pericles, Seneka, Platón opustili dvorské prostředí a odešli na klidný venkov.⁶³ Pokud čtenář nahlédne do tohoto díla hlouběji, zjistí, že Guevarovo poslání mělo hlubší smysl a pojednání. Guevara sice kritizoval dvorské prostředí, ale z jeho díla byla patrná celková skepse z pozemského života. Guevara byl především filozofem katolické říše, který měl silné morální zásady. Autora trápilo to, že se dvořané 16. století nezajímají o nic jiného než o dobré bytí, úspěch u žen, dobré jídlo, dobré pití a

---

⁶¹ ANTONIO DE GUEVERA, *Menosprecio*, kapitola třetí

⁶² Marcial SOLANA, *Historia de la Filosofía Española. Época del Renacimiento (siglo XVI)*, Asociación Española para el Progreso de las Ciencias, Madrid 1941, tomo II, páginas 439-462. Libro Cuarto: *Filósofos independientes o eclécticos*. Capítulo V. *Fray Antonio de Guevara*. <http://www.filosofia.org/cla/gue/1941sola.htm>,

⁶³ Tamtéž

svůj vlastní prospěch. Nikdo z nich se nestaral o to, aby prosperoval stát, natož pak o svou vlastní pověst a své činy.⁶⁴ Z tohoto důvodu autor nahlížel na svět silně kritickým pohledem, který se odrazil v jeho díle.⁶⁵

Antonio de Guevara vložil do všech svých děl kus svého srdce a část svého života. Na počátku své literární kariéry tvořil Guevara především díla s morálním podtextem.⁶⁶ Jako první byla zveřejněna kniha s názvem *Reloj de príncipes o Libro áureo de Marco Aurelio (Orloj knížat neboli Zlatá kniha císaře Marka Aurelia)*, kterou roku 1524 věnoval Karlu V. Guevara ve svém prvním díle popisoval známé filozofy, vojevůdce a vládce. Autor na svou první knihu nahlížel jako na výčet životopisů nejznámějších filozofů, ze kterých by si dvořané měli brát příklad.⁶⁷ *Orloj knížat* je především vyprávěním o historických událostech. Zajímavou formou popisuje způsob, jakým dvořané v minulosti žili a z jakých věcí by si měl vzít panovník příklad.⁶⁸ Sám Antonio de Guevara přiznává, že ač se dílo jeví jako skutečný životopis Marca Aurelia, není tomu tak. Na knihu nelze nahlížet ani jako na historické dílo, protože neobsahuje podložené informace. Ačkoli dílo obsahuje mnoho podložených faktů, objevují se v díle i fakta nepodložená, které Guevara založil pouze na svých vlastních domněnkách.⁶⁹ V dnešní době nelze toto dílo označit ani jako historický román, protože styl, kterým je dílo napsané, je spíše řečnický, který se používá při psaní dopisů, než vyprávění, které se užívá při tvorbě románů. Dílo je možné charakterizovat jako didaktickou příručku, kterou autor založil na příkladu velkého Marca Aurelia. Hlavní důvod, proč se Guevara rozhodl tato morální díla napsat, byl ten, že viděl potřebu poukázat na velké panovníky minulých let a vytyčit věci, z kterých by si mohli vzít budoucí panovníci příklad. Na jednu stranu v dílech popisuje způsob, jak by měli panovníci vládnout, a zároveň panovníkům radí, jak si upořádat svůj vlastní soukromí život. Jeho hlavní myšlenka, kterou chtěl ve svých dílech zanechat, vystihuje přesně tato citace z knihy *Orloj knížat* : „*Este Relox de príncipes no es de arena, ni es de sol, ni es de horas, ni es de agua, sino es relox de vida, porque los otros relojes sirven para saber qué hora es de noche y qué*

---

⁶⁴ Evaristo CORREA CALDERÓN, *Guevara y su invectiva contra el mundo*, Escorial. *Revista de cultura y letras*, Madrid, Tomo XII, Julio 1943, páginas 41-68.

⁶⁵ <http://www.filosofia.org/guevara.htm>

⁶⁶ Marcial SOLANA, *Historia* 439-462.

⁶⁷ F. MÁRQUEZ VILLANUEVA, *Menosprecio*, s. 69.

⁶⁸ Marcial SOLANA, *Historia*, s. 439-462.

⁶⁹ Tamtéž

hora es de día, mas éste nos enseña cómo nos hemos de ocupar cada hora y cómo hemos de ordenar la vida.“⁷⁰

Z výše uvedené citace vyplývá, z jakého důvodu rozdělil autor knihu do třech částí. V první části se zabývá hlavně tím, jak by se měl mladý vládce chovat, aby z něho byl dobrý křesťan. V druhé části radí, jakým způsobem by měl panovník vychovávat své děti a jednat se svou manželkou. V poslední třetí části radí panovníkovi, jak by měl moudře vládnout a vést svůj osobní život.⁷¹ Sám autor podotýká, že si na tomto díle dal velice záležet a vložil do něj obrovské naděje. Přiznává, že dílo dokonce několikrát přepsal předtím, než ho nechal vytisknout. Autor dokonce dodává zdroje, ze kterých čerpal a popisuje je takto: „*Los escritores y chronistas que destos diez príncipes escribieron y de los que principalmente nos aprovechamos son: Dión griego, Plutarcho, Herodiano, Eutropio, Vulpicio, Sparciano, Julio Capitolino, Lampridio, Trebelio, Píndaro y Ygnascio, los quales todos fueron graves en sus palabras y sin ningún escrúpulo en sus escripturas. Como estos hystoriadores concurrieron en diversos tiempos, fueron en sus hystorias a las vezes varios, y aun a las vezes contrarios, a cuya causa se nos recresció immenso trabajo de aclarar lo obscuro, concordar lo diverso, ordenar lo sin orden, adobar lo insípido, desechar lo superfluo, elegir lo bueno y ponerlo todo en estilo. Si alguno nos quisiere redargüir que en esta Década nuestra ay algo superfluo o que dexamos algo olvidado, será su motivo aver leydo las Vidas destos príncipes por un hystoriador, y no por muchos, por manera que, si el tal tuviere un auctor para accusarnos, ternemos doze para deffendernos.*“⁷² Orloj knížat je dílo, které obsahuje portrét dokonalého vladaře. Guevara se přitom inspiroval u dvorských italských spisovatelů. Dílo je typické tím, že na základní téma je navěšena řada dalších témat jako: zamyšlení nad manželstvím a rodinou, kritika ženského chování a chvála muže, výchova dětí a jejich rozvoj, rozvoj vladařova potenciálu a mnoho dalších.⁷³

---

⁷⁰ Antonio de GUEVARA, *Relox de príncipes*, Versión de Emilio BLANCO publicada por la *Biblioteca Castro* de la Fundación José Antonio de Castro: *Obras Completas de Fray Antonio de Guevara*, tomo II, páginas 1-943, Madrid 1994.

⁷¹ Marcial SOLANA, *Historia*, 439-462.

⁷² Antonio de GUEVARA, *Una década de Césares (1539)*. Versión de Emilio BLANCO publicada por la *Biblioteca Castro* de la Fundación José Antonio de Castro: *Obras Completas de Fray Antonio de Guevara*, tomo I, páginas 335-904, Madrid 1994.

⁷³ Oldřich BĚLIČ-Josef FORBELSKÝ, *Dějiny*, s. 52.

Jako třetí nejznámější autorovo dílo je nutné jmenovat *Důvěrné listy*, kde autor pojednává o různých stránkách lidského života a lidských vztahů. Popisuje zde morální problémy, odívání dam, komunikaci mezi dvořany a dokonce i postup při léčení dny.⁷⁴

Ve Španělsku dosáhla tato tři zmiňovaná díla obrovského úspěchu a udržela si ho po dobu celého zlatého věku. Díla se během krátké doby rozšířila i do zbytku Evropy. Velice oblíbena byla na dvoře francouzském, anglickém, papežském a císařském. Jedním z hlavních důvodů, proč se jeho díla stala čtenými, bylo to, že Guevara dokázal psát o zajímavých otázkách. Jeho náměty byly jak poučné a mravní, tak kritické a politické, a proto si našel široký okruh čtenářů. Zajímavý je také styl, kterým jsou díla napsána. Autor střídá hovorovou řeč s kultivovanou mluvou, která dodává jeho dílům určitou pestrost a odlišnost.⁷⁵ Ve všech Guevarových dílech je patrná autorova nevyrovnaná povaha. Ta pramenila z toho, že jako vyznavatel františkánské víry toužil Guevara po klidném způsobu života. Tato jeho základní potřeba nemohla být naplněna z důvodu jeho vytíženosti a práce u dvora.⁷⁶ Guevarovým cílem jako spisovatele bylo udělit čtenáři morální lekci. Přesvědčit panovníky, aby se stali ctnostnými a odpovědnými za své činy. Guevara si jako dokonalého panovníka představoval muže zralého a ctnostného s přirozenou autoritou a dobrými úmysly.⁷⁷

Guevarova díla stejně jako jeho celková literární a politická kariéra byla ovlivněna tím, že byl zastáncem a stoupencem protireformačního procesu. Guevarovým přesným opakem jak literárně tak ideově byl druhý významný esejista raného zlatého věku, Juan de Valdés (? -1541), který byl zastáncem erasmových idejí a z obav před inkvizicí odešel do Itálie, kde se stal jedním z nejvýznamnějších šířitelů protestantismu na italské půdě. Za jeho nejvýznamnější didaktické dílo je považován *Diálogo de la lengua*, (*Hovor o jazyce*, 1535). Dílo čtenáře zaujme tím, že je psáno jako dialog mezi dvěma Španěly a dvěma Italy. Autor na pozadí dialogu zkoumá původ španělského jazyka, analyzuje jeho vlastnosti. Na rozdíl od Guevary, který používal složitější jazykový styl, Valdés používal styl prostý, střídavý, přirozený a umírněný. Hlavní rozdíl mezi Valdésovými a Guevarovými ideologiemi je patrný v díle *Doctrina cristiana*,

---

⁷⁴ Tamtéž, s. 52.

⁷⁵ Tamtéž, s. 53.

⁷⁶ <http://www.filosofia.org/guevara.htm>

⁷⁷ Marcial SOLANA, *Historia*, s. 439-462.

(*Křesťanská nauka*) kde autor obhajuje myšlenky erasmistů a kvůli kterému odešel ze Španělska.⁷⁸

Předtím, než se čtenář seznámí s literaturou v období 17. století, je nutné vykreslit dobu, která byla ovlivněna vrcholným obdobím renesance 16. století a ovlivňovala i literární dění ve století následujícím. Od první poloviny 16. století se svobodné a pozitivní myšlení začalo ze španělských děl postupně vytrácet. Až do poloviny třicátých let měli Erasmovi stoupenci možnost hlásat své ideologie a polemizovat se svými odpůrci z řad konzervativního duchovenstva. Erasmisté mohli svobodně vyjadřovat své názory a šířit je jak ústní, tak písemnou formou. Vzhledem k tomu, že se protestantismus začal šířit Evropou nebezpečně rychle, začal panovník Karel V. nahlížet na erasmovskou kritiku církve jako na určitou překážku a hrozbu vůči katolickému Španělsku. Vše se zhoršilo, když Erasmus roku 1536 zemřel. Ve Španělsku byla zakázána veškerá jeho díla a nastalo pronásledování jeho příznivců.⁷⁹

Po příchodu Filipa II. na španělský trůn (1556) byla tato opatření zesílena a dokonce nabyla povahy tažení proti intelektuální svobodě vůbec. Panovník zakázal dovoz, prodej a koupi podezřelých knih. Dokonce roku 1559 zakázal Filip II. všem Španělům studovat a přednášet na zahraničních univerzitách. Španělské intelektuální a kulturní klima se kolem poloviny 16. století, přibližně v letech 1540-1569, velice narušilo a razantně změnilo. Vládě a církvi se však nepodařilo vymístit hlavní myšlenky erasmistů zcela úplně. Autoři, kteří měli potřebu svobodného myšlení, tyto myšlenky velmi často maskovali. Díky výše uvedeným skutečnostem se v druhé polovině 16. století ze španělské literatury začíná vytrácet radostný optimismus, který byl typický pro období předchozí. Místo něho se v literatuře začíná objevovat pesimismus, který pramenil z vážného zkoumání španělské reality.⁸⁰

Přes projevy duchovního útlaku se ve Španělsku v tomto období v jedné oblasti daří více než kdy jindy, kulturní rozkvět v literatuře a výtvarném umění je proměnil ve zlatý věk. Je to doba zahrnující všechny protiklady. To že Španělsko v tomto období prožívalo vrcholné literární stadium, dokazuje realismus pikareskního románu, Góngorova poesie i lidové romancero, Quevedův koncepticismus, Cervantesův Don Quijote, Gracianův Kritikon, španělský mysticismus a spousta divadelních her.⁸¹ Mezi

---

⁷⁸ Oldřich BĚLIČ-Josef FORBELSKÝ, *Dějiny*, s. 53.

⁷⁹ Tamtéž, s. 54.

⁸⁰ Tamtéž, s. 55.

⁸¹ Tamtéžs. 34-104.

autory, kteří se zabývali dvorskou literaturou a pojetím člověka v období zlatého věku, patřil Baltasar Gracián a Francisko de Quevedo, jež svá díla tvořili v 17. století. Oba autoři byli představiteli španělského konceptismu. Pro konceptismus byla typická hra se slovy, duchaplnost a ostrovtip. Díla, která byla tvořena v duchu konceptismu, oplývala abstraktním myšlením. Typickým dílem, kde se realita střídá s iluzí, se stal právě Graciánův *Kritikon*.⁸²

Díla obou autorů byla silně ovlivněna historickým vývojem španělské říše a nastupujícím obdobím baroka, které se stalo důležitým kulturním a myšlenkovým směrem 17. století. Barokní literatura se vyznačuje základními rysy jako disharmonie, nemírnost, extrémnost, afektovanost, složitost, nejasnost, formalita a pesimismus. Například v barokním románu nejde zpravidla o pravdivost a přirozenost, je to spíše dílo edukativního, moralistického a demonstrativního charakteru. Od renesančního přirozeného výrazu se barokní literatura odlišuje často manýristicky vybroušeným, bujným stylem. Manýrismus se projevuje i ve vyumělkovaném myšlenkovém obsahu některých barokních děl.⁸³

Nejtypičtějším znakem, který byl dominantní jak v tvorbě Graciána, tak Quevedo, byl již zmiňovaný pesimismus a manýrismus. Autoři tvořící v barokním období začali ztrácet víru v člověka, která pramenila z celkové nespokojenosti, kritičnosti a úniku z reality. Tuto celkovou nespokojenost lze označit španělským pojmem „desengaño“ neboli desiluze, která se spolu s pesimismem stala typickými znaky barokního Španělska a vrcholné fáze zlatého věku.⁸⁴ Pesimismus, který tížil celou Evropu, pramenil především z válečného stavu a hospodářské krize. Celkový životní pocit lze popsat slovy „homo homini lupus“ (člověk člověku vlkem). Tento vjem je patrný především v Graciánově *Kritikonu*, kde hlavní hrdina Critilo popisuje situaci takto: „*Dichoso tú, que te criaste entre las fieras y ¡ay de mí! que entre los hombres, pues cada uno es un lobo para el otro, si ya no es peor el ser hombre.*“⁸⁵

Spisovatelé, kteří nejvíce prožívali celkovou chmurnou atmosféru baroka, byli právě Francisko de Quevedo a Baltasar Gracián. Ač měla literární tvorba obou autorů společné základní rysy, jejich hlubší smysl, který spočívající především v pohledu na člověka a svět se dosti lišil. Rozdíl v nahlížení na člověka zřejmě pramenil z toho,

---

⁸²Tamtéž, s. 90.

⁸³Tamtéž, s. 90.

⁸⁴Tamtéž, s. 89.

⁸⁵Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, Madrid 2000, s. 99.

z jakých zdrojů autoři čerpali. Graciánovým vzorem byl italský spisovatel Baldassare Castiglione a jeho dílo *Dvořan*.⁸⁶ Quevedo si vzal příklad ze spisovatele Justa Lipsia, který byl hlavním představitelem nově vzniklého směru neostoicismu. V dílech Baltasara Graciána se objevují renesanční prvky, zatímco v Quevedových dílech dominují typické rysy barokní doby. Třebaže Gracián a Quevedo patří mezi hlavní představitele konceptismu, jejich tvorba se značně liší. Na rozdíl od drsného, robustního a nevybíravého Quevedova konceptismu, Gracián upřednostňuje konceptismus vybraný, zjemněný a úsporný. Ostatně na jeho zjemněném pojetí konceptismu lze ukázat autorovo pojetí celého baroka. Oproti jiným barokním spisovatelům, kteří se nechali strhnout barokní nadměrností a přemrštěností, Gracián ve svých dílech vychází především z antických a humanistických spisovatelů.⁸⁷ Z tohoto důvodu se liší i jeho pohled na člověka, který čerpal z renesanční filosofie. Člověk je podle něj nejdůležitější bytost žijící v reálném pozemském světě. Gracián svůj pohled na boha a člověka popisuje v *Krtitikonu* takto: „*Todo cuanto obró el supremo Artífice está tan acabado que no se puede mejorar; más todo cuanto han añadido los hombres es imperfecto. Criole (el mundo, A. M.) Dios muy concertado y el hombre lo ha confundido; digo, lo que ha podido alcanzar, que aun donde no ha llegado con el poder, con la imaginación ha pretendido trabucarlo.*“⁸⁸ Zajímavé na této citaci je i to, jakým způsobem Gracián používá slovesné časy. Ty naznačují přesný Graciánův postoj v pojetí Boha a člověka. Gracián píše, že Bůh již vše nutné učinil-perfektum a že svět je v rukách člověka-předpřítomný čas. Oproti tomu Quevedo vyzdvihuje božský ideál a nadřazenost Boha.⁸⁹ Pro úplné pochopení hlavního rozdílu mezi představiteli konceptismu Quevedem a Graciánem je vhodné doplnit několik zásadních dat z života obou autorů a nastínit jejich hlavní literární odkaz.

Jezuita, spisovatel, představitel konceptismu, kritik, pedagogik, moralista, to vše byl Baltasar Gracián. Již od útlého dětství byl Gracián vychováván svým strýcem, který ho vedl k teologickým studiím. Roku 1619 začal Gracián studovat teologická studia a vstoupil do jezuitského řádu. Svě mládí trávil Gracián na mnohých jezuitských kolejích, kde pracoval jako pedagog. Jeho pedagogicko-teologická kariéra rychle stoupala a brzy se z něj stal profesor filozofie na univerzitě v Gándii. O dva roky později Gracián složil

---

⁸⁶ AURORA EGIDO, *Humanidades y dignidad del hombre en Baltasar Gracián*, Salamanca 2001, s. 23.

⁸⁷ Oldřich BĚLIČ-Josef FORBELSKÝ, *Dějiny*, s. 100.

⁸⁸ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, s. 114.

⁸⁹ Ignacio ARELLANO, *Francisco de Quevedo, Vida y obra*, Editorial Síntesis, S.A., Madrid, s. 46.

řeholnický slib a stal se z něj jezuita. V Gandii působil až do roku 1636. Poté se rozhodl univerzitu opustit a nastoupil jako kazatel a zpovědník na jezuitské koleji v Huesce. Gracián se zde seznámil s mladým šlechticem donem Vincenciem Juanem de Lasanosa y Baraiz, který obýval velkolepý palác a byl velkou osobností své doby. Ve svém domě, který se nacházel nedaleko jezuitské koleje, shromažďoval Lastanosa všemožné cennosti, umělecká díla a zbraně. Lastanosa si ve svém paláci založil malé muzeum přírodních věd a laboratoř. Nacházela se zde také obrovská knihovna, francouzský park, exotická botanická zahrada a obora s exotickou faunou, která byla známá po celém Španělsku. V Lastanosově paláci se kromě Graciána scházely významné osobnosti tehdejšího kulturního a společenského života. Mezi nejznámější a časté návštěvníky patřil vévoda z Lermy, Gaston Orleánský, vévodové de Béjar a Medinaceli a dokonce sem zavítal i sám král Filip IV.⁹⁰ Tento „renesanční muž“, jak se o Lastanosovi vyjadřuje Correa Calderón, se Graciánovi stal velkým přítelem a spojencem, který financoval a vydával jeho díla.⁹¹

Rok poté, co se Gracián s Lastanosou seznámil, vyšlo v Huesce Graciánovo první dílo *El Héro (Hrdina)* a to ve dvou vydáních. První bylo věnováno Lastanosovi a druhé Filipu IV. Protože Gracián byl představitelem jezuitského řádu a nemohl si dovolit vydávat knihy bez povolení řádu, byl nucen psát knihy pod pseudonymem Lorenzo Gracián.⁹² Ačkoli psal Gracián pod pseudonymem, jeho rukopis byl natolik čitelný, že nikdo nepochyboval o tom, kdo je skutečným autorem. Jeho první dílo tak rozpoutalo nekonečné spory s řádovými představenými, které ho pronásledovaly až do konce života. Gracián se tak ocitl mezi dvěma světy, které se nedaly sloučit. To co bylo na Lastanosově dvoře obdivováno, se stalo předmětem cenzury na poli církevním.⁹³ Tento životní odkaz se nejvýrazněji objevil v *Kritikonu*, který je založený na obrovských kontrastech. Slovy spisovatele Artura del Hoyo se těžkosti způsobené tímto dvojím životem, intelektuálním a náboženským, staly postupem času osudovými

---

⁹⁰ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, Espasa-Calpe, S.A., Madrid, 1971, Úvod Evaristo CORREA CALDERÓN (1. Svazek, s. 7-77).

⁹¹ Evaristo CORREA CALDERÓN *Baltasar Gracián, su vida y su obra*, Madrid 1970, s. 22.

⁹² Tamtéž, s. 39.

⁹³ Baltasar GRACIÁN, *Obras Completas*, Aguilar, S.A., Madrid 1967, editor Artur del HOYO, (úvodní studie *Vida y obra de Gracián*, s. 13-279)

problémy Graciánova bytí.⁹⁴ Gracián nebyl svými nadřízenými z řádu kritizován pouze za svá díla, ale především za své politické názory a způsob chování.

Lastanosa nebyl jediný šlechtic, který Graciána ovlivnil. Dalším důležitým přítelem se v Graciánově životě stal vévoda Francesco María Carafa Castrioto Gonzaga de Nochera, místokrál aragonský a navarrský, k němuž byl jmenován za zpovědníka. Vévoda byl výjimečný muž, brilantní politik a válečník, ke kterému Gracián velice vzhlížel a v díle *Ostrovtip a umění duchaplnosti* ho popisuje těmito slovy: „*Extramado fue aquél con que el excelentísimo señor don Francisco María Carrafa, duque de Nocera, virrey que fue y capitán general de Aragón y Navarra, plausible en entrambas naciones por sus grandes prendas de superior entendimiento, indecible agrado, humano trato, galantería con que hechizaba las gentes, y en palata, él era universal héroe.*“⁹⁵ Roku 1640 bylo v Zaragoze vydáno druhé Graciánovo dílo, *Politik (El Político)*, taktéž pod pseudonymem, které Gracián vévodovi věnoval. Gracián následoval vévodu do Navarry a později do Madridu.⁹⁶ Pobyt v Madridu se stal Graciánovy opět osudným a prohloubil tak další kontrast v jeho životě. Na jedné straně byl Madrid Graciánovi přínosný v tom, že zde poznal mnoho vlivných literátů a osobností své doby, mimo jiné i s básníka Antonia Hurtada de Mendoza, jehož nazval „el discreto de Palacio.“ Mendoza byl Graciánem velmi vychvalován a objevil se i v *Kritikonu*.⁹⁷ Je nutné podotknout, že Gracián byl nejprve z pobytu u dvora nadšen a také zde sklídl velký úspěch svým kázáním. Po určité době se zde Gracián setkal s uvolněnými mravy dvořanů, za které považoval především: nestoudnost služebníků, dvojakost v jednání, neupřímnost, pomluvy a vtíravé poklonkování.⁹⁸ V jednom ze svých dopisů, který věnoval Lastanosovi píše mimo jiné i to, že všechno na dvoře je podvod a lži. Upozorňuje Lastanosu, že lidé u dvora jsou jaloví a myslí si, že na světě nic kromě nich samotných neexistuje.⁹⁹ V tomto období vzniká jeho další dílo *Arte de Ingenio, (Umění duchaplnosti)*, které bylo později rozšířeno a přepracováno na *Agudeza*

---

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Baltasar GRACIÁN, *Agudeza y Arte de ingenio*, Edición de Evaristo CORREA CALDERÓN, Madrid 2001, s. 194-195.

⁹⁶ Evaristo CORREA CALDERÓN, *Baltasar*, s. 45.

⁹⁷ Tamtéž, s. 45.

⁹⁸ Tamtéž, s. 47.

⁹⁹ Tamtéž, s. 47.

y *Arte de ingenio (Ostrovtip a umění duchaplnosti)*. Po delším pozorování dvorských mravů změnil svůj názor a začal, jak bylo zmíněno výše, dvůr kritizovat.¹⁰⁰

Další zlomový okamžik nastal v Graciánově životě v momentě, kdy se rozhodl doprovázet vévodu de Nochera ve válečných taženích. Společně s ním odjíždí roku 1643 do Tarragony, kde vévoda tragicky umírá. Vévodova smrt Graciána hluboce ranila. Gracián se roku 1644 vrátil do Valencie, kde napsal své další dílo *El Discreto (Člověk společenský)*. K sepsání tohoto díla, samozřejmě pod svým pseudonymem, mu posloužily informace a zkušenosti získané v Madridu. Koncem roku 1646 byl na svou vlastní žádost přeložen do Léridy, města okupovaném Francouzi, kde se stal vojenským kaplanem. Zde se Graciánovi dostalo velkého uznání a to i ze strany Tovaryšstva.¹⁰¹ Válka v Graciánovi zanechala obrovskou zkušenost ale i odpor. Domníval se tehdy, že lidé by se měli snažit být hrdinští a ne se tak pouze jevit.¹⁰² Odpor k válce Gracián později zmiňuje ve všech svých dílech.

Oslabený a vyčerpaný Gracián se roku 1647 vrátil do Huesky, kde opět navštěvoval intelektuální dýchánky vévody de Lastanosa. Ten navrhl Graciánovi, aby sebral své veškeré myšlenky z doposud napsaných děl a vložil je do jediné knihy. Roku 1647 Gracián tuto knihu opravdu vydal a to pod názvem *Oráculo manual y arte de prudencia, (Příruční Orákulum a umění moudrosti)*. Tato příručka se později stala jednou z nejznámějších a ve světě neoblíbenějších španělských knih. Jeho výrok “Chceš-li úspěch, nezabývej se teoretickými vědomostmi, ale realizuj je v praxi”¹⁰³ se nyní v západní společnosti setkává s velkým porozuměním. Roku 1648 vydal Gracián svou další knihu *Agudeza y Arte de ingenio (Ostrovtip a umění duchaplnosti)*, což je rozšířená verze knihy *Umění Duchaplnosti (Arte de Ingenio)*.

V roce 1647 začal Gracián pracovat na svém nejrozsáhlejším díle *Kritikonu*, jehož tři díly vyšly v průběhu deseti let. Roku 1651 vyšla v Zaragoze první část *Kritikonu* pod pseudonymem García de Marlones. Gracián v Zaragoze zastával místo zpovědníka, kazatele a profesora na jezuitské koleji. O dva roky později vyšla v Huesce druhá část *Kritikonu*, tentokrát věnována Juanovi de Austria a to opět pod pseudonymem García de Marlones (jeho celé jméno zní Baltasar Gracián y Morales). Snadná průhlednost šifry poukazuje na to, že Gracián chtěl, aby se vědělo o jeho

---

¹⁰⁰Tamtéž, s. 47.

¹⁰¹Tamtéž, s. 20.

¹⁰²Tamtéž, s. 20.

¹⁰³ Baltasar GRACIÁN, *Obras*, s. 13-279.

autorství. Tento krok lze odůvodnit tak, že Gracián byl odhodlaný k tomu plně zodpovídat za své nejhlubší myšlenky a etické přesvědčení.¹⁰⁴

Padesátá léta trávil Gracián v Zaragoze, v této době se pomlouvačné a konfliktní nálady poměrně uklidnily. Krátce na to byl Gracián přeložen do ústraní na novou vznikající kolej do Graus. Podmínky na vznikající koleji byly velmi nevlídné a nehostinné, ale Gracián zde měl čas a klid na psaní poslední, třetí části *Kritikonu*. Ta byla vydána v Madridu roku 1657. Gracián poslední část svého díla vydal již pod známým pseudonymem Lorenzo Gracián. Tento Graciánův tah způsobil to, že se za nedlouhou dobu po vydání díla dostal autor znovu do problémů. Ty spočívaly především v tom, že dílo neprošlo cenzurou řádu. Nový aragonský jezuitský provinciál, otec Piquer, dal Graciána pečlivě střežit. Graciánovi bylo zakázáno cokoli vydávat tiskem, později byl zbaven funkce profesora a byly mu kontrolovány veškeré písemnosti. Situace se vyhroutil takovým způsobem, že mu byla nařízena klauzura o chlebu a vodě a nemohl mít u sebe ani papír ani pero.¹⁰⁵

Pohoršená reakce jezuitů pramenila z toho, že Gracián určitým způsobem porušil slib maximální kázně a poslušnosti vůči svým nadřízeným. Představitelé řádu nejvíce pobuřoval obsah Graciánova díla, neboť bylo nepřijatelné, aby se člen Tovaryšstva věnoval sepisování a vydávání světských děl. Situace a reakce jezuitů byla o tolik vážnější z toho důvodu, že se Jezuitský řád v té době, kdy *Kritikon* vznikl, nacházel v krizi. K tomu, aby řád krizi nepodleh, docházela z Říma nová nařízení, která seznamovala provinciály s body, jak vzniklé krizi čelit. Jedním z nařízení byl důraz na absolutní kázeň mezi členy řádu. V tomto hektickém období vyšla třetí část Graciánova *Kritikonu*, a tak Gracián vlastně posloužil jako konkrétní příklad při otírání neposlušnosti řadových bratří. Gracián se cítil velmi ponížen a opuštěn, což ho přivedlo k tomu, že se rozhodl opustit řád a zažádal o propuštění. Na sklonku života byl poslán do Taragony v Aragónském království, kde mu byla přidělena funkce duchovního rádce mladých studentů. To, že Graciánovi byla udělena poměrně významná funkce, svědčí o tom, že dosáhl určitého odpuštění ze strany svých nadřízených. Gracián byl zatížen povinnostmi duchovního perfekta a na svou žádost o povolení přestupu do některého řádu žebravých mnichů se už nikdy nedočkal odpovědi. Gracián sice umírá roku 1658

---

¹⁰⁴ Baltasar GRACIÁN, *Obra*, s. 13-279.

¹⁰⁵ M. GRANDE-R. PINILLA.: *Gracián: Barroco y modernidad*, Madrid 2004, s. 38.

ve věku 57 let, ale jeho poselství a celkový pohled na lidskou společnost se stal vzorem pro mnoho dalších světových spisovatelů.¹⁰⁶

Ve stejné době jako Baltasar Gracián působil další spisovatel vrcholné fáze zlatého věku Francisco de Quevedo y Villegas (1580-1645). Oba autoři sice tvořili ve stejné době, ale jejich pohled na člověka a společnost se dost lišil. Zatímco Gracián vycházel především z italského autora Castiglioneho, Quevedovým vzorem byl vlámský filozof, představitel neostoického hnutí Justus Lipsius (1547-1606), se kterým si osobně dopisoval.¹⁰⁷ Quevedo bývá velmi často označováno za nejreprezentativnější postavu španělského literárního baroka. Z Quevedových děl je snad nejvíce cítit pocit „desengaño“, který prožíval v osobní, náboženské a národní rovině. Quevedova díla jsou plná kontrastů a rozpornosti. Je z nich cítit obrovská úzkost a zároveň nelitostný výsměch celému světu. V jednom díle si autor potrpí na tradiční hodnoty a v dalším je popírá. Quevedo nahlížel na svou dobu ze všech barokních spisovatelů nejkritičtěji a nejhluběji cítil pocit totálního úpadku společnosti.¹⁰⁸ Quevedův pohled na svět byl ovlivněn i způsobem života, který žil a osobnostmi, se kterými byl v kontaktu. Francisco de Quevedo pocházel z aristokratické rodiny. Narodil se v Madridu a na jezuitské koleji se mu dostalo základního vzdělání. Ve studiu pokračoval na univerzitě v Alcalá, kde vystudoval filozofii. Klíčovým okamžikem v jeho životě byl Quevedův pobyt v Itálii, kde sloužil jako důvěrník a rádce vévodovi z Osuny, jenž zastával úřad místokrále Sicílie a Neapole.¹⁰⁹ Pro Queveda byla Itálie místem plným vášně. Quevedo ji považoval za kolébku kultury i za hnízdo intrik a různých morálních úpadků. Jeho blízký vztah s vévodou, který mu plně důvěřoval a využíval jeho schopností rádce, pomohl Quevedovi k tomu, že měl znamenitou možnost poznat španělskou politiku. Po Osunově pádu (1620) zažíval Quevedo těžké časy a jeho oblíbenost u dvora velmi klesla. Situace se vyhrotila v momentě, kdy Quevedo vydal satirické verše, které odhalovaly hrůzostrašné činy ve státní správě. Quevedo byl roku 1643 zatčen a uvězněn ve špinavé kobce. Když byl propuštěn, byl tak vyčerpán, že po dvou letech zemřel.¹¹⁰

Autorova literární práce byla velice obsáhlá a různorodá. Quevedova tvorba se dá rozdělit na díla prozaistická, která se člení podle tematického zaměření na historická

---

¹⁰⁶ Baltasar GRACIÁN, *Obras*, s. 105

¹⁰⁷ Ignacio ARELLANO, *Francisco*, s. 186.

¹⁰⁸ Oldřich BĚLIČ-Josef FORBELSKÝ, *Dějiny*, s. 97.

¹⁰⁹ Ignacio ARELLANO, *Francisco*, s. 10.

¹¹⁰ Oldřich BĚLIČ-Josef FORBELSKÝ, *Dějiny*, s. 98.

a politická díla, filozofická a náboženská díla, satiry a morální díla. Kromě prozaické tvorby tvořil Quevedo i díla poetická, která se dělí na poezii hrdinskou, morální, náboženskou a satirickou.¹¹¹

S ohledem na zaměření diplomové práce je nutné vyzdvihnout především díla politická, i když za vrcholná díla jsou považovány *Sny* a *Rošťák*. Mezi díla politická patří především *Politika Boží, vláda Kristova a tyranie Satanova (Política de Dios gobierno de Cristo, y tiranía de Satanás)*, kde se Quevedo nechal inspirovat Erasmem Rotterdamským. Dále *La vida de Marco Bruto (Život Marka Bruta)*, kde jsou zřetelné prvky neostoicismu, *La España defendida (Obrana Španělska)* a mnoho dalších děl.¹¹² Quevedova filozofická díla byla ovlivněna především nově vzniklým neostoickým hnutím a jeho představitelem Justem Lipsiem. Quevedo si vzal z Lipsia příklad a ve svých dílech uváděl řadu starých filozofů, jako byl Marcial, Séneca, Juvenal. Stejně jako Lipsius přepisuje Quevedo životy svatých mužů. Z takto psaných děl lze jmenovat *La vida de San Pablo (Život svatého Pavla)* a *La vida de Santo Tomás de Villanueva (Život svatého Tomáše z Villanuevy)*. Quevedova filozofická činnost spočívala také v překladu známých antických spisovatelů a myslitelů.¹¹³ Na starou tradici antických filozofů Quevedo navázal rozsáhlou sbírkou *Los Sueños (Sny)*. Dílo tvoří šest nedlouhých vyprávění a jejich struktura je uspořádaná podle antického vzoru.¹¹⁴ Ve své podstatě tvoří Quevedovy *Sny* smutný obraz doby, ve které autor žil a která ho obrovsky zklamala.¹¹⁵ Jak bylo již řečeno, Quevedova tvorba byla velice obsáhlá a různorodá a znamenala pro španělskou literaturu velký přínos.

Dvorská literatura byla důležitá především proto, že měla pedagogický charakter a připravovala mladíky na život u dvora. Díky této literatuře mohly vzniknout historické studie o španělské společnosti, tak jak tomu bylo například v dílech Antonia Dominga Ortize, který se zabýval španělskou společností v 17. století a Antonia Alvaréze-Osoria Alvariña, který se zabýval španělskou dvorskou kulturou. Další přínos je bezpochyby pro studenty španělské historie a historiky obecně, kteří mohou vnímat španělskou společnost očima dobových spisovatelů.

---

¹¹¹ Ignacio ARELLANO, *Francisco*, s. 40-78.

¹¹² Oldřich BĚLIČ-Josef FORBELSKÝ, *Dějiny*, s. 99.

¹¹³ Ignacio ARELLANO, *Francisco*, s. 14.

¹¹⁴ Oldřich BĚLIČ-Josef FORBELSKÝ, *Dějiny*, s. 99.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 99.

4. Dvorská společnost očima literatury 16. století - B. Castiglione a A. de Guevara

V 16. století byla na španělském dvoře oblíbená především dvě díla, „*Il Cortegiano*“ (*Dvořan*) a *Menosprecio de corte y albanza de aldea* (*Opovržení nad dvorským stylem života a chvála života vesnického*). Obě popisovala život u dvora, charakter dvořanů a celkový pohled na šlechtický způsob života. První ze zmiňovaných děl pochází od nejznámějšího italského autora 16. století Baldassara Castiglioneho. Druhé dílo bylo napsáno španělským autorem Antoniem de Guevarou.

Dvořana lze chápat jako opěvování dvorského způsobu života a ideologickou představu o tom, jak by měl vypadat ideální šlechtic. Kniha je založena na dialozích a roztržkách italských dvořanů, Castiglionových přátel, kteří při společných večerech skládají podobiznu dokonalého dvořana dle svých názorů a představ.¹¹⁶ Castigliónův *Dvořan* je sepsán s určitou dávkou lehkosti, nadsázky, pobavení a jednoduchosti, protože autor v díle využívá živý a přirozený jazyk.¹¹⁷ *Dvořan* byl mnohými dobovými spisovateli považován za pedagogickou příručku, která pomáhala mladým šlechticům při jejich dvorské kariéře.¹¹⁸ Zároveň byl označen jako dílo, které ve své době nemělo obdoby. Slovy jednoho ze znalců renesanční literatury Ramóna Menéndeze Pelayo, se v případě *Dvořana* jedná o nejlepší knihu přeloženou do španělského jazyka v období vlády Karla V.¹¹⁹ Je pravděpodobné, že *Dvořan* byl oblíben právě proto, že nepopisoval reálný život u dvora, nýbrž krásně vytvořenou umělou představu ideálního dvořana a jeho spokojeného života u dvora.¹²⁰ Jak říká jiný známý literární historik Francesco Flora: „*Dvořan je vlastně platonická idea života Baldesara Castigliona, života, který vedl, po němž toužil, autobiografie, kterou by byl rád o sobě napsal.*“¹²¹

Samotný *Dvořan* vznikl jako diskuse a spor mezi již zmíněnými Castiglionovými přáteli, kteří se velmi často nedokázali shodnout na základních

---

¹¹⁶ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 11.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 7.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 16.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 15.

¹²⁰ Tamtéž, s. 19.

¹²¹ Tamtéž, s. 19.

dvořanových vlastnostech.¹²² Díky španělskému překladu, který byl přeložen Juanem Boscánem v roce 1534, se *Dvořan* dočkal také kritických ohlasů. Nejznámějším soudobým Castiglionovým kritikem byl právě již zmiňovaný Antonio de Guevara, který zřejmě vycházel ze znalosti dvorského španělského prostředí. Již název díla *Opovržení nad dvorským stylem života a chvála života vesnického* (*Menosprecio de corte y albanza de aldea*) napovídá, že dvorský způsob života žádným způsobem neopěvuje, ani nevytváří žádné ideologie, ba naopak. Jedná o jedno z nejkritičtějších děl nejen 16. století, ale i stoletích následujících, jehož hlavním motivem je upozornit, skeptickým pohledem, na život u dvora.¹²³

Výše uvedená díla byla vybrána s hlavním záměrem a to, vykreslit ideálního dvořana očima zmiňovaných dobových spisovatelů a porovnat jejich názory na život u dvora. Jedná se o knihy tak odlišného pohledu, že lze jen těžko uvěřit, že obě díla vznikla ve stejném století, byla přeložena do mnoha jazyků a stala se literárním fenoménem doby.¹²⁴

Oproti Castiglioni se Guevara snaží ve svém díle upozornit na nebezpečí, se kterými se může šlechtic u dvora setkat. Otevřeně zde popisuje dvorský životní styl a porovnává ho s životem na vesnici. Guevarův hlavní záměr byl takový, aby tímto dílem otevřel čtenářovu mysl. Zároveň chtěl docílit toho, aby si šlechtic, který ho bude číst, uvědomil, že život u dvora není pouhá pohádka, ale realita, které musí čelit.¹²⁵ Castiglione se naopak dvorským problémům vyhýbá a pouze radí šlechticům v tom, jak se stát dokonalým dvořanem. Nenastiňuje však pravou dvorskou atmosféru.¹²⁶

Největší rozdíl mezi Castiglionovým a Guevarovým chápáním života u dvora spočíval v tom to, že Castigliónův *Dvořan* se stal určitým měřítkem estetické krásy pro nobilitu, která spíše dávala přednost pohodlnému životu u dvora.¹²⁷ Zatímco Guevarovo dílo haní dvorský způsob života a opěvuje život na vesnici.¹²⁸ Guevarův názor a opěvování vesnického způsobu života a Castiglioniův přístup k životu u dvora napovídá,

---

¹²²Tamtéž, s. 11.

¹²³ F. MÁRQUEZ VILLANUEVA, s. 19.

¹²⁴ Tamtéž, s. 19.

¹²⁵ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola první.

¹²⁶ F. MÁRQUEZ VILLANUEVA, *Menosprecio*, s. 101.

¹²⁷ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 16.

¹²⁸ F. MÁRQUEZ VILLANUEVA, *Menosprecio*, s. 25.

že oba autoři měli odlišný názor na to, zdali by měl šlechtic pocházet z urozeného rodu nebo ne.

V *Dvořanovi* je tomuto tématu věnována první kapitola. Vybraná společnost se zde snaží najít odpověď na otázku, zda by bylo opravdu nutné, aby se dokonalý šlechtic pyšnil urozeným původem, či by měl být kladen větší důraz na jeho povahové rysy. Na jedné straně argumentovali italští dvořané tím, že neurozený člověk se nebál provést špatné skutky, jelikož neměl strach o své dobré jméno a poškození pověsti svého rodu.¹²⁹ „Urozený cítí jako osten slávu předků, snaží se neudělat hanbu svému jménu, a proto má silnější pohnutky k ctnosti, než člověk neurozený, jehož cesta ke slávě bývá delší a trnitější.“¹³⁰ Na straně druhé si byli italští dvořané vědomi faktu, že všichni lidé, ať už urození či nikoli, pocházejí z Adama, který byl stvořen samotným Bohem.¹³¹ „Existuje plno lidí, kteří se sice narodili v neobyčejně vznešených rodinách, ale přesto měli plno špatných vlastností, a naopak existuje plno neurozených, jejichž znamenitost vrhla světlo i na jejich potomky. A je-li pravda to, co jste před chvílí řekl, že se totiž ve všech věcech skrývá tajná síla prvního semene, jsme na tom všichni stejně, všichni pocházíme od Adama a nikdo není urozenější než ten druhý.“¹³²

Castiglione se však přiklání k určité důležitosti a vznešenosti starobylého rodu. Svůj názor dokládá jednoduchou ukázkou z praktického života. Vzal dva dvořany, stejně ctnostné povahy a vybraných vlastností a postavil je před veřejnost. Zjistil, že lidé na ně pohlíželi stejně jen do té doby, než zjistili, že jeden pochází z urozeného rodu a druhý nikoli. Urozený jedinec to měl ve všech ohledech jednodušší, lid si ho začal ihned více vážit, zatímco toho neurozeného stálo mnoho úsilí a času, aby vzbudil mezi lidmi dobré mínění o své hodnotě a získal tak uznání ostatních.¹³³

Na druhou stranu však existovalo mnoho moralistů, kteří nepřikládali starobylosti rodu tak velký důraz. Mezi tyto kritiky patřil především Antonio de Guevara, který velmi často zmiňoval prvotní smysl udílení titulů a hodností, které v minulosti pramenily z věrné služby panovníkovi. Guevarův názor byl takový, že pokud člověk ctnostný, skromný, mravný, vzdělaný a oddaný králi, prokázal čin, za který byl povýšen do šlechtického stavu, neviděl jako překážku, to, že nepochází

---

¹²⁹ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 16.

¹³⁰ Tamtéž, s. 16.

¹³¹ Tamtéž, s. 48.

¹³² Tamtéž, s. 48.

¹³³ Tamtéž, s. 49.

z urozeného starobylého rodu.¹³⁴ „*Quién dió principio a las Casas Nobles? Los ilustres hechos de sus primeros autores. Sin mirar sus nacimientos. Hazañas de hombres humildes honraron sus derechos.*“¹³⁵

Guevara tedy na problém urozenosti nahlíží z opačného úhlu pohledu než Castiglione. Dle jeho názoru nezáleží na starobylosti rodu, protože tento fakt nikterak neovlivňuje dvořanovo jednání. To jakým způsobem člověk jedná, záleží především na jeho hodnotách, ctnostech a vzdělání. Zmiňuje mnoho panovníků, kteří pocházeli z nejurozenějších rodů a dokázali po sobě zanechat plno špatných skutků. Zároveň poukazuje i na mnoho takových, kteří se svými činy stali nesmrtelnými. Podobné příklady uvádí na soudcích, kněžích, princích, boháčích, chudácích, kteří se chovali buď špatně nebo dobře. Proto Guevara zdůrazňuje, že urozenost člověka nepochází z jeho původu, ale především z toho, zda je člověk dobrý či špatný uvnitř.¹³⁶

Někteří autoři se domnívali, že se šlechtici neurozeného původu nebáli použít jakýchkoli prostředků a intrik k tomu, aby dosáhli vyššího postavení ve společnosti, zatímco šlechtici rodu urozeného tak činit nemuseli.¹³⁷ Guevara ve svém díle upozorňuje, že intrik a přestupků se může dopustit téměř kdokoli, protože dvorské prostředí k tomu samo nabádá. Podle Guevary se mnoho dvořanů učí na dvoře tomu, jak se přít, obházet zákon, obhajovat se, omlouvat své činy, soudit se, namísto toho, aby se učili, jak dobře a ctnostně žít.¹³⁸ Upozorňuje na to, že především lidé, kteří zastávají vysoké funkce, by si měli uvědomit, jakým způsobem života žijí a dodržovat svých slov. Pro vysoce postaveného člověka nemůže být totiž nic nepřijatelnějšího než ztráta důvěry a označení za lháře, jehož slova nemají váhu.¹³⁹ Guevara podotýká, že na toto téma vzniklo i staré dvorské přísloví. To radí dvořanům, jak žít a jak se zachovat pokud cítí, že jejich život u dvora je spíše utrpení než radost.¹⁴⁰ „*A la verdad, señor Compadre, quiero ya esta maldita de corte dejar e irme a mi casa a marar, porque la vida de esta corte no es vivir, sino continuo morir.*“¹⁴¹ Autor si stěžuje, kolikrát slyšel z úst dvořanů

---

¹³⁴ Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, *La sociedad*, s. 315.

¹³⁵ Tamtéž, s. 315.

¹³⁶ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola druhá.

¹³⁷ Antonio DOMINGUEZ ORTIZ, *La sociedad*, s. 10.

¹³⁸ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola třetí.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola třetí.

tuto frázi. Podotýká přitom, že ji téměř nikdo nesplnil, protože dvorská návnada je lákavá a často jednodušší než samotný život na vesnici.¹⁴²

Šlechta však často kritizuje dvořany žijící na vesnicích a menších městech. Posmívají se jim, vtipkují o nich a myslí si, že většina z nich jsou hlupáci, zbabělci, nešikoví a blázni, kteří vyměnili dokonalý život u dvora za špinavý statek.¹⁴³ Guevara takovéto tvrzení popírá a píše, že Bůh nechtěl, ani nikdy nehlásal, že na dvoře by měli být jen ti chytří a na venkově jen ti hloupí. Připomíná také to, že na venkově žije mnoho moudrých lidí a po dvoře se pohybuje mnoho hlupáků.¹⁴⁴

Ač Castiglione i Guevara nazírají na starobylý původ šlechticova rodu rozlišným způsobem, shodují se na tom, že by byl šlechtici ušlechtilý původ k ničemu, pokud by měl špatný charakter, celkové vystupování a neuměl by mluvit na veřejnosti. Očima Castiglioneho ideální charakter formuje dobré vzdělání, které poté utváří dvořanovu osobnost. Proto ve své knize navrhuje, aby dvořan splňoval podmínky všeobecného vzdělání, kterému se mu na dvoře dostává. Šlechtic by se měl podle něho vyznat alespoň trošku ve všech oborech. Největší pozornost měla být kladena na humanistickou literaturu a historii.¹⁴⁵ K tomu, aby se šlechtic mohl vzdělávat, bylo samozřejmě nutné ovládat nejen latinský jazyk, ale i jazyk řecký. Dále by si měl šlechtic osvojit znalosti zeměpisné a dějepisné. Veškeré tyto znalosti pomohou dvořanovi k tomu, aby byl na dvoře uznáván a oblíben.¹⁴⁶ Aby toho dvořan dosáhl, potřeboval mít vedle sebe dobré učitele, kteří mu ukázali, jak vést ctnostný život a pomohli mu vybrat tu správnou životní cestu. Dvořan mohl později převzít tento vzor, který mu byl nápomocný v životě u dvora.¹⁴⁷

Guevara narozdíl od Castiglioneho ve svém díle lehce kritizuje a zmiňuje negativní vliv tohoto povinného vzdělávání či posílání do služby kvůli formování lidské osobnosti. Připomíná zákon, který nařizuje, aby otcové dávali své syny do služby, řemesla či zaměstnání v dovršení jejich 14 let, a to i v takovém případě, když nebyli na službu připraveni anebo měli jiné plány.¹⁴⁸ S takovýmto přístupem vzniká podle

---

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola třináctá.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 82.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 82.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 283.

¹⁴⁸ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola třetí.

Guevary na dvoře negativní prostředí, které je plné nespokojených dvořanů, kteří hledají chyby především v druhých, aniž by se dříve zamysleli sami nad sebou. Každý vidí sám sebe jako bezchybnou osobnost a svaluje vinu na ty druhé.¹⁴⁹ V momentě, kdy by každý dvořan rozhodoval sám za sebe a nesl plnou zodpovědnost za své činy, by se situace na dvoře podle Guevary zlepšila a dvůr by se stal ctnostným a klidným prostředím. Guevara je rovněž zastáncem názoru, že to, co jednomu může pomoci, druhého může zničit. S tím čím je jeden spokojen, druhý trpí.¹⁵⁰ Lidé by proto měli věnovat mnoho úsilí poznání sebe sama a vyřešit tímto problém jejich vlastní existence. Měli by přestat řešit problémy těch druhých a zamyslet se nad problémy vlastními a nad tím, jak je správně vyřešit. Zapamatovat si to, co jim prospělo a co si užili, namísto toho, aby si do nekonečna pamatovali jen to, co jim ublížilo, nebo se jim nepovedlo.¹⁵¹ Současně jen ten člověk, který si dokáže vybrat svou vlastní cestu a způsob, jak správně žít, může tomu druhému povyprávět, jak se mu žije a jak vše zvládá.¹⁵² Guevara dává tuto myšlenku do přímé souvislosti s dvorem a píše: „*Que nadie debe aconsejar a nadie se vaya a la corte o se salga de la corte, sino que cada uno elija el estado que quisiere.*”¹⁵³

Jak Castiglione tak i Guevara se shodují na tom, že každý člověk se rodí čistý a neposkrvměný, se stejnou dávkou ctnosti a neřesti. Tyto vrozené vlastnosti vyplouvají na povrch tím, jak se daný dvořan chová, vystupuje, a z jakého prostředí pochází. Každý z autorů na tento fakt nahlíží z úplně jiného úhlu pohledu. Castiglione jako základ k vytvoření správného charakteru, zmiňuje důležitost rodinného zázemí.¹⁵⁴

Guevara sice vidí základ správného charakteru také v prostředí, ve kterém člověk vyrůstá, zásadně ho ale nepodmiňuje rodovou urozeností, nýbrž lidským úsilím a touze po správném jednání, chování a naplnění morálních norem. K tomu, aby tohoto ideálu mohl šlechtic dosáhnout, nepotřebuje podle Guevary učitele, kteří ho budou vzdělávat v obecných vědomostech. Ty, díky své pili a uvědomění, získá čtením kvalitních knih.¹⁵⁵ Touha po poznání sebe sama, panovníkovo uznání a šťastný život,

---

¹⁴⁹ Tamtéž, kapitola první.

¹⁵⁰ Tamtéž, kapitola druhá.

¹⁵¹ Tamtéž, kapitola první.

¹⁵² Tamtéž, kapitola druhá.

¹⁵³ Tamtéž, kapitola druhá.

¹⁵⁴ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 283.

¹⁵⁵ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola čtvrtá.

dopomohou dvořanovi rozpoznat, jaké jsou jeho špatnosti a negativní povahové rysy, které zatěžkávají jeho srdce. Jakmile se o nich dozví, udělá vše proto, aby našel způsob, jak se jich co nejrychleji zbavit, neboť jedině tak nalezne cestu k vytouženému štěstí, spokojenosti a uznání.¹⁵⁶

Castiglione na formování osobnosti nenahlíží z takového praktického pohledu, jak tomu činí Guevara. Podle Castiglioneho, by mezi hlavní šlechticovy vlastnosti měla patřit ctnost, mravnost, ohleduplnost, pracovitost a statečnost.¹⁵⁷ Ideální dvořan na sobě nikdy nedá znát závist, veškeré lichotky přijímá s dávkou střízlivosti a pokory.¹⁵⁸ Především šlechtic, který se zdržuje v blízkosti panovníka, by měl být navíc důvtipný, poctivý, bránící čest svého pána, statečný, milý a oblíbený. Právě k získání těchto vlastností, by mělo být podle Castiglioneho mladým dvořanům dvorské prostředí nápomocné.¹⁵⁹

Guevara je oproti tomu obhájcem názoru, že dvůr a prostředí velkých měst lidskému charakteru spíše škodí, než prospívá. Dvůr ve svém díle označil jako vězení, které se těžko opouští, jelikož se jedná o vězení štědré a velkorysé, které je zároveň plné nástrah, nebezpečných nemocí a vyznačuje se zmatečným způsobem života bez řádu.¹⁶⁰ Hlavní problém vidí Guevara v tom, že u panského dvora, se ctnostný, poctivý, skromný, pokorný, čestný, sečtělý mladý muž, pokud není dostatečně uvědomělý a sebejistý, může nechat svést lákavými nástrahami.¹⁶¹ Guevara je přesvědčen, že mužů s bezchybným charakterem, jak je popsal ve *Dvořanovi* Castiglione, je na dvoře pomálu. Upozorňuje na to, že dvořané se jen stěží podobají těm ctnostným pánům, které ve svém díle *Dvořan* popisuje Baldassare Castiglione.¹⁶² Castiglione hovoří o správném dvořanovi jako o člověku skromném, střídmem a ohleduplném.¹⁶³ Guevara však již v první kapitole svého díla zmiňuje, že lidé u dvora jsou sobečtí, hledící pouze na svůj život a způsob, jakým si u dvora více užívat a získat povýšení.¹⁶⁴

---

¹⁵⁶ Tamtéž, kapitola čtvrtá.

¹⁵⁷ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 82.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 118.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 277.

¹⁶⁰ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola čtvrtá.

¹⁶¹ Tamtéž, kapitola devátá.

¹⁶² Evaristo CORREA CALDERÓN, *Guevara*, s. 41-68.

¹⁶³ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 50.

¹⁶⁴ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola první.

Mezi další vlastnosti ideálního dvořana dle Castiglioneho patří pracovitost, poctivost a upřímnost.¹⁶⁵ Guevara však i na tomto místě s Castiglionem nesouhlasí. Dvořané jsou podle něho spíše leniví, hledající všelijaké možné způsoby, jak si práci ulehčit. Líný člověk bývá velmi často nespokojený, smutný, podezřívavý a znechucený.¹⁶⁶ Ctnostného jedince bychom na dvoře potkali spíše ojediněle, protože lidé jsou zde spíše chamtiví, chtiví bohatství a závistiví. Většinou nejsou spokojeni, s tím co mají a potřebují více peněz, majetku a moci, protože kolem sebe vidí mnoho bohatých a mocných jedinců, kterým by se rádi vyrovnali.¹⁶⁷ Dvořané věří ve lži, protože je pro ně nezdárka přijatelnější než pravda. Velmi často podezírají ty, kteří jsou mocní, úspěšní a oblíbení. Namísto toho, aby se od nich naučili, jakou cestou toho dosáhli, je raději obviňují z podvodů a zdržují se v blízkosti zbabělců, se kterými je společně pomlouvají.¹⁶⁸ Castiglione přitom klade velký důraz na to, že dvořan nesmí nikdy vyřknout ze svých úst urážku či pomluvu. Urážlivé věci sebou často přinášejí potupu. Pomlouvám obecně by se měl dvořan vyhnout a snažit se jim zabránit, pokud by je někdo šířil.¹⁶⁹ Očima Guevary si dvořané pomluvy spíše užívají a rozšiřují je mezi ostatní. Zároveň se mezi sebou pomlouvají a klamou navzájem. Šlechticům pochlebují jejich služebníci, snažící se zalíbit a získat tím, tak určité postavení u dvora. Služebníky klamou jejich známí, ve snaze získat přízeň jejich pána.¹⁷⁰ Každý na dvoře věří, že se na něho usměje štěstí, pravdou ale je, že mnoho z nich dříve skoná, nežli by se štěstí dočkalo.¹⁷¹

Naivita patří mezi další negativní vlastnosti dvořanů, která je v díle Antonia de Guevary zmiňována. Ta souvisí právě s výše uvedeným pojmem štěstí. Podle Guevary je na dvoře mnoho osob, které nevěří tomu, co vidí, jelikož tomu věřit nechtějí. Naopak věří ve sny a v lepší zítřky.¹⁷² Nepřijímají daná fakta. Namísto toho, aby bystře a inteligentně reagovali na danou situaci, jak ve svém díle podotýká Castiglione,¹⁷³ modlí

---

¹⁶⁵ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 50.

¹⁶⁶ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola čtvrtá.

¹⁶⁷ Tamtéž, kapitola pátá.

¹⁶⁸ Tamtéž, kapitola osmá.

¹⁶⁹ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 185.

¹⁷⁰ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola jedenáctá.

¹⁷¹ Tamtéž, kapitola osmá.

¹⁷² Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola jedenáctá.

¹⁷³ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 117.

se k tomu, aby se tak nestalo.¹⁷⁴ Guevara Castiglionemu vyčítá, že ve svém díle opomíjí fakt, že dvůr neobývají pouze oduševnění, vzdělaní šlechtici, kteří slouží panovníkovi, ale také zpěváci, herci, vrátní, obchodníci, dvorští služebníci atd. Další vrstvou je nejnižší třída, kam spadají vagabundi, grobiáni a prostitutky, kteří využívají veškerých neřestí, k vydělání peněz.¹⁷⁵ Podle Guevary se právě těmito lidmi může nechat mladý dvořan lehce oklamat a přijít o své kladné úmysly, se kterými na dvůr přišel. Jeden z důvodů, proč se Guevara rozhodl tuto knihu napsat je ten, že chtěl upozornit nováčky, na nebezpečí, které u dvora číhá. Doporučuje jim proto, aby se pokoušeli nastoupit na dvůr až v momentě, kdy na to budou duševně připraveni a dokážou tak odolat, veškerým možným návnadám a špatnostem, které se jim na dvoře nabízejí.¹⁷⁶

Jak Castiglione, tak Guevara se shodují na tom, že mezi další vlastnosti, které by měly zdobit pravého dvořana, patří čest, statečnost a oddanost svému panovníkovi, kterou by měl mít dvořan v srdci, a byla pro něho samozřejmostí.¹⁷⁷ Slovy Castiglioneho: „*Ti, kdo projeví statečnost, i když vědí, že se na něho lidé nedívají, že jim nevěnují pozornost a že ani nevědí, kdo jsou ti, kdo ani v nejpatrnější věci nepřipustí, aby jim někdo mohl vytknout zbabělost, ti mají tu pravou srdnatost, jakou bychom rádi viděli u našeho dvořana.*“¹⁷⁸ Realita se však ukázala být opět jiná, než kázal Castiglione. Ten, kdo byl statečným, uznávaným bojovníkem a znalcem bojovného umění, býval velmi často namyšlený a vychloubačný. Muži těžce nesli to, že jejich zdatnost zůstávala okolí skryta a rádi se podělili o své chrabré skutky, aby se dočkali vytoužené úcty, která byla pravou odměnou za ušlechtilou námahu. Jejich chvála však musela být přirozená a v žádném případě nepřemrštěná.¹⁷⁹ Z tohoto bodu je patrné, že italské dvořané, jejichž názory jsou ve *Dvořanovi* zvěčněny, si byli vědomi i určitých špatností, které dvorská šlechta měla. Negativa jsou, však v knize pouze nastíněna a nevěnuje se jim téměř žádná pozornost. „*Proto muž, kterého hledáme, necht' je urputný, tvrdý a vždy mezi prvními, jsou-li v dohledu nepřátelé, ale za všech jiných okolností*

---

¹⁷⁴ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola osmá.

¹⁷⁵ Tamtéž, kapitola jedenáctá.

¹⁷⁶ Evaristo CORREA CALDERÓN, *Guevara*, s. 41-68.

¹⁷⁷ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 50

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 50.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 51.

vlídný, skromný a umírněný a nechť se především vystříhá nabubřelosti a nerozumné sebechvály, která vždy u všech posluchačů budí vždy odpor a nechuť. ¹⁸⁰

Na druhou stranu Antonio de Guevara negativní vliv dvorského prostředí otevřeně kritizuje. Špatné vlastnosti šlechty popisuje v osmé kapitole své knihy, kde zmiňuje veškeré neřesti, kterých se dvořané dopouštějí. Kritizuje přehnanou samochválu, a to jak dokážou být dvořané povrchní. Dle něho se většina šlechty prezentuje, jako kdyby měla vlastnosti svatých. V každý možný okamžik dávají na obdiv své vlastní hrdinské činy, pokud nějaké mají, a pokud nemají, dávají na obdiv alespoň hrdinské činy svých předků.¹⁸¹ Vlídlost, skromnost a umírněnost považuje Guevara za vlastnosti spíše vzácné a ojedinělé. Namísto toho připomíná, že dvořané se vyznačují zcela odlišným charakterem. Podle Guevary si užívají dvorského života až přespříliš a nedokážou se uskromnit. Velice často se na večírcích doslova přezírají, protože nemohou odolat dobrotám a lahůdkám, které mají na očích. Obžerství velmi často doplňují ožralstvím. V podnapilém stavu se často chovají hrubě a samolibě.¹⁸²

Guevara také tvrdí, že ve většině případů se dvořané snaží být lepší a úspěšnější než ostatní. Proto je jejich mysl plná napětí, hněvu, nenávisti, soutěživosti, nepřátelství a nevraživosti. Dvořané se nesnaží hledat v druhých to dobré a ctnostné, ale snaží se naopak zjistit, jaké mají neřesti či tajemství. Z tohoto důvodu se stal dvůr místem, kde každý na každého něco ví a proto se děje to, že nikdo nemá respekt a autoritu k druhým.¹⁸³ Guevara svůj názor popisuje slovy: „*El cavallero se anda sin armas, el prelado sin hábito, el clérigo sin breviario, el fraile sin licencia, la monja sin obediencia, la hija sin madre, la muger sin marido, el letrado sin libros, el ladrón sin espías, el moço sin disciplina, el viejo sin vergüença, el mesonero sin arancel, el regatón sin peso, el tahir de casa en casa, el goloso de mesa en mesa, el vagabundo de plaza en plaza, y aun la alcahueta de moça en moça.*“ *Pero este vivir alterado y a salto de mata, tiene sus amarguras: „Ninguno bive contento y no ay quien diga que está agraviado.*“¹⁸⁴

Ač mají oba autoři rozdílný pohled na dvorské prostředí, shodují se na tom, že nezáleželo pouze na tom, jaké měl dvořan znalosti a charakter. Nutností bylo to, aby

---

¹⁸⁰Tamtéž, s. 51.

¹⁸¹Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola osmá.

¹⁸²Tamtéž, kapitola čtvrtá.

¹⁸³Tamtéž, kapitola osmá.

¹⁸⁴Tamtéž, kapitola osmá.

dvořan ovládal umění řeči. Dvořanův hlas měl být příjemný a hezky zbarvený. Samotná řeč měla působit vybraně s plynulou výslovností. Šlechtic by neměl koktat ani šišlat.¹⁸⁵ „*Dále je zapotřebí uvážit co chce šlechtic sdělit, a teprve pak to vyjádřit slovy, a ta musí být, nemýlím-li se ryzí, vybraná, libivá a dobře uspořádaná, především to musí být slova, která dosud kolují mezi lidmi, taková slova vtiskují řeči slavnostní ráz a velkolepost.*“¹⁸⁶ Celý proslov má být doplněn přiměřenými gesty a způsoby vyjadřování tak, aby celkově ladil a doplňoval mluvený projev. Řečníkův obličej a oči mají být v souladu jak s tím, co říká, tak i v souladu s gesty. Spolu se slovy mají proto co nejlépe vyjadřovat řečníkovy záměry a city. Celkový způsob vyjadřování velmi často souvisel s řečníkovou bystrostí a rychlostí úsudku. Šlechtic měl poznat situaci, kdy si mohl dovolit obohatit svou mluvu vtípkem, a kdy to nebylo vhodné. V každém případě měla být mluva ideálního dvořana spisovná a krásná.¹⁸⁷

Guevara upozorňuje na to, že ne vždycky tomu tak je. Argumentuje tím, že u dvora je mnoho mladíků, synů velkých pánů, kteří zde žijí ne proto, aby sloužili a učili se, ale aby se dobře oženili. Tito mladíci se často chovají jako bažanti, jejich mluva je nespisovná, arogantní a ledabylá. Často nevhodně vtipkují o dvoření, neumějí jednat s dámami, vyjíždějí si bez doprovodu a vrhají špatné světlo na ostatní mládež.¹⁸⁸

Na rozdíl od Guevary, který soustředí veškerou pozornost na dvorské prostředí, chování i charakter dvořanů a popisování dvora, Castiglione se z mnohem větší části zaměřuje na to, jak by měl daný šlechtic vypadat a jak by se měl oblékat. Zmiňuje také to, že dvořanova osobnost by se stala bezcennou, pokud by šlechtic nevěděl, jakým způsobem se prezentovat na veřejnosti.¹⁸⁹ Tomuto tvrzení přikládá důraz z prostého důvodu. Castiglione si je vědom, že lidé velmi často dají na první dojem, kterým na ně daný člověk zapůsobí. Vysvětluje, že tento fakt je způsoben tím, že lidé nemají čas na to, aby poznali dvořanovy ctnostné vlastnosti, a všimají si věcí, které jsou zřejmé na první pohled.¹⁹⁰

Ve *Dvořanovi* se také píše, že hraje velkou roli to, jak dvořan vypadá. Dvořanovy rysy v obličejí by proto měly být spíše mužnější, než zženštělé a jemné.

---

¹⁸⁵ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 69.

¹⁸⁶ Tamtéž s. 69.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 69.

¹⁸⁸ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola osmá.

¹⁸⁹ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 53.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 53.

Ideální dvořan by se měl vyvarovat takovým věcem, jako bylo trhání řas, přehnané používání líčidel a kadeření si vlasů.¹⁹¹ Muž, který působil jemně a křehce, či ten, který používal jemná a vybraná slovíčka, nemíval často vztah k boji a nebylo proto možné, aby plnil svou povinnost, která spočívala v obraně vládce. Postava šlechtice měla být taková, aby mu umožňovala zvládat již zmíněné umění boje. Z tohoto důvodu by se dal považovat za ideál, šlechtic středního vzrůstu. Guevara kritizuje přehnané pečování o vzhled a poukazuje na to, že dvořané trávili mnoho času před zrcadlem, při úpravě svého zevnějšku. Poté, co si upravili tvář a účes, byli schopni strávit mnoho času nad výběrem oblečení, vhodnou kombinací bot a různých doplňků. Upozorňuje, že takový dvořan působí na své poddané jako egocentrický sobec, který se zajímá jen o svůj vzhled a na ostatní věci mu nezbyvá čas.¹⁹²

Nejenom ideální dvořan, ale každý správný dvořan, by měl mít určitý vkus a cit při výběru svého oblečení. Musí si umět vybrat takové oblečení, které se pro něj hodilo.¹⁹³ Zároveň bylo potřeba, aby šlechtic dodržoval určitá pravidla v oblékání. Dvořan by se neměl svým vkusem příliš odlišovat od dobových zvyklostí, protože měli na sobě šlechtic něco opravdu výstředního, nevkusného a navíc upoutávajícího pozornost, bylo dost pravděpodobné, že se stane terčem pomluv. Jeho pověst by byla nenávratně pošpiněna. Dalším z důležitých bodů, který byl zapotřebí k utvoření celkového dojmu o šlechtici, byl správný výběr oblečení. Šlechtic by měl mít vždy na paměti to, aby volil oblečení odpovídající svému postavení a typu události. Pokud se jedná o každodenní povinnosti, jako je návštěva paláce, poobědvání s přáteli nebo pravidelná mše, měl by si dvořan vybrat oblek spíše decentnější a tmavší barvy. Tedy takový oblek, ve kterém by působil vážně.¹⁹⁴ Pokud se dvořan účastní různých zábavných her, boje ve zbrani, veřejných her či maškarního plesu, mohl být při výběru oblečení nápaditější a zvolit oblek s určitými veselými vzory a barvami. Nikdy však nesměl zapomenout na nepsané pravidlo, na které si španělští dvořané velmi potrpěli, a to bylo, aby vybrané oblečení působilo vždy důstojně.¹⁹⁵ Proto by se měl dvořan vyvarovat takovému stylu oblečení, jako bylo kombinování šatů z různých kusů látek, každého z jiné barvy, jiného vzoru a materiálu. Dvořan by měl působit elegantně,

---

¹⁹¹ Tamtéž, s. 53.

¹⁹² Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola devátá.

¹⁹³ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 126.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 127.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 127.

vkusně a být vždy čistě oblečen a to při jakékoli události.¹⁹⁶ Pokud by si šlechtic vybral šaty příliš honosné a přehnaně zdobené, mohli by si ostatní lidé u dvora myslet, že dává na obdiv své bohatství a mohla by mu být přidělena nálepka vychloubače.¹⁹⁷ Také Guevara si je vědom toho, že se většina osob chová tak jak nastínil Castiglione. Osoby s takovým stylem přemýšlení označuje jako povrchní a lhotejné. Jejich chování ve svém díle otevřeně kritizuje.¹⁹⁸ Guevara podotýká, že pokud se dvořan rozhodl nedávat najevo své bohatství, bylo to z důvodu, že se kdysi pyšnil a dával každému na obdiv své bohatství. Nyní se ho snaží skrýt a chodí skromně oblečen, jelikož zjistil, že když všichni vaši známí vědí, kolik máte peněz, každý od vás bude něco chtít.¹⁹⁹

Dle názoru Guevary utrácí dvořané každého věku obrovské výdaje za různé doplňky, obleky či úplatky a velmi často naříkají nad špatně investovanými penězi.²⁰⁰ Říká se, že dvořan rozdává více šperků těm, kteří žijí v jeho blízkosti a pracují pro něho, než pro svou vlastní potřebu. Svě poddané si tak nezíská na svoji stranu svým vybraným chováním, ale úplatky, které ho stojí velké množství peněz.²⁰¹

Guevara upozorňuje na to, že některé dvořanovy výdaje vznikaly z důvodu, jak šlechtic trávil svůj volný čas. Castiglione naopak uvádí a radí šlechticům, jak by měl každý správný urozenec trávit svůj volný čas, jaké aktivity pro něho jsou vhodné, které činnosti se sluší pro muže a čím se naopak zabývají dámy. Každý dvořan by se měl především vyznat ve zbraních a umět je používat. S tímto souvisí i to, aby si dvořan osvojil určité strategie při zápase a rozpoznal tím vážnost rozepré, do které se mohl on a jeho známí dostat. Zároveň je kladen důraz na to, aby ideální dvořan rozuměl koním a ovládal všechny způsoby jízdy v sedle. Italský dvořan by si měl umět poradit s krocením divokých koní, francouzský dvořan by měl být zdatný ve skoku přes překážky, španělský dvořan by měl vynikat ve hře s holemi, v zápase s býky, vrhu kopím, střelbě z luku a šermu.²⁰² Castiglione dále přikládá zvláštní důležitost hudbě a hudebnímu umění. Podle něho by se měl nejen ideální dvořan, ale každý šlechtic obecně

---

¹⁹⁶Tamtéž, s. 128.

¹⁹⁷Tamtéž, s. 127.

¹⁹⁸ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola sedmá.

¹⁹⁹Tamtéž, kapitola devátá.

²⁰⁰ Tamtéž, kapitola šestá.

²⁰¹ Tamtéž, kapitola sedmá.

²⁰² Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 89.

zajímat o hudbu, protože hudba zušlechtuje lidské duše.²⁰³ S hudbou je také spjaté taneční umění. Dle Castiglioneho by měl umění tance ovládat každý dvořan, protože to je vybraný způsob, jak se dostat blíže k vytoužené ženě a zapůsobit na ni. Tanec se může pořádat jak na veřejnosti, tak v soukromí. Tančí-li šlechtic před mnoha diváky, musí zachovat tanci určitou důstojnost, provázenou lehkostí a lадnými pohyby. Nesmí se pouštět do složitých kroků a zbytečně dělat chyby. V soukromí nebo během menší oslavy, je šlechtici dovoleno být přirozenější a ukázat své taneční umění.²⁰⁴

Guevarovi se obecné tvrzení o tom, jaké aktivity jsou pro dvořana vhodné a jaké nikoli nezamlouvá. Vyzdvihuje myšlenku, že žádný dvořan by se neměl přetvařovat a dělat věci, které se mu přičí. Jelikož každý šlechtic by měl být obratný v řeči, neměl by mu dělat sebemenší problém, tuto svou vlastnost okolí vysvětlit. Podotýká, že šlechtici tyto své potřeby často neřeší a nakládají se svým bytím dle představy druhých. Sami však trpí, protože to, co jednomu působí potěšení, může stejně dobře tomu druhému působit bolest.²⁰⁵ Stává se, že šlechtic určité věci provozoval jen proto, že je dělají ostatní, ale ne proto, že by on sám chtěl. Takovýto šlechtic se nechce vymykat obyčejům a především na sebe nechce strhnout pozornost. Někdy nemá chuť uspořádat večírek, ale připraví slavnost jen proto, aby se o něm neřeklo, že je sobecký a nespolečenský. Mnohokrát šlechtic zorganizoval večírek, i když byl ve finanční tíži, jen z toho důvodu, aby si ostatní mysleli, že se ho krize nedotkla. Urozenec se často dvoří dámám a pochlebuje jim, i když se mu dvakrát nezamlouvají, jen proto, aby se neřeklo, že je studený a neumí s dámami hovořit. Guevara zastává názor, že šlechtici trpí určitými duševními problémy, protože dělají to, co není jejich přáním, ale z důvodu, aby se zavděčili ostatním.²⁰⁶

Ve svém díle Guevara popisuje, jaká je hlavní náplň dvořanova dne. Zároveň kritizuje to, že u dvora je na vše dost času.²⁰⁷ „*Todo se hace tarde y es tardío. O triste del cortesano, el qual se levanta tarde, despacha tarde, visita tarde, le conoscien tarde, le oyen tarde, se confiesa tarde y aun medra tarde. Y, del mismo modo, la realización*

---

²⁰³ Tamtéž, s. 89.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 110.

²⁰⁵ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola druhá.

²⁰⁶ Tamtéž, kapitola druhá.

²⁰⁷ Evaristo CORREA CALDERÓN, *Guevara*, s. 41-68.

*de los buenos propósitos nunca llega. A todos oyo decir haremos y a ninguno veo desir hagamos.*²⁰⁸

Spolu s Castiglionem se shodují v tom, že dvořan by měl mít u dvora opravdového přítele, který by mu pomohl v jakékoli situaci. Zbytečně by dvořanovi nelichotil, ale dokázal by ho pokárat tehdy, když jde pozdě do paláce, či není vhodně oblečen. Pomohl by mu odpovědět na otázky, ve kterých váhá a byl by mu tou pravou oporou. Z tohoto důvodu je třeba, aby si dvořan vybral toho nejčestnějšího přítele, kterému by mohl odhalit celé své srdce a věděl by, že toho ten dotýčný nezneužije.²⁰⁹ Dvořan musí vždy dbát na to, aby i jeho přátelé a známí byli stejně ctnostní, jako je on sám. Pro šlechtice bylo vždy k užitku, aby se takovými lidmi obklopoval, řešil s nimi určité problémy a bral v potaz jejich názory.²¹⁰ Zároveň by se šlechtic neměl trápit kvůli nějaké věci, či činu, který zaslechl, pokud si není opravdu jist, že je pravdivá. Zamezí tak pomluvám a zbytečným obavám, kterými se bude zabývat, namísto toho, aby se vzdělával a radil panovníkovi.²¹¹ Pokud panovník zjistí, že názory šlechtice jsou užitečné a dají se využít, vyžádá si dvořanovu přítomnost a dvořanovo hlavní poslání – služba králi, tak bude splněno.²¹²

Z výše uvedených studií vyplývá, že se jedná o dvě naprosto odlišná díla, která si dříve nebo později vysloužila určitou dávku kritiky a uznání. Ovlivnila dvorský způsob života po mnoho století a stala se nejnámějšími a nejpřekládanějšími díly své doby. Oproti Guevarovi, který u dvořanů hledá pozitivní lidskou ctnost a píše úvahy o tom, jak správně žít u dvora, přijímá Castiglione tyto formy vlády jako pevně nastavené a nemá proto potřebu o nich psát kritické úvahy, ba naopak, pokouší se v nich najít to dobré a zušlechtit tak svou osobnost.²¹³ Ve Dvořanovi se o negativních vlivech dvora nepíše. Castiglione dokonce chválí urbinský dvůr. Opěvuje pány, kteří v něm vládli, a blaho, kterého se mu za jejich vlády dostalo.²¹⁴

Na závěr je nutné podotknout, že obě díla si dříve nebo později zasloužila jak chválu, tak kritiku. Na rozdíl od *Dvořana*, který byl považován za skvostné a krásné

---

²⁰⁸ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola devátá.

²⁰⁹ Tamtéž, kapitola dvanáctá.

²¹⁰ Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 299.

²¹¹ Antonio de GUEVARA, *Menosprecio*, kapitola dvanáctá.

²¹² Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, s. 122.

²¹³ Tamtéž, s. 8.

²¹⁴ Tamtéž, s. 274.

dílo, které si zasloužilo mnoho uznání již za autorova života a bylo kritizováno pouze v mimořádných případech, a to hlavně samotným Guevarou, který prohlásil, že *Dvořan* nevypovídá o realitě.²¹⁵ *Opovržení nad dvorským stylem života a chvála života vesnického* si vysloužilo mnoho kritiky a bylo označeno za jedno z nejskandálnějších děl doby, kterému se dostalo pravého uznání až ve 20. století, kdy bylo toto dílo uznáno jako dílo morální a Guevara začal být považován za jednoho z největších moralistů a kritiků dvora.²¹⁶

5. Snaha o dosažení duševního klidu v nepokojné době – vliv neostoicismu

V 16. století se v Evropě začal rozmáhat nový filozofický směr neostoicismus, který založil vlámský teolog Justus Lipsius jako reakci na upadající lidskou morálku způsobenou občanskými nepokoji a náboženskými válkami. Lipsius se snažil všem lidem přiblížit základy stoické filozofie, protože byl přesvědčen, že by jim mohly pomoci překonat těžké časy. Termín neostoicismus vznikl na přelomu 16. a 17. století jako nové intelektuální hnutí, které se pokusilo o oživení antické stoické filozofie, která by byla kompatibilní s křesťanstvím. Je nutné podotknout, že představitelům neostoicismu nešlo pouze o oživení starověkého antického myšlení, ale spíše o praktické využití hlavních stoických myšlenek. Neostoicismus byl především vnímán jako živé filozofické hnutí, jehož zásady by sloužily lidem jako návod k úspěšnému a vyrovnanému životu.²¹⁷

Pokusy o propojení stoické filozofie s křesťanstvím jsou téměř stejně tak staré jako křesťanství samotné. Nejčastější snahy lze vidět v dílech řady latinských církevních otců. Například sv. Augustin obdivoval stoické morální zásady, které byly na nejvyšší úrovni. Augustin se k tomuto směru ovšem nehlásil veřejně a často o propojení stoického a křesťanství pochyboval. Hlavní problém byl v tom, že stoická nauka se s křesťanskými zásadami spíše rozcházela, než shodovala.²¹⁸ Aby mohl čtenář pochopit,

---

²¹⁵ F. MÁRQUEZ VILLANUEVA, *Menosprecio*, s. 92.

²¹⁶ F. MÁRQUEZ VILLANUEVA, *Menosprecio*, s. 25.

²¹⁷ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²¹⁸ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

jak bylo obtížné zkombinovat stoicismus s křesťanstvím, je zapotřebí stručně představit základní myšlenková východiska stoicismu.

Stoikové dělili filozofii na logiku, fyziku a etiku. Vzájemný poměr jednotlivých částí filozofie srovnávali takto: Logika je skořápka, fyzika je bílek a morálka žloutek, nejdůležitější část vajíčka.²¹⁹ Nejdůkladněji se stoikové zabývali otázkami etickými, a proto etiku povýšili nad ostatní vědy. Etika podle stoiků vychází z logiky a fyziky. Jediné dobro a nejvyšší blaho viděli stoikové v žití v souladu s přírodou, což u člověka znamenalo řídit se vlastním rozumem. Stoikové byli panteisté. Na Boha nahlíželi jako na substanci, která vším pronikala a byla všude obsažena. Pokud člověk žije v souladu s přírodou a s rozumem, žije v souladu s Bohem a dojde tak k vnitřnímu klidu a uspokojení.²²⁰ Stoikové byli především deterministé a hlásali, že vše co se děje, se děje nutně a příčinně. Pokud chce člověk nalézt vnitřní klid, nevzpírá se zákonům přírody, nechce, co není, nýbrž souhlasí s tím, co je. Stoický mudrc, který našel vnitřní klid, se dokázal vzdát svých vášní a byl proti vnějším věcem úplně bezcitný, zachovával k nim úplnou lhostejnost a udržoval si tak vnitřní klid. Spokojený život nezávisí podle stoiků na věcech, jako jsou například bohatství a chudoba, zdraví a nemoc, úspěch a neúspěch v životě, svoboda a otroctví, život a smrt. Podle stoiků dosáhne člověk plnohodnotného života díky čtyřem základním zdatnostem-rozumu, statečnosti, uměřenosti a spravedlnosti. Pro stoiky je svoboden i člověk, který je otrokem, bohatý je i žebrák, vladař je i ten, jehož nikdo neposlouchá, atd. Všichni ti ostatní, kteří hledají blaženost v prožitcích a naději jsou chudáci.²²¹ Stoikové byli první, kteří se již za římské světovlády odvážili hlásat, že všichni lidé jsou děti společného Boha, jsou si rovni a podléhají stejným zákonům.²²²

Z výše uvedených příkladů vyplývá, proč bylo tak těžké zkombinovat stoické myšlení s křesťanskými principy. Neostoický směr bere tyto rozdíly v úvahu a snaží se tomu své učení přizpůsobit. Justus Lipsius postavil své kázání na autoritě starověkých církevních otců, citoval jejich výroky o stoicismu, zmiňoval jejich nápady s propojením obou směrů a budoval tak pevné základy pro nově vznikající proud. Rozdíl mezi Lipsiem a starověkými církevními otci byl takový, že Lipsius na sobě nikdy nedal znát sebemenší pochybnost, zatímco církevní otcové o svých výrociích často pochybovali. Je

---

²¹⁹ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²²⁰ www.plato.stanford.edu/entries/stoicism.

²²¹ www.plato.stanford.edu/entries/stoicism.

²²² www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

dosti možné, že právě proto se v 17. století začaly stoické myšlenky pomalu objevovat i v křesťanském učení. Jako důkaz lze považovat i to, že Epictétova kniha *Enchiridion* byla částečně upravena, aby mohla sloužit pro použití v kláštorech. Za zmínku stojí i to, že stoické myšlenky byly vytrženy ze širšího stoického kontextu a byly umístěny do kontextu křesťanského. Lze tedy hovořit o tom, že v 17. století začala být vnímána určitá spřízněnost mezi křesťanským a stoickým způsobem života. Tento fakt lze odůvodnit tím, že křesťanská víra začala cítit potřebu vyšších morálních témat, které byly typickými znaky stoikovému.²²³

Za hlavní filozofické dílo neostoického hnutí je považována kniha od Justa Lipsia *De Constantia*. Lipsius zde nastiňuje způsob života, jakým se může nechat křesťan v době barokního pesimismu inspirovat. Lipsius zde čerpá ze stoické etiky stálosti (*Constantia*) a vnímá ji jako pomoc, která by mu měla usnadnit snášet zlo světa. Sám Lipsius ve své předmluvě k dílu uvádí to, že to byl on, kdo se jako první pokusil využít starou stoickou moudrost a použít ji ve svůj prospěch.²²⁴ Přes veškeré kladné poznatky, které v něm stoické učení zanechalo, musel Lipsius stoické učení předložit ve formě, která by mohla být slučitelná s křesťanstvím. Lipsius vyzdvihuje především to, že tento starověký způsob moudrosti může vést k dosažení klidu a míru lidské duše, ale zároveň si je vědom rozdílů mezi oběma směry. Ve svém díle otevřeně upozorňuje na neostoické myšlenky, kterým by se měl každý křesťan vyvarovat. Jedná se především o tvrzení, že ve světě existuje přirozený řád, který určuje příčiny a následky (toto tvrzení popírá zázrak). Další stoické tvrzení, které Lipsius popírá, je to, že neexistuje svobodná vůle. Pro křesťanství bylo nepřijatelné především to, že podle stoiků mohl mudrc překonat veškeré nežádoucí emoce a učinit tak racionální rozhodnutí. Křesťan by měl tohoto klidného stavu dosáhnout pouze s Boží pomocí a Boží milostí. Je to především láska k Bohu, co osvobozuje člověka od vášně a činí ho ctnostným.²²⁵

Z výše uvedených důvodů je patrné, že neostoické hnutí muselo být v tomto ohledu velmi opatrné a nehlásat věci, které si přímo odporovaly s křesťanskými ideály. Lipsius z tohoto důvodu pojal svou knihu *De Constantia* jako dílo filozofické, jehož hlavní záměr je ukázat člověku možnosti, jak by mohl překonat emocionální úzkost a nalézt vytoužený pocit klidu. Lipsius prohlašuje, že filozofické učení by mělo být

---

²²³ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²²⁴ Justus LIPSIUS, *Two books of constancie*, englished by Sir John Stradling, www.archive.org/details/twobooksofconsta00lips, The Epiftle to the reader.

²²⁵ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

koncipováno jako ordinace u lékaře, kde lze najít lék pro duši.²²⁶ Lipsius tak potvrzuje sílu rozumu a poukazuje na to, jak překonat vlastní emoce. To ovšem bylo v rozporu s křesťanským učením. Přestože neostoicismus zahrnoval četné ústupky křesťanskému učení, výše uvedený příklad o potvrzení síly rozumu ukazuje na to, že v určitých okamžicích upřednostňoval stoické vyznání před striktním dodržováním křesťanské víry. Právě kvůli těmto myšlenkám byl neostoicismus později kritizován křesťanskými spisovateli, jako byl například teolog, matematik a fyzik Blaise Pascal.²²⁷

To, že neostoicismus splnil své poslání a částečně propojil stoické myšlenky s křesťanstvím, je patrné i na tom, že v roce 1567 vyšel první překlad Epictétovy knihy *Enchiridion* do anglického jazyka. Překlad byl zahájen s poznámkou, že i když se jedná především o etické dílo, jeho podtext je velmi zbožný a křesťanský.²²⁸ Lze shrnout, že neostoicismus patřil mezi důležitá intelektuální hnutí, která ovlivnila názory mnoha evropských myslitelů. Neostoicismus lze také charakterizovat jako směr křesťanských autorů, kteří se nechali inspirovat stoickými etickými zásadami. Přestože stoicismus představoval filozofii panteistickou, materialistickou a determinickou, která svým způsobem popírala křesťanské učení, umožnilo neostoické hnutí to, že i křesťan mohl obdivovat některé části stoického učení.²²⁹

Hlavním představitelem neostoicismu a obdivovatelem stoické filozofie byl vlámský spisovatel, teolog, pedagog a moralista Justus Lipsius (1547-1606). Justus Lipsius byl významnou osobností baroka a svým učením ovlivnil mnoho spisovatelů. Jedním z nich byl významný španělský moralista Francisko de Quevedo, který je považován za hlavního představitele neostoicismu ve Španělsku v období zlatého věku. K tomu, aby čtenář pochopil Lipsiovy pohnutky, filozofické úspěchy a to, proč se stal vzorem pro mnoho spisovatelů, je zapotřebí zkoumat životní události, díky kterým se utvářela Lipsiova víra a samotný neostoicismus.²³⁰

Lipsius se narodil v katolické rodině a celý život se zabýval teologickým učením. Jeho křesťanské vyznání bylo ovlivněno pobytem v Římě, kde se stal osobním tajemníkem kardinála Grandvella. Ten postupně seznamoval Lipsia s humanismem a seznámil ho s jeho předními představiteli. Ve Vatikánské knihovně měl možnost

---

²²⁶ Justus LIPSIUS, *Two books*, kniha první, kapitola desátá.

²²⁷ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²²⁸ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²²⁹ www.plato.stanford.edu/entries/justus-lipsius.

²³⁰ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

studovat antické rukopisy. Zde začal pracovat na svých filologických studiích *Manudictio ad Stoicam Philosophiam*, *Physiologia Stoicorum*. Byl to Marc-Antonie Muret, který podnítl jeho zájem o stoickou filozofii. Lipsiův zájem o stoickou filozofii vedl k napsání díla *Seneca dialog* odehrávajícího se uprostřed náboženských a politických tažení v Nizozemsku.²³¹

Na jaře roku 1572 odešel Lipsius do Vídně, kde se připojil k humanistickému kruhu na dvoře císaře Maxmilliána. Z Vídně odchází na kalvinskou univerzitu v Leidenu, kde vydal svá dvě nejdůležitější díla *De Constantia* a „*Política*“. V tomto období se Lipsius obrátil k protestantismu a veřejně prezentoval myšlenky neostoicismu. S vydáním „*Política*“ souviselo mnoho problémů, protože autor zde upřednostňoval stoický způsob myšlení před křesťanskými hodnotami.

Pro klid duše se Lipsius opět obrátil na katolickou víru svého mládí a odjel do Lovaně, kde přijal profesuru historie na místní univerzitě.²³² V této závěrečné etapě pokračoval Lipsius ve psaní a publikování historické a teologické literatury. Poté se věnoval vydávání svých vlastních dopisů, které shromáždil do tří sbírek. Z této rozsáhlé sbírky dopisů je patrné, že se Lipsius soustředil na to, aby našel mnoho dalších spisovatelů, kterým by mohl předat své myšlenky. Hlavním cílem bylo zasvětit mladé myslitele do principů nového neostického hnutí. Mezi tyto vyvolené spisovatele patřil i zmiňovaný Francisko de Quevedo. Většina dopisů je napsána v přátelském a pozitivním duchu a Lipsius v nich líčí své hlavní myšlenky a pocity.²³³ V Lipsiově katolickém životopise se píše, že zemřel jako oddaný katolík během noci z dne 23. na 24. března roku 1606. Z Lipsiových děl ovšem vyplývá, že v stoické učení nikdy věřit nepřestal.²³⁴

Mezi Lipsiova nejvýznamnější díla patří již zmiňované knihy *De Constantia* a „*Política*“. První dílo lze chápat jako manifest neostoického hnutí. Z knihy je patrné, že autor je přesvědčen o tom, že ve stoickém učení našel odpověď, jak zmírnit bolest a utrpení, kterou s sebou přinášelo historické pozadí doby. Zatímco na jedné straně utěšuje autor čtenáře svými poznatky a ukazuje mu nový směr, který může zmírnit jeho utrpení, na straně druhé poukazuje Lipsius na aroganci moci, krutost historie nebo krutost tyranů a císařů. Lipsius ve svém díle uvádí příklady katastrof, které si vysvětluje jako Boží trest. Na těchto katastrofách jako zemětřesení, mor, války a tyranie

---

²³¹ www.plato.stanford.edu/entries/justus-lipsius.

²³² www.plato.stanford.edu/entries/justus-lipsius.

²³³ www.plato.stanford.edu/entries/justus-lipsius.

²³⁴ www.plato.stanford.edu/entries/justus-lipsius.

se snaží čtenáři vysvětlit, že se jedná o nedílnou součást lidského bytí. Tyto skutky pojmá jako součást Božího plánu pro zachování a zlepšení celého světa. Autor se snaží čtenáře utěšit tím, že zlo, které se děje, není nikterak závažné, ani horší než to, které existovalo v minulosti. Lipsius vysvětluje, že stejně tak jako práce, která se stává snadnější, pokud ji sdílí více lidí, stává se smutek úzkostnějším.²³⁵

De Constantia je možno chápat jako návod založený na prvcích stoické výuky, který má čtenáři pomoci nalézt vnitřní klid, což bylo v době plné nepokojů opravdu velmi složité. Při psaní knihy se autor nechal inspirovat dílem *Sapientis de Constantia* od jednoho z hlavních představitelů stoikové Seneky. Vliv je patrný především v kapitolách 1-12 první knihy, kde Lipsius vyzývá čtenáře, aby se nenechali ovládnout negativními pocity, které pramenily z politických a náboženských válek, které kolem nich zuřily.²³⁶ Práce má formu dialogu mezi Lipsiem a jeho přítelem Langiusem (Charles de Langhe). Tento fiktivní rozhovor se odehrává v rámci Lipsiovy návštěvy při jeho cestě do Vídně. Dialog je založen na protikladech a vnímání nepokojů, které ovlivňovaly dobu, ve které Lipsius a Langhe žili. Lipsius v díle představuje nevyrovnaného a nešťastného člověka, který se nechává ovlivňovat událostmi doby, zatímco Langius je představen jako starší moudrý spokojený muž, jenž dosáhl vnitřního klidu. Z Langiových úst tak vychází pozitivní myšlení a vyrovnanost, z kterého by si měl vzít čtenář příklad.²³⁷

Ve své knize Lipsius uvádí, že člověk by se měl snažit ovládnout své vášně a emoce, které mu podle Lipsia ztrpčují život. Dále vysvětluje, že emoce narušují celkovou rovnováhu duše a zabraňují tomu, aby člověk dosáhl klidu a stálosti. V díle *De Constantia* přirovnává lidskou mysl k oceli a uvádí, že pokud se lidský rozum odpoutá od veškerých vášní a nenechá se ovládnout pocity, může člověk dosáhnout míru uprostřed vřavy a klidu uprostřed konfliktu.²³⁸ Autor nabádá čtenáře k tomu, aby si uvědomil, že každý nosí své utrpení v sobě. Lipsius otevřeně kritizuje to, když člověk truchlí nad svým ztraceným majetkem nebo trpí z důvodu utrpení jeho země. Naopak vyzdvihuje, že je potřeba žít podle stoického vzoru a zbavit se všech emocí. Protože se stoicismus od křesťanství velmi odlišoval, musel Lipsius určité stoické výroky poupravit tak, aby odpovídaly křesťanskému učení. Lipsius uvádí Boha na první místo a

---

²³⁵ Justus LIPSIUS, *Two books*, kniha druhá, kapitola šestadvacátá.

²³⁶ Justus LIPSIUS, *Two books*, kniha první, kapitola 1-12.

²³⁷ www.iep.utm.edu/lipsius/#SH3b.

²³⁸ Justus LIPSIUS, *Two books*, kniha první, kapitola první

upozorňuje, že všichni by měli podřídit svůj osud Bohu (ve stoicismu tomu bylo naopak) a přijímat Boží plán.²³⁹ Jádrem knihy tvoří čtyři důležité argumenty o povaze veřejného zla a jsou uvedeny ve třinácté kapitole první knihy, odkud se postupně rozvíjely do zbylých kapitol. Lipsius argumentoval tím, že a) veřejné zlo je Božský plán, který za b) vznikl z nutností a různých okolností. Pokud se člověk dokáže odpoutat od svých emocí, zjistí, že veřejné zlo je ve své hluboké podstatě c) přínosné a ziskové. Jestliže se člověk bude řídit těmito třemi body d) přestane vnímat zlo za těžké a špatné období.²⁴⁰

První argument tvrdí, že všechno veřejné zlo je součástí Božího plánu. Lipsius zmiňuje, že zlo pochází ze stejných božských zdrojů, jako všechny krásy a pozitivní dary přírody. Podle Lipsia by bylo bezbožné, aby člověk uctíval pouze část Božího stvoření a kritizoval jej pro zbytek. Jedinou možností je tedy poslouchat Boha a řídit se jeho plánem.²⁴¹ Druhý argument tvrdí, že neustálý cyklus stvoření a ničení, je nevyhnutelným důsledkem zákonů přírody. V tomto směru je Lipsius velice opatrný a distancuje se zde od stoického materialismu a nastiňuje zde čtyři body, které musí být ze stoické doktríny upraveny s ohledem na křesťanskou pravdu.²⁴² Třetí argument lze chápat jako variaci na tradiční křesťanské odpovědi na problém zla. Lipsius pohlíží na ty hrozné věci tak, že musí být ve své podstatě dobré, protože jsou součástí Božího plánu. Čtvrtý argument se zaměřuje na určité veřejné zlo, a sice na náboženské občanské války v Nizozemí. Lipsius tvrdí, že tyto války nejsou ani zvlášť těžké, ani neobvyklé. Jako důkaz uvádí četné příklady válek, epidemií a aktů krutosti z minulosti. To, jak bude člověk tyto okolnosti vnímat, záleží pouze na jeho rozhodnutí.²⁴³

Ústředním tématem *De Constantia* je to, že veřejné zlo je vlastně produktem lidské mysli. Hlavní myšlenka díla je taková, že člověk se nemá snažit utéct před zlem, ale naučit se ovládat své pocity a zkrotit zlo sám v sobě. Podle Lipsia dosáhne člověk skutečného míru v duši pouze díky moudrosti a stálosti. Výsledkem Lipsiových úprav stoického myšlení v *De Constantia* bylo především to, že položil základ neostoického hnutí, které se stalo vhodným učením i pro silně věřící křesťany.²⁴⁴

---

²³⁹Tamtéž, kniha první, kapitola dvanáctá.

²⁴⁰ Justus LIPSIUS, *Two books*, kniha první, kapitola třináctá.

²⁴¹Tamtéž, kniha první, jednadvacátá.

²⁴²Tamtéž, kniha první, kapitola šestnáctá.

²⁴³ www.iep.utm.edu/lipsius/#SH3b.

²⁴⁴ www.plato.stanford.edu/entries/justus-lipsius.

Lipsiovo dílo „*Política*“, celým názvem *Politicorum sive Civilis doctrinae libri sex*, lze považovat za volné pokračování *De Constantia*. Tato kniha však není věnována veřejnému okruhu čtenářů, ale především panovníkům, kterým v knize Lipsius radí, jak správně vládnout. Dílo je rozděleno do šesti knih a vzniklo jako reakce na chmurnou dobu, ve které autor žil. V dobrém a spolehlivém panovníkovi vidí autor cestu k dobrému a spokojenému životu obyvatel.²⁴⁵

V první knize seznamuje autor panovníka s hlavními důvody, které jej vedly k napsání této knihy. Lipsius zde zmiňuje autory, ze kterých čerpal, a podrobně rozepisuje a vysvětluje jejich hlavní myšlenky. V první knize jsou přesně vyhraněné dvě podmínky, které by měl panovník dodržet a mít na mysli po celou dobu své vlády. První z nich je již zmiňovaná ctnost, která je ukryta ve zbožnosti a dobrotě. Druhou z nich je moudrost, která pramení ze znalostí historických událostí. Lipsius v první knize doslova uvádí: „*He propuseto enseñar al principe cómo podrá entrar y caminar rectamente por la senda de la vida civil, y sin desviarse llegar al cabo de ella.*“²⁴⁶

Druhá kniha se zabývá ctnostmi prince stejně jako účelu vlády a formám vlády. Lipsius vyžaduje, aby se všichni podřídili vůli prince, který ovšem sám musí být příkladem ctnosti a umírněnosti. Lipsius nejprve pojednává o vládě obecně a vysvětluje, že bez vlády a říše by nic neexistovalo. K udržení vlády by měl panovník dělat nejen věci nutné a nezbytné, ale především i věci prospěšné.²⁴⁷ Ve třetí kapitole se autor věnuje přesnému popisu vladaře. Dle Lipsiových představ by měl být panovník pravdomluvný, samostatný, ctnostný, spravedlivý a moudrý. Měl by milovat svou ženu, neměl by se hněvat, měl by být štedrý a šlechetný a v žádném případě by neměl být namyšlený a podlý. Lipsius se zde dotkl i tématu, zda by měl být panovníkem muž nebo žena. Autor uvádí, že vládnout mohou oba, ale ze základních principů stoického panteismu odvozuje, že příroda tomu chtěla tak, aby vládl muž. Zároveň dodává, že žena byla ta, která jako první nedokázala odolat pokušení a ztratila své zábrany.²⁴⁸ Podle Lipsia by měl být panovník ctnostný v činech a moudrý v životě.²⁴⁹ Ve třetí knize se Lipsius zaměřil především na panovníkovu moudrost a výběr vhodných rádčů. Podle

---

²⁴⁵ www.plato.stanford.edu/entries/justus-lipsius.

²⁴⁶ Justo LIPSIO, „*Políticas*“, traducción Bernardino de Mendoza, Madrid 1997, kniha první, kapitola první.

²⁴⁷ Tamtéž, kniha druhá, kapitola první.

²⁴⁸ Tamtéž, kniha druhá, kapitola třetí.

²⁴⁹ Tamtéž kniha druhá, kapitola sedmá.

Lipsia jsou dobří rádci nezbytnou součástí královského dvora a měli by být v těsné panovníkově blízkosti. Ideální rádce by měl být podle Lipsia staršího věku, vzdělaný, důvtipný, ctnostný, pokorný a vyrovnaný.²⁵⁰ V následující nejobsáhlejší kapitole polemizuje Lipsius na téma vladařské obezřetnosti. Obezřetnost rozděluje autor na dvě roviny, 1. osobní a 2. vojenskou, každá z nich musí být pečlivě vyvinuta na základě zkušeností. Lipsius se v této knize zabývá především otázkou víry, složitým vztahem státu a církve a náboženské snášenlivosti. Autor si pokládá dvě otázky. První z nich byla, zda se mají ti, co nevyznávají křesťanskou víru trestat a druhá byla ta, zda by se měli úmyslně vypátrat ti, co svou víru tají.²⁵¹ Podle Lipsia může být celkového míru dosaženo tak, že v určitém politickém společenství bude povoleno pouze jedno náboženství.²⁵² Tento Lipsiův výrok vyvolal ostrou kritiku ze strany protestantů i ze strany římské inkvizice, která roku 1590 umístila „*Política*“ na seznam zakázaných knih. Podle Lipsia by panovník neměl žádným způsobem zasahovat do vnitřních záležitostí církve. Hlavním panovníkovým úkolem mělo být podle Lipsia zajištění jednoty církve, což by zabránilo náboženským neshodám, které vedly k občanským válkám.²⁵³ V páté a šesté knize se Lipsius zabývá především vojenským uměním. Lipsius zkoumá otázky týkající se obrany, spravedlivé války, disciplíny a občanských konfliktů.²⁵⁴

Dílo bylo ovlivněno především tím, že vzniklo ve vypjaté atmosféře, která byla sužována radikálními náboženskými reformami. Lipsius se tímto dílem snažil ukázat panovníkovi správnou cestu postavenou na základních stoických ctnostech. Lipsiova ideální monarchie nebyla založena na panovníkově vůli či moci, ale především na morálních hodnotách a ctnosti. Podle Lipsia by měl být vladař ten nejdůležitější orgán moci.²⁵⁵

Francisko de Quevedo se s myšlenkami neostoicismu seznámil díky knize *De Constantia*, která ho ohromila a začal si dopisovat s autorem knihy Justem Lipsiem. Skrze Lipsiova díla čerpal Quevedo základní principy neostoického hnutí a myšlenky stoicismu. Queveda stoicismus natolik inspiroval, že začal překládat stoická díla do

---

²⁵⁰ Tamtéž kniha třetí, kapitola čtvrtá.

²⁵¹ Tamtéž, kniha čtvrtá, kapitola čtvrtá.

²⁵² Tamtéž, kniha čtvrtá, kapitola třetí.

²⁵³ Tamtéž, kniha čtvrtá, kapitola druhá.

²⁵⁴ Tamtéž, kniha pátá-šestá.

²⁵⁵ Tamtéž, kniha čtvrtá, kapitola devátá.

španělského jazyka. Ve svých dílech velmi často používal citace od předních představitelů stoicismu Seneky či Epictéta.²⁵⁶ Ve svém stoickém díle *Nombre, Origen, Intento, recomendación y Descendencia de la Doctrina Estoica* se snažil propojit stoicismus s biblí. Quevedo tvrdí, že biblické učení hrdinské vytrvalosti i vůči nepřízni osudu bylo přejato ze stoické filozofie. Quevedovi se ovšem nepodařilo propojit stoicismus s křesťanstvím tak, jak tomu bylo v případě Lipsia. Stoické myšlení pro něho znamenalo spíše životní smysl a hlubší vyznání.²⁵⁷

V moderní době je Quevedo s neostoicismem spojován pouze okrajově, protože je na něho nahlíženo jako na hlavního představitele koncepticismu. Další důvod byl ten, že nejznámější Quevedova díla, jsou typickou ukázkou barokní literatury. Pokud se v knihách objevil nějaký prvek stoické filozofie, byl většinou ukrytý do složitého konceptu díla.²⁵⁸ Neostoicismus je znatelný především v jeho politicko-morálních studiích *la Política de Dios, Gobierno de Cristo y tiranía, La Vida de Marco Bruto*, kde se Quevedo nechal inspirovat Lipsiovým dílem *Política* a stoickou filozofií. Quevedova a Lipsiova politicko-morální díla jsou založena na pojetí stoické morálky a ctnosti. Tyto principy spočívají v tom, že pouze ctnost je považována za nejvyšší dobro, které vede k dovršení úplného klidu lidské duše. K tomu, aby mohl být člověk ctnostný, je zapotřebí žít morálně počestný život, který není ovlivněn vášněmi ani tužbami.²⁵⁹ Právě takové morální hodnoty aplikovali oba spisovatelé ve svých politicko-morálních dílech.

Na stejném principu jako Lipsiova „*Política*“ vznikla i politická kniha Franciska de Queveda „*la Política de Dios*“. Dílo je úzce spjato s Lipsiovou studií a rozvádí myšlenku božské vlády v rukou božského panovníka, jehož morálka a ctnost by byla založena na stoických morálních ideálech. Stejně jako Lipsius tak i Quevedo pojímá své dílo především z pedagogického hlediska. Oba autoři se snaží vykreslit ideálního křesťanského panovníka, který by svým bezchybným chováním zastupoval samotného Boha a byl by jeho vzorným služebníkem na zemi.²⁶⁰ „*La política de Dios*“ představuje španělským vládcům ideálního vladaře, jehož činy a slova jsou v souladu se slovy Ježíše Krista. Z tohoto tvrzení vyplývá, že pokud je panovník služebníkem

---

²⁵⁶ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²⁵⁷ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²⁵⁸ Oldřich BĚLIČ-Josef FORBELSKÝ, *Dějiny*, s. 99.

²⁵⁹ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²⁶⁰ Ignacio ARELLANO, *Francisco de Quevedo*, Madrid, s. 44.

Božím, veškerá politika a panovníkovo jednání, musí být podřízeno božské moci a katolické víře. Tuto teorii postavil Quevedo oproti machiavalliovskému státnímu zákmu na který Quevedo nahlížel spíše jako na tyranii.²⁶¹ Quevedo zároveň upozorňuje na to, aby si panovník nespletl svou moc s tyraníí. Tuto myšlenku rozvádí a upřesňuje slovy, že pokud je Bůh nad všemi, tak panovník pouze vykonává svou povinnost a službu. Proto by se vladař nikdy neměl chovat nadřazeně.²⁶² Na tomto základním křesťanském principu utváří Quevedo ucelený pohled na to, jak by měl vypadat ideální panovník. Quevedo trvá na tom, že prvotní povinností každého vladaře je především schopnost vládnout. Podle něho by si měl panovník uvědomit, že by měl toto božské poslání plnit co nejlépe. To spočívá především v tom, že by měl neustále pracovat a minimálně odpočívat. Quevedo doslova zmiňuje, že ten kdo spí, nevládne.²⁶³

Quevedo vyzdvihuje vlastnosti pravého vladaře na ukázkách španělských panovníků. Podle něho by měl mít panovník dva základní cíle. První cíl byla obrana pravého náboženství, kde vyzdvihl Karla V. a Filipa II. Zmiňuje i mírové období Filipa III., kdy byl sepsán mírový pakt s Holandskem a Anglií, na které Quevedo hleděl jako na kacířské země. Toto období označuje Quevedo ve svém díle *España defendida* jako úpadkové, protože panovník podle Queveda neplnil své hlavní poslání.²⁶⁴ Druhá panovníkova povinnost spočívala v tom, že měl být ochráncem soudní moci. Očima Queveda by soudní moc měla být tvrdá, neoblomná a spravedlivá. Především by měla platit na všechny společně. Panovník jako posel Boží by měl být jejím ochráncem a ručitelem.²⁶⁵

Jako další Quevedovo politické dílo je potřeba vyzdvihnout studii *La Vida de Marco Bruto*, která byla vydána těsně před smrtí Franciska de Quevedy. Autor toto dílo považuje za jedno ze svých nejlepších politických děl. Na svá ostatní díla reaguje velmi kriticky a podotýká, že veškeré práce, které napsal, byly chybné. Dílo „*Marco Bruto*“ považuje za jediné, v němž vidí nějaký smysl. Autor v tomto díle vychází z výkladu Plutarcova díla *Vidas paralelas*, který doplňuje myšlenkami dalších filozofů, především

---

²⁶¹Tamtéž, s. 44-46.

²⁶²Tamtéž, s. 46.

²⁶³ Tamtéž, s. 46.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 46.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 47.

Tácita, Seneky a Livia. Formou výkladu autor seznamuje čtenáře s životem Marca Bruta. Celý koncept díla je postaven na morálce a vlastenectví.²⁶⁶

Quevadova politická díla byla sice nejvíce ovlivněna neostoickým hnutím, ale prvky neostoicismu jsou patrné i v dalších Quevedových sbírkách. Quevedovu sbírku *Los Sueños*, (*Sny*) tvoří šest vyprávění a formu díla autor převzal z antické literatury. Quevedo se při tvoření *Snu* nechal opět inspirovat Justem Lipsiem a jeho satirickým dílem *Satira Menippea*. *Sny* lze chápat jako Quevedovo hluboké a skeptické zamyšlení nad lidskou společností, která se podle něho zmítá v krizi. Quevedo si ze starého stoického učení vzal především silný smysl pro etiku a ctnost. Z toho důvodu jsou jeho díla plná kritiky a znechucení. Ve svých *Snech* Quevedo kritizuje celou společnost, bez ohledu na to, zda se jedná o nejvyšší šlechtu nebo chudáky. Sérii vyprávění otevírá sen s názvem *Sueño del Juicio final*. Hlavním tématem je poslední Boží soud, kam předstupují zemřelí představitelé nejrůznějších společenských skupin jako advokáti, spisovatelé, vojáci, soudci atd. Quevedo satirickou formou plnou jízlivých vtipů rozebírá jejich životy a otevřeně je kritizuje. Quevedo se snažil poukázat na to, že každý člověk hřeší stejně a nezáleží na tom, zda se jedná o soudce nebo šaška.²⁶⁷ Další sen *El sueño del Alguacil* je postavený na tom, že ďábel uvízl v těle jistého starosty a touží se dostat ven z této špatné společnosti. Ďábel vypráví o pekle a o tom, jak si různé společenské vrstvy lidí odpykávají svůj trest. Ďábel odkrývá to, že v pekle nejsou pouze chudáci a poddaní, ale i vážení soudci, kněží, králové, vojáci.²⁶⁸ V tomto směru je Quevedo opatrnější a čtenáři vše odkrývá v hádankách. Quevedo zmiňuje, že celé peklo je tvořeno těmi nejrůznějšími lidmi z nejrůznějších vrstev, a že je jich tam opravdu mnoho. Hlavní příčina je podle něj v penězích, moci, volnosti a lidské chamtivosti.²⁶⁹

Z Quevedových děl je patrné, že ve stoické filozofii hledal především útěchu a morální hodnoty, které podle něho ve Španělsku zlatého věku upadaly. Nově vzniklý směr neostoicismus mu umožnil odhalit tajemství staré antické filozofie, kterou využil při psaní politických děl a vykreslení ideálního dvořana - panovníka. Podle stoického vzoru radí všem lidem, aby se nenechali zlákat příjemnými vášněmi a tužbami, které vedou do pekla. Naopak se měli vydat těžkou cestou ctnosti, která vede k spokojenosti a vnitřnímu klidu. Neostoicismus, který Queveda natolik ovlivnil, nepatřil mezi

---

²⁶⁶ Tamtéž, s. 49.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 58.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 65.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 65.

organizované intelektuální hnutí, jak tomu bylo například u humanismu. Moderní filozofové se dokážou velmi špatně shodnout na pevném seznamu představitelů neostoicismu. Použitý termín se ve svém nejužším smyslu vztahuje pouze pro Justa Lipsia a Guillaumea du Vair. Pokud se termín neostoicismus používá v nejširším slova smyslu, lze použít na jakéhokoli autora z 16. a 17. století, který se nechal inspirovat stoickými myšlenkami. Právě mezi tyto spisovatele se řadí i Francisko de Quevedo y Villegas.²⁷⁰ Neostoicismus s sebou přinesl nový pohled na lidské utrpení. Neostoikové jsou přesvědčeni, že každý člověk si nosí své utrpení v sobě a je pouze na jeho rozhodnutí, zda se nechá ovládat svými vášněmi, které velmi často vedou k problémům, nebo budou žít ctnostně a dosáhnou tak vytouženého klidu.²⁷¹ Téma je vhodné ukončit tím, jak staří stoikové vlastně hleděli na smysl života.

„(...) „Je obtížné stále začínat život od začátku.“ Snad by se to dalo vyjádřit takto: „Špatně žijí, kdo stále začínají žít.“ Ptáš se: „Proč? Ten výrok je třeba vyložit.“ Protože život takových lidí je stále nedokonalý. Nemůže přece být pevně připraven na smrt, kdo teprve začíná žít. Jde o to, abychom mohli říci, že jsme žili dost. Ale toho nedbá nikdo, kdo často začíná žít. A nemysli si, že je takových lidí málo. Dělají to bezmála všichni. Někteří však začínají teprve tehdy, kdy mají přestat. Pokládáš-li to za podivné, dodám něco ještě podivnějšího: někteří přestanou žít ještě dříve, než začali. – Bud' zdráv! (...)“²⁷².

6. Barokní pohled na člověka v díle Baltasara Graciána

17. století lze považovat za století paradoxů. Na jedné straně je toto období ve Španělsku považováno za zlatý věk, na straně druhé se vyznačuje válkami a celkovým nepokojem obyvatel. Neznámějším spisovatelem své doby zabývající se lidským poselstvím, odkazem a lidskou společností byl Baltasar Gracián, který svá díla pojímal jako dědictví pro vzdělanou společnost. Dalším oblíbeným tématem se stala literatura s politickým námětem, která vznikla jako reakce na, ve své době kontroverzní, knihu

---

²⁷⁰ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²⁷¹ www.iep.utm.edu/neostoic/#H4.

²⁷² Bohumil RYBA, *Lucius Annaeus Seneca Výbor z listů Lucilioví*, Praha: Svoboda 1969, Třiadvacátý list – Radost je vážná záležitost, str. 35.

Vladař od italského spisovatele Niccola Machiavelliho. Mimo Baltasara Graciána se politickou literaturou zabýval i Diego Saavedra Faajardo, který sepsal rozsáhlý spis: *Idea de un principe político-cristiano*.

Graciánova díla se čtenáři v průběhu času jeví jako cesta poznání a moudrosti s pedagogicky morálním poselstvím. Všechny jeho knihy počínaje *El Héroe (Hrdinou)* a konče *Kritikonem (El Criticón)* v sobě nesou ducha humanismu. Ve všech dílech Gracián poukazuje na potřebu změnit lidské vnímání a postupem času přizpůsobit své jednání a znalosti vyšším ctnostem, za které považuje morálku a vzdělanost.²⁷³ Díla vznikala postupně a každé z nich je určitým způsobem jedinečné.

Jako Graciánovo nejrozsáhlejší teoretické dílo lze označit knihu pod názvem *Agudeza y Arte de ingenio (Ostrovtip a umění duchaplnosti 1648)*. Autor zde definuje a vymezuje hlavní pojmy, které se objevují i v ostatních spisech. Jedná se především o termín „*ingenio*“, důmysl. Osoba bez smyslu pro důmysl postrádá podle Graciána schopnost směřující k uchopení pravdy, kterou je potřeba v člověku neustále kultivovat. Důmyslný člověk dokáže vidět vztahy mezi jednotlivými věcmi a lépe se rozhoduje pro správnou věc.²⁷⁴ Jako výsledný produkt důmyslu označuje Gracián pojem „*concepto*“, myšlenka. Mezi další pojmy patří „*agudeza*“, ostrovtip a „*buen gusto*“, dobrý vkus.²⁷⁵ Na prvních stránkách díla, v předmluvě čtenáři, vysvětluje Gracián spojitost všech pojmů tak, že lidský důmysl vnímá jako slunce našeho zašifrovaného světa. Paprsky slunce neboli světlo, které nás ozařuje je ostrovtip, který se zdržuje v paprscích myšlenek, „*conceptos*“.²⁷⁶ Výše vysvětlené pojmy tvoří základní osnovu *Kritikonu*, Graciánova nejznámějšího díla, které bylo přeloženo i do českého jazyka.

Baltasar Gracián píše *Kritikon* jako reakci na svůj pobyt u španělského královského dvora. Zde se setkává s uvolněnými mravy, nemravností služebníků, falešným jednáním, podlézáním. Gracián si byl plně vědom a stál si za tím, co ve svém díle popisuje, jelikož působil jako kazatel ve dvorních kostelech a byl s dvořany v každodenním kontaktu. Během svého krátkého působení u dvora vyslyšel u zpovědi mnoho lidí, kteří se přišli vyzpovídat a snažili se tak zbavit svých hříchů. Tyto

---

²⁷³ Aurora EGIDO, *Humanidades y dignidad del hombre en Baltasar Gracián*, Ediciones Universidad de Salamanca, 2001, s. 21.

²⁷⁴ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, s. 652.

²⁷⁵ Arturo del HOYO, *Arte de ingenio y Tratado de la agudeza*, Al Lector, s.1165, Edición digital a partir de (ed.), *Obras completas*, Madrid Aguilar, 1960, pp. 1163-1254.

²⁷⁶ Tamtéž.

nashbírané informace mu později posloužily jako materiál při tvorbě *Kritikonu*, jenž je považován za satiru na celý svět a lidstvo.²⁷⁷ *Kritikon* ve svém duchu nese snahu o kárání celé společnosti. Gracián bral toto poselství jako součást svého náboženství, kterou se snažil předat společnosti esteticky příjemným způsobem. Prostřednictvím písemného slova se Gracián snažil udělit čtenářům křesťanskou a morální lekci. Hlavním poselstvím díla je snaha o to, dát lidstvu odpověď na smysl života a světa, který byl v určité morální a duševní krizi.²⁷⁸ Bohužel Graciánovi nadřazení z Tovaryšstva Ježíšova nevzali takovýto úhel pohledu v úvahu a považovali celé Graciánovo dílo za neposlušnost vůči řádu.²⁷⁹

Graciánovo ojedinělé pojetí člověka vyvolalo mezi členy jezuitského řádu velké nepokoje a opovržení. Jezuitsko – katolické chápání lidského bytí spočívalo v morálce, která je ve shodě s lidskou a Boží vůlí. Člověk se podle jezuitů dopouští viny dobrovolně každým svým rozhodnutím a přestupkem. Za tuto vinu poté nese následky a odpývá si své hříchy. Oproti tomu Gracián píše svá díla s jasným morálním záměrem. Člověka vidí jako individuální bytost s morálním a intelektuálním cílem.²⁸⁰ Základní myšlenka pojetí člověka a Boha spočívá podle Graciána v tom, že Bůh již své konání na světě provedl a hlavní odpovědnost přebral člověk.²⁸¹

Gracián se svým myšlením celkově odlišuje od hlavních témat baroka, kdy si člověk musel zasloužit Boží milost a povznést se tak blíže k Bohu. V *Kritikonu* jsou spíše znatelné myšlenky renesanční a starověké filosofie, kterou se Gracián nechal inspirovat. Je to především pojetí nesmrtnosti, kterou považuje za jakousi božskou vlastnost, o kterou by měl každý člověk usilovat. Na toto poselství reaguje Aurora Egido ve své knize slovy: „ *Al igual que los humanistas, Gracián practico el eclecticismo y la variedad de ideas y sobre todo, y sin necesidad de oponerse a la religión, creyó en un pensamieto y una literatura seculares, capaces de coexistir con la teología o la religión pero formando cuerpo independiente.*”²⁸²

Z výše uvedené citace vyplývá, že Gracián čerpal inspiraci k napsání *Kritikonu* od literárních velikánů, jako byl Homér, Seneka, Ezop, Erasmus Rotterdamský a mnoho

---

²⁷⁷ Arturo del HOYO, *Vida y obra de Gracián* (GRACIÁN, Baltasar: *Obras completas*, Madrid 1967, s. 14).

²⁷⁸ BALTASAR GRACIÁN, *Kritikon*, Praha 1984, s. 10.

²⁷⁹ Arturo del HOYO, *Vida*, s. 105.

²⁸⁰ Aurora EGIDO, *Humanidades*, s. 18.

²⁸¹ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, s. 114.

²⁸² Aurora EGIDO, *Humanidades*, s. 137.

dalších, které vypisuje v úvodu *Kritikonu*. Pevnou strukturu celého díla tvoří scholastická myšlenka všepřonikající světové duše – „*Anima Mundi*“, která je spřízněna s ideou, že Bůh – „*Supremo Artífice*“, stvořil svět dokonalý a nelze ho již vylepšit.²⁸³ „*Anima Mundi*“ je přírodní síla, která je zodpovědná za veškeré procesy, ale je řízena Božským zákonem. Scholastiky byla chápána jako služebnice Boží, skrze kterou se Bůh projevuje.²⁸⁴ Gracián vnímá přítomnost Boha takto: „*Un criador de todo, tan manifiesto en sus criaturas y tan escondido en si.*“²⁸⁵ Graciánův odkaz v *Kritikonu* není pouze ve vnímání lidského procesu života, ale může být chápán i jako poselství pro budoucí generace. Již v na přelomu 17. a 18. století použil Graciánovy základní myšlenky zmíněné v *Příručním orákulu* průkopník osvícenství Christian Thomasius. Nejdůležitější filozof, který si Graciánovu tvorbu oblíbil natolik, že román *Kritikon*, označil za jednu z nejlepších knih světa, byl Arthur Schopenhauer.²⁸⁶ Karel Borinský poukázal koncem 19. století na některé Graciánovy estetické a etické kategorie například na pojem dobrý vkus, který podle něho Gracián použil jako první.²⁸⁷ *Kritikon* je zároveň definován jako soubor kritik, o tom jak se člověk chová v rozhodujících a nejdůležitějších momentech lidské společnosti. Přesněji je to série morálních příběhů, které jsou spojeny a doplněny dialogy mezi Critilem a Andreniem.²⁸⁸

Hlavní osnovu díla tvoří čtyři roční období, která jsou rozdělena do tří částí. V první části, která je nazvána Jaro dětství a léto mládí se setkává civilizovaný muž a trosečník Critilo, jenž byl vyplaven na ostrov, s mladíčkem Andreniem, který žil a byl vychován šelmama, jehož charakter nebyl poznamenán žádnou civilizací. Critilo si vytýčí svůj hlavní cíl, který spočívá ve vzdělání mladíka. S ním se postupem času vydává na cestu světem, která je zároveň hledáním ztracené Critilovy lásky Felisindi. Jejich cesta vede přes Španělsko na sever. První kapitola vzdělávání končí v Aragonu, kde se z Andrenia stane mladý člověk a vstoupí tak do druhé kapitoly, která se nazývá Rozumná dvorní filozofie v podzimu mužného věku. Druhá část zachycuje hořkost, rozčarování a pesimismus z celkového pojetí světa. Jejich cesta vede dál přes Francii. Závěrečný přechod přes Alpy je i vstupem do poslední části nazvané Zima stáří. Další

---

²⁸³ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, s. 127.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 94.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 94.

²⁸⁶ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum a umění moudrosti*, Praha 1990, s. 190.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 191.

²⁸⁸ Evaristo CORREA CALDERÓN, *Baltasar*, s. 42.

jejich zastávkou je slunná Itálie a hlavní město Řím. Jejich cesta je završena plavbou na Ostrov Nesmrtelnosti, kde Critilo nachází svou lásku Felisindu. Critilovu cestu světem lze chápat jako postupnou lidskou cestu životem, která obohacuje hlavní postavy o životní zkušenosti, díky kterým naleznou vytoužený Ostrov Nesmrtelnosti. Gracián zde upozorňuje na naivitu mládí, která se postupným získáváním zkušeností, morálky a moudrosti, přemění na uvědomělou mužnost, která vyvrcholí moudrostí v zasloužilém stáří.²⁸⁹

Hlavními hrdiny *Kritikonu* jsou zmínění Critilo a Andrenio. Již křestní jména prozrazují, že Gracián měl promyšlený každý detail své práce. Mladičkový Andrenio zde zastupuje mládí, neopatrnost, životní nespoutanost, naivitu a pudovost, která je známkou nevyzrálé osobnosti, nerozumu a synovství. Critilo naopak představuje muže moudrého, staršího, obezřetného, který disponuje vyzrálou osobností a zastává zde roli vychovatele a otce, který se stará o zbrklého mladíka, který je lákán různými choutkami a touhami. *Kritikon* lze díky posláním těchto dvou postav chápat jako pouť, která naplňuje život. Zároveň je to zkouška rozumu a chůze, které naplňují životní cestu každého člověka. Z tohoto kontrastu, vychází již zmíněná zkušenost, kterou lidstvo potřebuje k dosažení moudrosti. Celkové povědomí o tom, jak to na světě chodí a získané zkušenosti, vytvoří z muže osobnost zbavenou iluzí, které bránily v jeho duševním rozvoji.²⁹⁰

Z celkového pojetí *Kritikonu* je patrné, že Graciánova obecná koncepce pojetí člověka je symbolizována životní cestou za poznáním. Každý člověk by měl na konci své cesty dosáhnout lidské důstojnosti, díky získaným zkušenostem a moudrosti. Takového naplnění však dojde až na sklonku lidského života. Gracián v *Kritikonu* často zmiňuje paradox života a smrti. Hlavní myšlenka je taková, že člověk se rodí nepřipravený na život „*el Engaño en la cuna*“ a zemře v momentě, kdy dosáhne veškerých ctností, moudrosti a zkušenosti, které mu pomáhají k tomu začít důstojně žít. Zmíněná barokní protikladnost je v *Kritikonu* obsažena v každé kapitole. Dobro se zde střetává se zlem, člověk s Bohem a Critilo s Andreinem, neboli dva absolutně odlišní muži, dva lidské typy, dvě etapy života. Nejprokazatelnější protiklad zmiňuje právě na lidském chápání smrti, kdy ji boháči vnímají jako nesnesitelnou a chudáci jako přijatelnou část života. „*La muerte... a los ricos les parece intolerable y a los pobres*

---

²⁸⁹ Baltasar GRACIÁN, *Kritikon*.

²⁹⁰ Aurora EGIDO, *Humanidades*, s. 161.

*llevadera, para los buenos viene vestida de verde y para los malos de negro, para los poderosos no hay cosa más triste, ni para los desdichados más alegre.*²⁹¹ Zároveň v jedenácté kapitole zmiňuje, že smrt je největším neštěstím lidstva. „*Muere el hombre cuando había de comenzar a vivir cuando más persona, cuando ya sabio y prudente lleno de noticias y experiencias, razonado y hecho, colmado de perfecciones, cuando era de más utilidad y autoridad a su casa y a su atria: así que nace bestia y muere muy persona.*“²⁹²

Graciánovo pojetí smrti poukazuje na to, jak byla v Baroku smrt a celkový kult smrti chápána. Lidé byli zklamáni, sužováni válkou a utrpením. Měli pocit, že je smrt pronásledovala na každém kroku a trpěli pocitem, že se mohou spolehnout pouze sami na sebe. Celkové chmurné náladě napomohly i ideje barokního přemýšlení, které brali lidskou rasu jako individuum, jež by mělo být neustále ve střehu před svými potencionálními nepřáteli a ubránit se tak před nástrahami a neřestmi světa, které na ně čekají na každém rohu.²⁹³

Vzhledem k výše uvedeným okolnostem je *Kritikon* sepsán v pesimistickém duchu. Autor celkovou náladu dané doby označil pojmem „*desengaño*“, neboli zklamání ze světa. Pojem se dá chápat různými způsoby. V barokním Španělsku to bylo především zklamání z celé lidské společnosti, i z rozpadu základních morálních a sociálních hodnot. Bohužel Graciánův názor pramení z jeho vlastní životní zkušenosti, protože život prožil v různorodé odloučenosti. První spočívala v odloučení od kulturního a společenského života v metropoli, kde strávil pouze několik let, když působil u dvora. Druhou lze chápat jako odcizení od duchovního stavu, kdy byl poznamenán ve vztahu k představeným, kteří ho kritizovali. Poslední zklamání a odloučení bylo ryze osobní, kdy Gracián ztrácí intelektuální přátele.²⁹⁴

V užším slova smyslu lze výraz „*desengaño*“ chápat jako španělské pojmenování pro zklamání, beznaděj a deziluzi života. Gracián je přesvědčen o tom, že člověk je určitým způsobem zkažen. V *Kritikonu* přemýšlí, kde hledat příčinu a následně její vyřešení. Gracián si je jistý tím, že člověk posedl a onemocněl sám se sebou. V lidské bytosti spatřuje ohnisko zla a převrácenosti. Oproti zvířatům, která považuje Gracián za nevinná a čistá. Zvířata podle něho nemají možnost výběru a

---

²⁹¹ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, s. 760.

²⁹² Tamtéž, s. 76.3.

²⁹³ Tamtéž, s. 763.

²⁹⁴ Baltasar GRACIÁN, *Kritikon*, s. 11.

unikají tak lákavým nástrahám. Člověk těmto lákadlům lehce podléhá a sestupuje tak ze své cesty, která spočívá v pěstování moudrosti a ctnosti. „*Más digo que donde hay hombres no hay que buscar otro achaque : uno solo basta a desconcertar todo.*“²⁹⁵

Hlavním předmětem všech Graciánových děl je určité morální poselství. Gracián bere člověka jako bytost, která by se měla neustále vzdělávat a zvyšovat tak své morální hodnoty. Tuto ideu Gracián převzal ze staré antické a později scholastické filozofie, kde byla vyzdvihována idea ctnosti. Graciánovo pojetí ctnosti je základem pro počestný život. Skrze ni může člověk zrealizovat své vrozené vlastnosti a stává se lepším a najde vytoužený pocit štěstí. Gracián chápal všechny lidské bytosti jako sobě rovné. To zda je člověk výjimečný, vzdělaný a ctnostný nezávisí na jeho postavení, majetku či zděděné krvi, ale pouze na jeho odhodlanosti, vůli a moudrosti. Pokud tohoto lidská bytost dosáhne, zvítězí nad lidskou ubohostí a neštěstím. Moudrosti dosáhne lidská bytost čtyřmi základními činnostmi. První z nich je umění žít a cestovat, jak v knize dokazují hlavní hrdinové. Další z nich je umění rozmlouvat a naslouchat. Proto je v *Kritikonu* kladen velký důraz na dialog. Poslední činností je četba, ze které pramení poučení z předchozích let a získání určitých vědomostí.²⁹⁶

Za nejdůležitější motivy celého díla označil Gracián poznávání, ctnost, přátelství, morálku a důvtip. V první části *Kritikonu* klade autor důraz na poznávání okolního světa, sebe sama a ostatních lidí. Gracián toto období označil jako dobu, kdy se formují základní lidské vlastnosti a celková osobnost člověka. Lidskou bytost v této části pojmenoval autor výrazem *bestia*. Podle něho se člověk rodí jako *bestia* a teprve dlouhou a trpělivou prací se z něho stane *persona*, osoba. Takovýto životní postup závisí na svobodné vůli každého jedince. Člověk má jako jediný živý tvor možnost a svobodnou vůli ve svém rozhodování, proto je pouze v jeho rukách, zda bude dobrý či špatný.²⁹⁷ V druhé části románu je kladen důraz na morální poselství člověka.²⁹⁸ Než člověk dojde k základní přeměně z mladistvého věku do věku dospělosti, musí projít zkušebními obdobími, kterým prochází *Andrenio* a být tak připraven na všechny nástrahy světa. Gracián tuto přeměnu přesně popsal a označil ji jako *celnici Času*.²⁹⁹ „*De suerte que de pies a cabeza los reformaban. Echábanles a todos un candado en la boca, un*

---

²⁹⁵ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, s. 146.

²⁹⁶ Baltasar GRACIÁN, *Kritikon*.

²⁹⁷ Baltasar GRACIÁN, *Kritikon*, první kapitola.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 287 – 307.

²⁹⁹ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, s. 305 – 308.

*ojo en cada mano y otra cara janual, pierna de grulla, pie de buey, oreja de gato, ojos de linze, espalda de camello, nariz de rinoceronte, y de culebra el pellejo....Con esto, les dieron licencia de passar adelante a ser personas, y fueron saliendo todos de si mismos, lo primero para más volver en sí.*³⁰⁰ Jednou z Graciánem jmenovaných hodnot v lidském životě je přátelství. Ohlédne-li se čtenář zpět do autorova soukromého života, najde odpověď na otázku, proč mu autor přikládá takovou důležitost. Jeho osobní a důvěrné přátelství s donem Vincenciem Juanem de Lastonosa, šlechticem jenž byl velkou osobností své doby a sběratelem nejrůznějšího umění, v *Kritikonu* pojmenovaným jako Salastano, mu bylo v nelehkých chvílích ohromnou podporou.³⁰¹ Jeho přátelé se objevují v *Kritikonu* mnohokrát, kde ztělesňují příklady ctnosti.³⁰²

K tomu, aby člověk mohl naplnit své poselství a vydat se správnou životní cestou, nestačí být vzdělaný, zkušený a mít dobré přátele. Slovy Graciána je celý svět plný zmatku a záhad, které dokážou lidskou bytost svést z pravé cesty. Pravda bývá člověku velmi často skryta a je zapotřebí ji odhalit. K tomu, aby se mohl člověk ve světě vyznat a odhalit skrytou pravdu, musí mít důvtip tzv. „*ingenio*“. Graciánův koncept pravdy je založen na tom, že všechno vědění, pravda, je relativizováno, pokud neznáme klíč k tomu, jak ho číst. Tímto klíčem má Gracián na mysli již zmiňovaný důvtip.³⁰³ Získáním všech těchto hodnot se z obyčejného člověka stane ideální osobnost, která se ve všech směrech odlišuje od zbytku lidí, kteří žijí život bez cíle a naplnění.

Gracián ve svém díle rozděluje lid na dvě skupiny. První skupinu představují jedinci, kteří si svou individualitu a uznání zasloužili vzděláním, odříkáním a potlačením svých zvířecích pudů v sobě. Druhou skupinu představuje obyčejný lid bez vzdělání, který nazývá lidským materiálem. Nevzdělaný lid je pro něho známkou lidské marnosti. V *Kritikonu* několikrát zmiňuje to, že se takoví lidé nechávají unášet touhami a racionálně nepřemýšlí. Stručně řečeno na obyčejný lid pohlíží Gracián jako na lidské stádium vývoje, které je potřeba překonat.³⁰⁴

Podobný názor má Gracián i na ženy, kterým přisuzuje zvláštní postavení ve společnosti a místy jimi až pohrdá. Podobně jako v případě lidu se od nich distancuje a jaksi štítlivě a zvnějšku je pozoruje. Ženy jsou pro něj bytosti, které mají svůj jasně

---

³⁰⁰ Tamtéž, s. 305 – 308.

³⁰¹ Tamtéž, s. 337.

³⁰² Tamtéž, s. 337.

³⁰³ Tamtéž, s. 652.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 381.

vymezený úkol na světě: páchat zlo a být kamenem úrazu. Jejich charakter popisuje autor jako démonický až magický.³⁰⁵ „*Donde hay juncos – dezía uno – hay agua, donde humo fuego y donde mugeres demonios.*“³⁰⁶ Ženy jsou v *Kritikonu* popisovány jako démonické figurky plné svodů. Tak jak pro muže charakteristická moudrost, je pro ženu charakteristická krása. Muže tedy vystihují vnitřní hodnoty, dobro, zatímco ženy pouze jejich vzhled neboli povrchnost, zlo.³⁰⁷ Gracián, který v *Kritikonu* neuvažuje příliš teologicky, učinil z ženy ztělesněné zlo a opak ctnosti. Z toho lze ale vycítit, že je postavení žen nějakým záhadným způsobem významné a zásadně spoluvytváří podmínky prozření. Na rozdíl od obyčejného nevzdělaného davu má žena v Graciánových očích výlučné postavení. Stala se totiž rovným protihráčem muže na jeho cestě za pravdou a ctností.³⁰⁸

Pro Graciánovu tvorbu je typické, že se každé živé bytosti žijící na tomto světě snaží přidělit určité charakteristické vlastnosti. V *Kritikonu* se objevuje motiv přisuzování určitých typických vlastností jednotlivým národům, jejichž výběr je zřejmě ovlivněn stereotypy, tradujícími se ve španělské kultuře, ale i autorovými vlastními zkušenostmi. „*La inconstancia aportó a la Inglaterra, la Simplicidad a Polonia, la Infidelidad a Grecia, la Barbaridad a Turquía, la astucia a Moscovia, la Atrocidad a Suecia, la Injusticia a la Tartaria, las delicias a la Persia, la Cobardía a la China, la Temeridad al Japón; la Pereza aun esta vez llegó tarde, y hallándolo todo embarazado, hubo de pasar a la América a morar entre los indios*“³⁰⁹ *Kritikon* je zajímavý především svou netradiční kompozicí, kde se reálné kulisy jihozápadní Evropy prolínají s fiktivními a symbolickými prostory jako například: Tržiště světa, Jeskyně Nicoty, Ostrov Nesmrtelnosti, palác ctností a neřestí. Před očima hlavních hrdinů se tak odehrává neskutečně barevné zrcadlo plné alegorických postav, které představují základní lidské kladné a záporné vlastnosti. Na závěr je nutné podotknout, že Gracián kromě postav alegorických prezentuje i postavy reálné, které dává za dobrý či špatný příklad.

Je zapotřebí podotknout, že veškerá autorova díla jsou poměrně rozsáhlá a ukrývají v sobě mnoho ponaučení a skrytých moudrostí. Z tohoto důvodu se Gracián

---

³⁰⁵ Tamtéž s. 262.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 262.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 694.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 262.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 193.

rozhodl shrnout veškeré hlavní myšlenky svých děl do jediné knihy. Tuto knihu, která obsahuje 300 rad a ponaučení pojmenoval jako *Příruční orákulum a umění moudrosti*. Dílo se dá chápat jako přesný návod k tomu, jak dosáhnout veškerých potřebných vlastností k docílení smysluplného života. Gracián neustále opakuje, jak je důležité volit umírněnost, chovat se vkusně a odolávat pokušení. Popisuje, že jediná věc, která člověku zajistí nesmrtelnost, jsou jeho hrdinské činy a moudrost. Proto by se měl člověk obklopotvat pouze vzdělanými lidmi a brát si z nich dobrý příklad.³¹⁰

Gracián zdůrazňuje, že nestačí pouze oplývat moudrostí. Hlavní uznání si dle něho zaslouží brilantní mluva, která pramení z čtení knih. Jazyk, kterým jsou jeho díla napsána, je intelektuální se zaměřením na vytříbené publikum. Protože za Graciánovy doby byla vzdělanost vyhrazena opravdu úzkému kruhu šlechty a duchovenstva, je z jeho děl cítit určité opovržení nad nevzdělanou vrstvou obyvatel. Z tohoto důvodu přičítá schopnosti vyjadřování se takovou váhu.³¹¹ „Podle jazyka zjišťují znalci puls ducha, a proto mudrc pravil: Chceš-li abych tě poznal, mluv!“³¹² Slovy Josefa Forbelského *Příruční orákulum* vyzdvihuje pragmatický způsob chování a rozvíjí se v něm praktická psychologie. Spis byl napsán jako politicko-mravní návod a reakce na Machiavelliho pojetí vladaře, stejně jako následující dvě díla *El Héroe* a *El Político*

7. Ponaučení vladařům v díle Niccola Machiavelliho, Baltasara Graciána a Diega Saavedry Fajarda

Baltasar Gracián se nezabýval pouze morálním a lidským poselstvím, tak jak tomu bylo v předešlých dílech, ale snažil se dvořany i určitým způsobem vychovávat. Již své první vydané dílo *El Héroe (Hrdina)* píše s pedagogickým záměrem. Z celé knihy je cítit Graciánův obdiv pro renesanční ideál muže, dvořana. Gracián zde uvádí ideálního hrdinu, který by měl být příkladem pro ostatní dvořany. Gracián pojímá svého hrdinu jako muže zralého, ctnostného, sečtělého a moudrého.³¹³ Na toto téma o několik let později navazuje s knihou *El Político (Politik)*, ve které opěvuje politické úspěchy

---

³¹⁰ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum*, s. 118.

³¹¹ Tamtéž, s. 89.

³¹² Tamtéž, s. 89.

³¹³ Aurora EGIDO, *Humanidades*, s. 23.

krále Ferdinanda Aragonského. Na řadě příkladů dobrých vládců z historie stanovuje ideální ctnosti, které by měly panovníkovi pomoci vládnout.³¹⁴ Šlechtic politik by měl být podle Graciána nejméně dvakrát tak skvělý než hrdina. Jako ideálního vladaře a mistra vladařského umění vyzdvihuje již uvedeného Ferdinanda Aragonského. Podle Graciána byl Ferdinand Aragonský ukázkou moudrého, ctnostného, strategického panovníka s potřebným důvtipem, který by měl sloužit jako vzor pro všechny budoucí vladaře.³¹⁵

Knihy s pedagogicko-politickým zaměřením se v 17. století staly velice oblíbeným tématem dobových spisovatelů jak ve Španělsku, tak v celé Evropě. Mezi španělské autory, kteří se zabývali tímto tématem, patřil již zmíněný Baltasar Gracián a Diego Saavedra Fajardo. Graciánův *Politik* a Fajardův spis *Idea de un príncipe político-cristiano* byly napsány jako reakce na Machiavelliho *Vladaře*, jehož kostru tvoří šestnáct kapitol, ve kterých Machiavelli radí panovníkům, jak si udržet moc. Hlavní myšlenka a poselství takto zaměřené literatury byla u všech zmíněných autorů totožná. Spočívala ve vysvětlení a vytvoření návodu, jak se stát ideálním panovníkem a naučit se správnému způsobu vlády. Graciánův a Fajardův koncept se ve většině bodů shoduje, neboť obě díla vznikla jako reakce na Machiavelliho *Vladaře*, kterého otevřeně kritizují. Graciánovo dílo, jež se svou strukturou nejvíce podobá *Vladaři*, je zmíněné Příruční orákulum, které je také rozděleno do krátkých a jasných kapitol. Z děl Fajarda se mu svou strukturou nejvíce podobá dílo s názvem, *Idea de un príncipe político-cristiano*.

Struktura a několik základních názorů, na které mají zmiňovaní autoři stejný názor, je ovšem to jediné co mají jejich vrcholná díla společné. Autoři se shodují na tom, že by se panovník měl stýkat pouze s moudrými lidmi a vybírat si správné ministry. Gracián uvádí, že: „ *S lidmi znalými se střídá prožitek, který si získává chválou za to, co bylo řečeno, a poučením z toho, co bylo vyslechnuto.*“³¹⁶ Slovy Machiavelliho: „ *Výběr vhodných mužů pro důležité funkce ve státě má rovněž nemalý význam. Podle jejich kvalit bývá posuzován i panovník.*“³¹⁷ Diego Saavedra Fajardo dodává, že špatní ministři dokážou napáchat velké škody, proto by měl být panovník

---

³¹⁴ Tamtéž, s. 23.

³¹⁵ Tamtéž, s. 26.

³¹⁶ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum*, s. 13.

³¹⁷ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 153.

především opatrný při jejich výběru a dosazení do důležitých funkcí.³¹⁸ Všichni autoři přikládají zároveň velkou důležitost tomu, aby měl panovník vědomosti o předešlých způsobech vlády a panovnicích. Z jejich chyb by se měl dokázat poučit, nebo si vzít z jejich chování příklad. Machiavelli uvádí příklady panovníků téměř ve všech kapitolách. Gracián uvádí mnoho příkladů v každém ze svých děl, nejvíce snad v *Politikovi*.

Je zajímavé, že ačkoli Gracián Machiavelliho otevřeně kritizoval, jeho díla také podlehla ostré kritice. Jediný rozdíl byl v tom, že Machiavelliho odsuzovali ostatní spisovatelé, zatímco Graciána hanila církev. Je dosti podivné, že přestože Gracián Machiavelliho výroky razantně odmítal, jeho teze byly srovnávány s machiavellismem. Dle církve obsahuje *Příruční orákulum* řadu návodů, které byly těžce slučitelné s křesťanskou vírou. *Vladař* byl za svůj obsah roku 1557 dokonce zakázán papežskou autoritou.³¹⁹ Gracián se Machiavellimu nejvíce přiblížil v pojetí hrdiny, který sází na své znalosti a soustředí se na svůj vlastní úspěch. Pro oba autory je též společný pragmatický způsob myšlení a chování.³²⁰ Z podrobnější analýzy obou děl vyplývá, že určitý myšlenkový směr je pro autory společný. Jako společný prvek lze označit to, že oba autoři upřednostňují užitečnost před morálkou. Jejich pohled na lidské hodnoty a celkový návod k tomu, jak se stát úspěšným, a co to úspěch vlastně znamená je však velice odlišný.³²¹

První nejpatrnější rozdíl mezi španělskými díly Graciána a Fajarda a italským *Vladařem* je na jedné straně ve výběru jazyka a celkové formě jakou jsou díla napsána. To bylo ovlivněno především dobou, v které autoři žili. Protože Machiavelli byl renesanční autor, jeho *Vladař* je postaven na jednoduchém jazyku, srozumitelnosti a praktičnosti. Dílo je napsáno takovým stylem, aby si ho mohl přečíst a porozuměl mu opravdu každý. Ve svém věnování, které píše Machiavelli vznešenému Lorenzovi Medicejskému uvádí: „Ačkoli své dílko nepovažuji za důstojné Vaší velikosti a proslulosti, doufám, že je přijmete s laskavou shovívavostí. Své úvahy jsem nepřikrašoval ani nezatěžoval vznešenými frázemi, nadutými slovy či dekorativními obraty, jak to spisovatelé rádi dělávají, nýbrž jsem si přál, aby vynikly pouze a výhradně

---

³¹⁸ Diego SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas políticas : idea de un principe político-cristiano*, Madrid 1976, část druhá, kapitola šestnáctá

³¹⁹ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum*, s. 193.

³²⁰ Tamtéž, s. 194.

³²¹ Tamtéž, s. 194.

svým rozsahem a závažností zkoumaného předmětu.³²² Oproti tomu barokní autor Baltasar Gracián dal ve svých dílech přednost jazyku složitému, modernímu a vznešenému. Gracián usiloval o to, aby na jeho jazyk bylo nahlíženo jako na jazyk elity a psal pouze pro úzký kruh zasvěcenců. Autor s oblibou skrýval a zatemňoval hlavní myšlenky. Gracián usiloval o to, aby jeho díla oplývala originalitou a dostalo se jim zaslouženého uznání. V Příručním Orákulu je patrná narážka na autory, kteří svá díla psali tak, aby se zalíbila všem. „*Ach, jak velkým byl mudrc, kterého znepokojovalo, že jeho spisy by byly po chuti mnohým! Vybraného muže nesyťi obecná chvála.*“³²³ Jazyk, který použil ve svém díle Diego Saavedra Fajardo, je oproti Machiavelliho jazyku složitý, navíc doplněný o latinské názvy a vsuvky.³²⁴

Španělští autoři se s Machiavellim nejvíce rozcházel v pojetí ideálního a morálního světa. Machiavelli ve svém díle uvádí, že se politika neodehrává v ideálním světě morálky, nýbrž v reálném světě.³²⁵ Machiavelli upozorňuje na to, že morální zodpovědnost by měla být považována za lidský cíl, ale neměla by být přítomna v prostředcích, díky kterým se snaží člověk k vytouženému cíli dostat.³²⁶ Člověk by se měl podle Machiavelliho řídit určitými zákony logiky, nikoli podle morálních kritérií. Člověk by si měl klást takové otázky, zda to co dělá, je rozumné či logické, nikoli dobré nebo krásné. Důležitost přikládá k propojení souvislosti mezi použitými prostředky a cílem, kterého chce daný člověk dosáhnout.³²⁷

V roli ideálního státníka vidí člověka, který umí rozvrhnout vlastní možnosti a využít je pro svůj cíl. Zmiňuje, že trvale úspěšný může být jen takový člověk, který se dokáže přizpůsobit vnějším podmínkám.³²⁸ Politik by neměl být pouze silný jako lev, ale měl by být opatrný a bystrý jako liška. Pokud si někdo myslí, že mu k vládnutí poslouží pouze síla, ten by neměl vládnout vůbec.³²⁹ Politické umění dle Machiavelliho závisí na zvolení prostředků a vytyčení přesného cíle.³³⁰ Z výše uvedeného příkladu lva a lišky, lze vyčíst, že Machiavelli nepřikládal důležitost tomu, aby panovník musel za

---

³²² Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 20.

³²³ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum*, s. 22.

³²⁴ Diego SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas*.

³²⁵ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 20.

³²⁶ Tamtéž, s. 17.

³²⁷ Tamtéž, s. 17.

³²⁸ Tamtéž, s. 167.

³²⁹ Tamtéž, s. 124.

³³⁰ Tamtéž, s. 16.

každou cenu dodržet své slovo. Pokud pro panovníka bylo výhodnější dané slovo zrušit, mohl tak učinit. V osmnácté kapitole popisuje, jak by bylo krásné, kdyby byl panovník charakterní, čestný a vždy plnil svá slova za všech okolností. Zároveň uvádí příklady z minulosti a potvrzuje, že uvedené panovníkovo jednání je pouze vidina ideálního světa. Řešení je zřejmé z následující citace. „*Moudrý muž tedy nemůže stát v slově, je-li mu to na škodu a jestli pominuly okolnosti, za nichž jednal. Kdyby všichni lidé byli čestní, moje rada by byla špatná. Ale protože nejsou a sami dané slovo neplní, rozumný panovník jej nemůže dodržovat. Byl by sám proti sobě.*“³³¹

Názor, který Machiavelli v tomto tématu vyznává, popírá veškerou etiku a lidskou ctnost, kterou ve svých dílech vyzdvihují Baltasar Gracián a Diego Saavedra Fajardo. Baltasar Gracián na toto tvrzení reaguje slovy, že dokonalého muže dělá to, zda dodrží své slovo a pokusí se najít ctnostné prostředky, jakými dané slovo splnit.³³² Fajardo přímo v názvu jedenácté kapitoly radí vladaři, aby byl prozíravý a opatrný ve svých slovech, které jsou obrazem do lidské duše. Nedodrží-li panovník svých slov, bude podle Fajarda považován za lháře a nečestného muže, který si nezaslouží vládnout.³³³

Z chápání morálky a ctnosti, které je u autorů tak zásadním způsobem rozdílné, vyplývá, že se autoři nedokázali shodnout ani v základních principech vladařského umění a základních vladařových vlastnostech. Pokud se shodují například na tom, že by měl být panovník vzdělaný, pohlízejí na daný předmět jiným úhlem pohledu. Tento fakt je krásně čitelný v pojetí vzdělanosti. Pro Graciána je vzdělání velice důležité. Nevzdělaného člověka přirovnává k primitivnímu zvířeti a celkově jím pohrdá.³³⁴ V Příručím orákulu doslova nabádá šlechtice, aby byli vzděláváni a moudří, protože podle něho je dvorná a příjemná vzdělanost nejdůležitější výzbrojí moudrých mužů.³³⁵ Stejný názor zastává i Fajardo, který důležitosti vzdělání věnoval celou první část své knihy. Podle něho by se mělo budoucímu vladaři dopřát vzdělávání již od časného dětského věku. Vzorem by mu měli být jeho rodiče a dobří učitelé.³³⁶ Za ideální věk považuje Fajardo takové období, kdy je dítě schopné plně vnímat a vyjadřovat se.

---

³³¹ Tamtéž, s. 124.

³³² Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum*, s. 121.

³³³ Diego SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas*.

³³⁴ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, s. 763.

³³⁵ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 19.

³³⁶ Diego SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas*, část první, kapitola první.

Mladého následníka trůnu přirovnává k semínku, ze kterého může vyrůst mohutný strom. Vše ovšem záleží na tom, jak se bude pracovat na princově charakteru a vzdělání.³³⁷ Jak Fajardo tak Gracián jsou zastánci toho, aby v sobě panovník pěstoval krásné umění, které v člověku probouzí krásu a estetické cítění.³³⁸ Machiavelli na důležitost krásného umění a vědy opět pohlíží z praktického hlediska. Péči o ně a jejich rozvoj vytyčuje jako jeden z prostředků k získání úcty poddaných. Správný vladař by měl v jeho očích oceňovat a vyznamenávat vědce, umělce, ale i prosté občany, protože veřejné vyznamenání patří k nejúčinnějším prostředkům, které zvýší panovníkovu autoritu.³³⁹

Fajardo ve své knize popisuje, že by dítě mělo mít od malička barvičky v ruce a zdokonalovat se v malířském umění. Schopnost vládnout přirovnává Fajardo k uměleckému dílu, na kterém by měl panovník pracovat, až by ho uvedl k úplné dokonalosti. Uvádí příklady perských králů, kteří svým potomkům opatřili ty nejlepší rádce a učitele. Ti se o ně starali a přizpůsobovali jejich vzdělání k potřebnému věku. Například prvních sedm let bylo zaměřeno na pohybová cvičení, následujících sedm byla hlavní náplní spanilá jízda na koni a šerm. V následujících letech se učili umění, právu a literatuře.³⁴⁰ Slovy Fajarda: „*La enseñanza mejora a los buenos y hace buenos a los malos.*“³⁴¹

Podle Machiavelliho je vzdělání také důležité. Ve svém díle však dává větší váhu vzdělání ve věcech vojenských. Panovník bez vojenské průpravy a materiálního vybavení, nemůže mít respekt ani u svých vojáků, nepřátel ani u poddaných. Z tohoto důvodu by nastávající panovník nikdy neměl opomíjet vojenský výcvik. Cvičení by měla být jak duševní, tak praktická. Za nejlepší přípravu považuje autor lov, díky kterému se vladař seznámí s krajinou a získá strategické schopnosti.³⁴² Co se týká duševního vzdělávání, měl by následník trůnu studovat životopisy a dějiny významných panovníků. Z jejich chování si vzít buď příklad, nebo ponaučení. Podle Machiavelliho by měl správný panovník umět čelit jakékoli situaci.³⁴³

---

³³⁷Tamtéž, část první, kapitola první.

³³⁸Aurora EGIDO, *Humanidades*, s. 26.

³³⁹Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 151.

³⁴⁰Diego SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas*, část první, kapitola druhá.

³⁴¹Tamtéž, část první, kapitola druhá.

³⁴²Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 109.

³⁴³Tamtéž, s. 110.

S vojenským výcvikem úzce souvisí téma války. Je zřejmé, že Machiavelli je jejím zastáncem. Uvádí, že vladař nesmí mít jiný cíl, jinou starost a jinou povinnost než válku. Podle něho udržuje válečné umění a samotný proces války u moci nejen ty, kteří se jako vládcové narodili, ale dokáže povznést na trůn obyčejného občana. Podotýká, že vladař, který se věnuje jiným činnostem a užívá slasti, které jsou s vladařením spojeny, velmi často o moc přijde.³⁴⁴ Diego Saavedra Fajardo nemá na válku tak pozitivní názor jako Machiavelli, ale také jí přikládá určitou důležitost. Obhajuje ji, pokud se jedná o válku, která vede k nastolení míru a celkovému blahu země. Vyzdvihuje válečné tažení Ferdinanda Aragonského a opěvuje válku ve jménu Boha.³⁴⁵ Hlavní rozdíl u těchto dvou autorů v pohledu na válku je ten, že Machiavelli ji vnímá jako pozitivní proces k udržení moci, zatímco Fajardo ji bere jako nutné zlo, které je snesitelné, pokud je ve jménu Boha.

Možná právě díky svým osobním zkušenostem z války byl Gracián největším kritikem a odpůrcem válečného umění a samotného procesu války. Graciána se totiž bezprostředně týkaly válečné události druhé třetiny 17. století, kdy vypukla válka s Francií, a od Španělska se odtrhlo Portugalsko.³⁴⁶ Gracián měl vzhledem k své víře potřebu být duchovně nápomocen španělským vojákům. Z tohoto důvodu několikrát opustil přísný život v řádu a objevil se v přední bojové linii. Ve válce postupně vznikala jeho velká úcta a obdiv k válečným hrdinům. Znamky výslovného odporu k válkám jsou patrné především v *Kritikonu*, kde si Critilo při spatření zbrojnice postěžuje: „*Es posible*’ dijo *que todos estos fatales instrumentos se forjaron contra una tan frágil vida? Si fuera para conservarla, estuviera bien, merecían toda recomendación, pero para ofenderla y destruirla contra una hoja quo se la lleva el viento. Oh infelicidad humana, quo haces trofeo de tu misma miseria.*“³⁴⁷ Na samotný proces války nenahlíželi odlišně pouze tito tři autoři, ale ve svých názorech se rozcházeli dvořané i obyčejní lidé. Stejně tak tomu je i u tématu, prostředků k udržení moci, na které opět Fajardo s Graciánem nahlízejí velice podobně s morálním poselstvím, zatímco Machiavelli vychází z logiky a praktičnosti.

---

³⁴⁴ Tamtéž, s. 107.

³⁴⁵ Diego SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas*, část šestá, kapitola 75 - 84

³⁴⁶ Henar PIZZARO LLORENTE, *La crisis de la Monarquía española en la vida de Gracián (1601 – 1658)*, s. 47-48, Miguel GRANDE-Ricardo PINILLA BURGOS, *Gracián: barroco y modernidad (45-68)*

³⁴⁷ Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, část druhá, kapitola osmá

Vladař se stal ve své době opravdu ojedinělým dílem, které pravdivě a bez skrupulí popisuje možnosti, jak se reálně udržet u moci. Autor uznává, že určité praktiky, které v knize vykresluje, jsou nemravné a drsné, ale bohužel pravdivé.³⁴⁸ Rozdílný názor autorů je zřejmý z uspořádání a názvů kapitol jejich děl. Machiavelli doslova rozděluje kapitoly podle typu knížectví a na příkladech panovníků z minulosti radí, jak se udržet u moci. Knížectví rozděluje na dědičná, kde podle něho stačí nenarušovat staré pořádky, zachovávané v zemi po generace, a jednat pružně podle okolností.³⁴⁹ Ve smíšeném knížectví je udržení u moci komplikovanější. Jako hlavní důvod uvádí to, že lidé totiž rádi mění vládu v domnění, že si polepší. Teprve zkušenost jim ukáže, že se mýlili.³⁵⁰ Dále uvádí, že vzpoury a bouře jsou nevyhnutelným průvodním jevem každé nové vlády, protože panovník poddaným určitým způsobem ubližuje, ať už pobytem vojsk na nově získaném území nebo něčím dalším. Panovník musí být diplomatem a tyto bouře přečkat. Každý dobrý panovník ví, že se neobejde bez přízně určité části obyvatel.³⁵¹

V *Politikovi a Příručím orákulu* od Baltasara Graciána a v díle od Diega Saavedry Fajarda se čtenář s takto praktickým a logickým popisem způsobu vlády nesetká. Oba autoři přikládají velký vliv především panovníkovým vlastnostem, skutkům, jeho chování k poddaným, morálce a ctnostem. Stejně jako Machiavelli vyzdvihují přízeň lidu a popisují, jakými prostředky ji lze získat.³⁵² Jako první prostředek k získání přízně obyvatelstva uvádí Gracián štědrost. Podle něho by měl mít panovník pověst člověka prokazujícího laskavost. Doslova píše: „*Ti, kdo vládnou, mohou oblažovat, proto se těší vážnosti. Touto předností si panovníci dobývají všeobecnou přízeň. Neboť laskavý je ten, kdo prokazuje laskavosti.*“³⁵³ Diego Saavedra Fajardo uvádí, že člověk by si měl vážit své pověsti více než svého života. Autor doslova píše: „*No está la felicidad en vivir, sino en saber vivir. Ni vive más el que más vive, sino el que mejor vive.*“³⁵⁴ Proto by měl žít tak, aby žádní poddaní neměli potřebu

---

³⁴⁸ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 70.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 25.

³⁵⁰ Tamtéž, s. 27.

³⁵¹ Tamtéž, s. 29.

³⁵² Diego SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas*, část třetí, kapitola první.

³⁵³ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum*, s. 25.

³⁵⁴ Diego SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas*, část druhá, kapitola 15.

ho pomlouvat. Pokud je potřeba být laskavý a štědrý, zavděčit se tak poddaným a být oblíbený, měl by se tak panovník podle autora zachovat.³⁵⁵

Niccolo Machiavelli také uznává, že štědrost je velká ctnost. Měla by se však podle něj prokazovat diskrétně a cudně, tak, aby se o ní nikdo nedozvěděl. Bohužel Vladaři jsou rádi, jsou-li jim poddaní vděční a málokdy dokážou laskavost skrýt. Z toho vyplývá, že chytrému vladaři nesmí záležet na tom, je-li považován za lakomce. Machiavelli připomíná, že štědrost je obdivuhodná, pokud jde pouze z vlastních příjmů a na správnou věc.³⁵⁶ Autor doplňuje, že jde-li o štědrost, pokud muž usiluje o získání trůnu, je taková laskavost na místě. Pokud už vládcem je, tak na místě není. Jako příklad zmiňuje Césara Borgiu, který rozdával, dokud nedosáhl svého cíle. Tento kondoliér byl proslulý tím, že jeho štědrost hraničila s rozhazovačností. Borgia si bohatými peněžitými dary, obilím a stavbou domů zjednával popularitu a oblibu.³⁵⁷ Machiavelli upozorňuje na to, že při přehnané štědrosti hrozí zničení vlastní říše. Gracián se domnívá, že lidé, kteří laskavost odpírají, protože jsou zlí a lakomí, jednájí v rozporu se základními zásadami křesťanské morálky.³⁵⁸ Oproti tomu Machiavelli uznává ten názor, že zchudlý panovník je všem pro smích. Nikdo si ho neváží, a pokud se snaží různými neoblíbenými prostředky z krize dostat, velice často ho poddaní začnou nenávidět. Proto je podle Machiavelliho lepší mít pověst lakomce, i když to není nic lichotivého, ale neplodí to ani opovržení ani nenávisť.³⁵⁹

Jako další nástroj k získání a udržení přízně obyvatel zmiňuje Gracián dobročinnost a konání dobra. Po panovníkových dobrých slovech a slibech by měly následovat ještě mnohem lepší skutky. Gracián pokládá vlídnost za největší kouzlo velikých osobností. Milovat a být milován, to je autorovo heslo k udržení přízně.³⁶⁰ Machiavelli opět přiznává, že ideálního panovníka by měla zdobit shovívavost, dobrosrdečnost a lidskost. Bohužel tento ideál opět vyvrací a podotýká, že ne vždy je toto řešení možné a prospěšné. Machiavelli uznává tvrdost, je-li jejím cílem pořádek, svornost a blahobyť. Položí-li si panovník otázku, zda být populární nebo budít respekt, měl by si vybrat respekt, jelikož obojí nelze zkombinovat. Gracián vyzdvihuje lásku a

---

³⁵⁵ Tamtéž, část třetí, kapitola první.

³⁵⁶ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 116.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 192.

³⁵⁸ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum*, s. 25.

³⁵⁹ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 118.

³⁶⁰ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum*, s. 30.

popisuje ji slovy: „ *Lidé klidně ublíží tomu, koho milují, protože láska je morální závazek a ten pro svůj prospěch klidně poruší. Právě proto, že jsou špatní a slabí. Ale strach z trestu je přece jen drží na uzdě.*³⁶¹ Dodává, že lidé jsou nevděční, pokryteční, zbabělí a ziskuchtiví, a pokud panovník něco nabízí, naslibují mu hory doley, aby toho dosáhli. Panovník, který jim uvěří, na to v budoucnu doplatí, protože podle autora nemá koupená oddanost dlouhé trvání.³⁶² S tímto nesouhlasí Diego Saavedra Fajardo, který je přesvědčen, že lásku a respekt lze propojit. Panovník toho docílí, jestliže se pilně vzdělává, bere si příklady z minulosti a má dobré rádce.³⁶³

Machiavelli doplňuje, že panovník musí budít respekt, ale v žádném případě strach, protože ten vede k nenávisti. Podle něho stačí k udržení respektu základní zásada. Panovník by neměl sáhnout poddaným na majetek a na jejich ženy. Pokud je potřeba někoho popravít, musí to panovník dobře obhájit.³⁶⁴ Pokud se musí vládce z nějakého důvodu ke krutosti a tvrdosti rozhodnout, měl by to předem dobře zvážit a učinit je náraz, aby se k nim už později nemusel vracet. Své poddané si musí získat jinými ušlechtilými prostředky. Baltasar Gracián se s Machiavelliovými názory opět rozchází. Oproti krutosti vyzdvihuje mírumilovnost. Podle jeho teorie mírumilovní lidé nejen, žijí dlouho, ale zároveň kralují. Jeho heslem je žít a nechat žít.³⁶⁵ Pro Graciána a Fajarda je sebemenší obhajoba násilí a krutosti nepřijatelná. Gracián uzavírá *Příruční orákulum* kapitolou, že každý člověk včetně vládce by měl být svatý. Pojmem svatý má na mysli ctnost, která je podle něho svazkem všech dokonalostí a příčinou štěstí. To ona dělá z obyčejného člověka osobu zralou, statečnou, moudrou, chvályhodnou a šťastnou.³⁶⁶ Oproti tomu se Machiavelli domnívá, že pokud je násilí použito v nejnútnejší míře, a pokud ho lze vůbec ospravedlnit, může být použito jako akt sebeobrany a najednou. V žádném případě v něm panovník nesmí pokračovat, pokud je již vláda upevněna.³⁶⁷

Je patrné, že španělští spisovatelé Baltasar Gracián a Diego Saavedra Fajardo nazírají na výchovu vladaře stejným úhlem pohledu. Na politickou problematiku a

---

³⁶¹ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 121.

³⁶² Tamtéž, s. 120.

³⁶³ Diego SAAVEDRA FAJARDO, *Empresas*, část druhá, kapitola 13-16.

³⁶⁴ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 121.

³⁶⁵ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum a umění moudrosti*, s. 116.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 175.

³⁶⁷ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 121.

umění vládnout pohlíží především z estetického a morálního hlediska. Své knihy považují jako návod k tomu, aby budoucí panovník dovršil ideál, který ve svých dílech popisují. Slovy Baltasara Graciána: „*Ctnost je sluncem našeho malého světa a jeho hemisférou je dobré svědomí, je tak krásná, že získává přízeň Boha i lidí.*“³⁶⁸ Odkaz, který ve svém díle zanechal italský spisovatel, není natolik ctnostný ani morální, jak tomu bylo v předcházející citaci. Jeho poselství je v praktičnosti, kde je hlavním bodem svobodná společnost a autonomie národů. Machiavelli touží po sjednocené Itálii, po svobodě s přísnou, ale rozumnou vládou.³⁶⁹

---

³⁶⁸ Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum*, s. 175.

³⁶⁹ Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, s. 121.

8. Závěr

Tématem této diplomové práce bylo představení dvorské moralistní literatury v Evropě a Španělsku zlatého věku tak, jak ji vnímali doboví spisovatelé, tzv. moralisté.

Významným úkolem této práce bylo představení urozené španělské šlechtické společnosti tak, jak ji vnímali zmínění španělské spisovatelé. Španělské období zlatého věku bylo obdobím protikladů. To se samozřejmě projevilo i z určitého názoru dobových spisovatelů na šlechtickou společnost žijící v tomto období. Největším kritikem období byl Antonio de Guevara, který byl přesvědčen o tom, že především dvorská urozená společnost upadá. Ostatní spisovatelé jako Francisko de Quevedo, Baltasar Gracián, Diego Saavedra Fajardo neměli potřebu poukazovat pouze na dvorské prostředí, ale velmi často kritizovali celou lidskou společnost. Naopak ve svých dílech velmi často zmiňovali slavné a důležité postavy šlechtické společnosti. Každý ze zmiňovaných španělských autorů nahlížel na urozenou společnost jiným úhlem pohledu. Přičemž si byli všichni vědomi toho, že urozený šlechtic může být jak ctnostný, tak špatný. Je dost pravděpodobné, že z toho důvodu zanechali ve svých dílech rozdílné poselství. V Případě Antonia de Guevary to bylo poselství kritické. Baltasar Gracián se pokoušel udělit čtenáři morální lekci a zvýšit jeho zájem o vzdělání. Francisko de Quevedo se snažil přiblížit hlavní myšlenky neostoicismu a zvýšit tak morální hodnotu člověku. Diego Saavedra Fajardo usiloval o zvýšení šlechticova zájmu o vzdělání a krásné umění.

Dvorská literatura vznikala především jako reakce na celkové proměny dvorského prostředí a v mnoha případech měla pedagogický charakter. Jako další otázku si autorka položila to, jak se dvorská literatura dělila. Při jejím rozdělení lze souhlasit s Antoniem Álvarezem-Osoriem, který ji ve své studii rozdělil na literaturu zabývající se a) ideologickým popisováním šlechtice, za b) kritickým popisováním šlechtice a za c) politicko-naučnou literaturou.

Samotná diplomová práce je rozdělena do šesti kapitol, jejichž cílem bylo poskytnout co nejširší pohled na dvorskou společnost. První kapitola práce byla věnována španělské šlechtické společnosti zlatého věku. Zaměřila se především na to, čím se od sebe jednotlivé šlechtické stupně urozenosti odlišovaly a z jakého důvodu

k tomuto rozdělení vůbec došlo. Stejná část práce se věnuje vzniku instituce dvora. Autorka se v ní snaží vysvětlit, proč byl důležitou součástí šlechtického života.

V druhé kapitole se pokusila nastínit kulturní a literární pozadí Španělska v období zlatého věku, které mohlo určitým způsobem ovlivnit chování šlechtické vrstvy. Období španělského zlatého věku bylo obdobím jak vzestupu, tak pádu. Za vzestup lze považovat kulturní a literární pozadí doby, které po sobě zanechalo mnoho slavných umělců a spisovatelů. Za úpadek lze naopak považovat od 17. století rovinu politickou a společenskou. Je dosti pravděpodobné, že právě nedostatek v těchto dvou zmiňovaných rovinách dal vznik nezapomenutelným literárním dílům, protože autoři měli potřebu silně reagovat na vznikající problémy. Mezi nejznámější spisovatele, jejichž díla ovlivnila i budoucí generace patřili Baltasar Gracián, Francisko de Quevedo, Miguel de Cervantes Saavedra, Lope Félix de Vega Carpio, Luis de Góngora y Argote, Pedro Calderón de la Barca, Antonio de Guevara a mnoho dalších.

Ze jmenovaných spisovatelů se autorka zaměřila na ty autory, kteří se zabývali dvorskou literaturou. Na těchto poznátcích autorka postavila další část druhé kapitoly, kde představila samotný vznik dvorské literatury a spisovatele, kteří se touto problematikou zabývali. Autorka došla k závěru, že španělští moralisté reagovali především na to, jak se šlechta chovala a jakým způsobem žila. Někteří ze spisovatelů měli potřebu vytýčit ideálního dvořana, ze kterého by si měli vzít ostatní dvořané příklad. Mezi tyto autory se řadil Baltasar Gracián, který se nechal inspirovat evropskými spisovateli Baltassarem Castiglionem a Erasmem Rotterdamským. Jiní spisovatelé měli potřebu poukázat na špatné věci, které se u dvora děly, a kritickou formou se šlechticům snažili udělit morální lekci. Tak tomu bylo například u autora Antonia de Guevary. Dalším oblíbeným tématem se pro spisovatele stala politická literatura, ve které se moralisté zaměřili na představení ideálního vladaře. Tyto knihy sloužily především jako návod k tomu, jak by měl panovník efektivně vládnout a udržet se u moci. Mezi autory zabývající se touto tematikou patřili Baltasar Gracián, Diego Saavedra Fajardo a Francisko de Quevedo. Autorka opět uvedla, že tito autoři čerpali své informace z evropských zdrojů, stejně tak, jak tomu bylo u popisování ideálního dvořana. Autorka zde zmínila provokativní dílo *Vladař* od italského myslitele Niccola Machiavelliho, které si ve své době vysloužilo mnoho kritiky kvůli svým nekompromisním a praktickým názorům. Politická díla Graciána a Saavedry vznikla jako reakce na Machiavelliho *Vladaře*, kterého otevřeně kritizují. Zbylý autor Francisko de Quevedo se nechal inspirovat belgickým představitelem neostoického hnutí Justem

Lipsiem. Ve svých politických dílech Quevedo představil politika jako Božího posla, který by měl konat dobro a řídit se užitečnými radami plynoucími ze stoického učení.

Třetí kapitola byla věnována základní dvorské literatuře 16. století. Autorka se zaměřila na dvě díla, *Il Corteggiano* a *Menosprecio de corte y albanza de aldea*, která se zabývala popisem dvorského prostředí, dvořanových charakterových vlastností a celkovým způsobem života, jaký dvořan vedl. *Dvořan* byl napsán jako dílo, které mělo mladým šlechticům sloužit jako příručka správného dvorského chování. Autor díla Baldassare Castiglione zde opěvuje dvorský způsob života a postupně vypisuje všechny jednotlivosti, které by měl ideální dvořan ovládat. Oproti tomu Antonio de Guevara nahlíží na dvůr jako na nutné zlo, které dokáže změnit dvořanovo chování k nepoznání. Stejně tak jak Castiglione dvůr opěvuje, Guevara ho zatracuje a místo rad přináší čtenáři ostrou kritiku. Autorka tuto kapitolu pojala jako komparaci zmiňovaných děl. Dodává, že se jednalo o tak odlišná díla, že lze jen těžko uvěřit, že pocházela ze stejného období a zabývala se stejnou problematikou. Na základě jejich odlišnosti se pak pokusila vykreslit ideálního dvořana 16. století. Kladla si přitom otázky, jak by měl vypadat ideální dvořan, zda by měl být urozeného původu, jaký by měl být jeho charakter, jak by se měl oblékat, jak by měl správně mluvit, jaké by měl mít dovednosti nebo jak by měl trávit svůj volný čas. Závěrem je nutné zmínit, že obě díla měla obrovský vliv na vznikající proud dvorské literatury a umožnila budoucím generacím čtenářů a historiků nahlédnout do dvorského prostředí 16. století.

V čtvrté kapitole se autorka zabývala vlivem neostoicismu, který ovlivnil španělského moralistu Franciska de Quevedo, jenž byl později označen za hlavního představitele tohoto hnutí ve Španělsku. V první části druhé kapitoly se autorka zaměřila na celkové představení neostoického hnutí a na důvody, které vedly k jeho vzniku. Dále zde uvedla nejdůležitějšího představitele a zároveň zakladatele neostoicismu Justa Lipsia, kterého měl Quevedo za svůj vzor. Autorka v této první části došla k závěru, že neostoicismus vznikl jako reakce na upadající lidskou morálku, která byla způsobena a náboženskými válkami. Dodává, že neostoicismus byl založen na propojení křesťanského myšlení se stoickým učení. Autorka uvedla, že o propojení stoické filozofie a křesťanství se již před Lipsiem pokoušeli i starověcí církevní otcové jako např. sv. Augustin. Upřesnila však, že k celkovému propojení nedošlo z toho důvodu, že se stoická nauka s křesťanstvím spíše rozcházela, než shodovala. Předtím, než se autorka začala zabývat vlivem Justa Lipsia, který Franciska de Quevedo ovlivnil, představila základní myšlenková východiska stoicismu, ze kterých Lipsius vycházel.

Tyto myšlenky Lipsius poté upravil tak, aby byly slučitelné s křesťanskými zásadami. Lipsius musel být v této oblasti velmi opatrný a nesměl hlásat věci, které přímo odporovaly křesťanskému učení. Díky své opatrnosti a promyšlené taktice Lipsius dokázal propojit stoicismus s křesťanstvím, což dalo vznik neostoicismu. V druhé části této kapitoly se autorka zaměřila na představení Lipsiových děl, kterými se nechal inspirovat Quevedo. Autorka vyzdvihla dvě základní díla neostoicismu *De Constantia*, z které později čerpal Quevedo informace k napsání *Nombre, Origen, Intento, recomendación y Descendencisa de la Doctrina Estoica*. Další dílo, které Quevedu v jeho tvorbě přímo ovlivnilo, byla Lipsiova kniha „*Política*“. Quevedo na stejném principu vypracoval své dílo „*la Política de Dios*“, kde autor rozvádí myšlenku božské vlády v rukách božského panovníka. Na tomto základním principu křesťanského panovníka, uvedl Quevedo ucelený pohled na to, jaký by měl být ideální vladař. Autorka došla k závěru, že hlavní přínos literatury Franciska de Queveda spočíval v tom, že doplnil ideální vzor vladaře z předešlých let o základní neostoické myšlenky, které spočívaly v morálce, víře a cti.

Pátá kapitola byla zaměřena na poselství v dílech barokního spisovatele Baltasara Graciána. Autorka zde představila základní díla Baltasara Graciána a podrobně rozebrala pojetí člověka v Graciánově *Kritikonu*. Zjistila, že veškerá Graciánova díla lze chápat jako knihy s pedagogicko-morálním poselstvím, která se nesou v duchu humanismu. Ze všech jeho děl je právě v *Kritikonu* nejvíc znatelná Graciánova koncepce lidství, které postavil na základní dualitě *hombre-bestia / hombre – persona*, kde *bestia* značí nezralého, nekultivovaného a nevzdělaného člověka, zatímco *persona* představuje moudrého a ctnostného člověka, který svým vzděláním dosáhne nejvyššího ideálu. Autorka v této části nastínila i problém, který měl Gracián s jezuitským řádem, kde byl členem. Ten spočíval v tom, že Gracián svá díla publikoval pod pseudonymem Lorenzo Gracián a díla tak nepodléhala nutné řádové cenzuře. Největší komplikace nastaly s vydáním *Kritikonu*, kde Gracián ostře kritizoval španělskou společnost. Situace se vyhrotila natolik, že Graciánovi bylo zakázáno publikovat jakákoli díla.

V poslední kapitole se autorka věnovala politické dvorské literatuře. Představila zde dva základní španělské spisovatele, kteří se touto tematikou zabývali. Prvním z nich byl již zmíněný Baltasar Gracián a jeho dílo *Politik*. Druhým spisovatelem byl Diego Saavedra Fajardo a jeho dílo *Idea de un principe político-cristiano*. Obě díla byla napsána jako reakce na dílo *Vladař* od italského spisovatele Niccola Machiavelliho.

Díla španělských spisovatelů se od *Vladaře* odlišovala především tím, že byla založena na ctnostném chování panovníka, zatímco Machiavelli upřednostňoval praktické panovnickovy vlastnosti. Machiavelli hlásal, že se politika neutváří v ideálním světě morálky. Z tohoto důvodu by měl být panovník spíše pragmatický než ctnostný. Politické umění dle Machiavelliho závisí na zvolení prostředků a vytyčení přesného cíle než na mravních hodnotách, které upřednostňovali španělští moralisté. Autorka měla díky zmiňovaným studiím možnost představit základní postupy, kterými by se měl panovník řídit, aby dosáhl politického úspěchu, úcty poddaných a udržení moci.

Z vypracované diplomové práce plyne, že dvorská literatura byla důležitou součástí šlechtického života. Šlechtici v ní mohli najít odpovědi na nejrůznější otázky, které se týkali dvorského života, morálních hodnot a celkového obrazu šlechtické společnosti.

9. Resumen

El objetivo principal de este trabajo es crear un resumen de la literatura cortesana-moral europea de los siglos XVI y XVII. Otro punto de este trabajo es la introducción de la sociedad española noble durante el Siglo de Oro. La autora no ha presentado todas las obras de literatura cortesana, solo las más importantes. Después de un análisis detallado de las obras principales, decidió que eran tan importantes, que merecería la pena presentar sus ideas.

Otro punto de este trabajo fue la introducción de la sociedad española noble, como la percibieron los escritores españoles de Siglo de Oro. La autora determina que el período del Siglo de oro fue un período de contradicciones. Esto se refleja, obviamente, de la opinión de autores que vivieron durante este período. Por ejemplo Antonio de Guevara criticaba mucho la vida aristocrática de la gente noble y pensaba que la vida cortesana estaba de bajo de una decadencia. Por otro lado los otros autores como Francisco de Quevedo, Baltasar Gracián y Diego Saavedra Fajardo no sentían la necesidad criticar solamente la vida cortesana, mucho más criticaban toda la sociedad humana. Por otro lado en sus obras mencionaban muchas veces la importancia de las personas educadas y virtuosas, que vivían en la corte. Hay que decir, que los autores sabían muy bien que cada persona podía ser buena o mala y no dependía si fuera pobre o rico.

Es posible que por eso son las obras muy diversas y cada de ellas tiene un mensaje diferente. En el caso de Antonio Guevara hay que decir que sus obras eran una crítica enorme. Baltasar Gracián trató de dar al lector una lección moral y aumentar su enfoque en la educación. Francisco de Quevedo trató de acercar al lector las ideas principales de neostoicismo y aumentar así el valor moral del hombre. Diego Saavedra Fajardo trató de aumentar el interés de una persona noble en la educación y las bellas artes.

En la introducción la autora presentó dos preguntas básicas . A través de un análisis de las obras intentó responderlas y desarrollarlas. Como primero la autora se pregunta por qué la literatura española cortesana fue creada. La respuesta está en el primer capítulo de este trabajo. La autora explica que la literatura cortesana fue creada como una respuesta a los cambios globales en el ambiente cortesano y que en muchos de los casos la literatura cortesana tenía un carácter pedagógico-moral. También

respondió a otra pregunta si era posible dividir la literatura cortesana. Autora dividió la literatura cortesana según un estudio realizado por Antonio Álvarez-Osorio Avariño así a) la literatura ideológica que trata sobre un noble perfecto, b) crítica de la vida noble, c) literatura política y educativa.

Este trabajo está dividido en seis partes y intenta a establecer un imagen global de la literatura y sociedad cortesana. La primera parte trata sobre la cultura cortesana, la gente noble y la vida noble. La autora trató a describir los rasgos principales de la nobleza y explicó por qué la gente noble tenía necesidades a distinguirse de los otros.

El segundo tema estuvo dedicado a la literatura cortesana y sus intérpretes principales. En la primera parte se también exponen algunos acontecimientos históricos de la época en la que vivieron los escritores principales.

En la tercera parte la autora analizó la literatura cortesana del siglo 16, dónde presentó dos obras más importantes *Menosprecio de corte y albanza de aldea* de Antonio de Guevara y *El Cortesano* de Baldassare Castiglione. Autora después comparó estas dos obras y dibujó un cortesano ideal.

La cuarta parte estuvo dedicada a neostoicismo, la vida de Justo Lipsio y al impacto que tenía en las obras de Francisco de Quevedo.

La quinta parte analiza las obras de Baltasar Gracián y sus aspectos literarios del Criticón. También presenta el análisis del concepto del hombre graciano.

La última parte de este trabajo estuvo dedicada a literatura política de Baltasar Gracián y Diego Saavedra Fajardo que después autora comprobó con la obra *El príncipe* de Niccolo Machiavelli.

Gracias a este trabajo se puede decir que la literatura cortesana ayudaba a la gente noble encontrar las respuestas básicas sobre la vida en la corte. También era muy importante porque tenía un carácter pedagógico-moral.

10. Seznam použité literatury

- Alfonso CAPITÁN DÍAZ, *Historia del pensamiento pedagógico en Europa*, Madrid 1984.
- Antonio ÁLVAREZ-OSORIO ALVARIÑO, *Corte y cortesanos en la monarquía de España*, in: Giorgio PATRIZI- Amedeo QUONDAM (edd.) *Educare il corpo, educare la parola nella trattatistica del Rinascimento*, Roma 1998, s. 298.
- Antonio DOMINGO ORTIZ, *La sociedad española en el siglo XVII*, Granada 1992,
- Aurora EGIDO, *Humanidades y dignidad del hombre en Baltasar Gracián*, Salamanca 2001.
- Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, Praha 1978.
- Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, Madrid 2009.
- Baltasar GRACIÁN, *El Criticón*, Madrid 1971, Úvod E. CORREA CALDERÓN (1. Svazek, s. 7-77).
- Baltasar GRACIÁN, *Obras Completas*, Aguilar, S.A., Madrid 1967, editor Artur del HOYO, (úvodní studie *Vida y obra de Gracián*, s. 13-279).
- Baltasar GRACIÁN, *Příruční orákulum a umění moudrosti*, Praha 1990.
- Bohumil RYBA, *Lucius Annaeus Seneca Výbor z listů Luciliovi*, Praha, 1969.
- Diego SAAVEDRA FAJARDO , *Empresas políticas: ide de un príncipe político-cristiano*, Madrid 1976.
- Evaristo CORREA CALDERÓN , *Baltasar Gracián, su vida y su obra*, Madrid 1970.
- F. MÁRQUEZ VILLANUEVA, *Menosprecio de corte y albanza de aldea*, Villadolid 1539, y *el tema aulico en la obra de Fray Antonio de Guevara*, Santander 1999.
- G. FERNANDÉZ de la MORA, *Machiavelo visto por los tratadistas políticos españoles del barroco*, Madrid 1986.
- Henar PIZZARO LLORENTE , *La crisis de la Monarquía española en la vida de Gracián (1601 – 1658)*, s. 47-48, Miguel GRANDE -Ricardo PINILLA BURGOS, *Gracián: barroco y modernidad* (45-68).
- Ignacio ARELLANO, *Francisco de Quevedo, Vida y obra*, Madrid.

José Antonio FERNÁNDEZ SANTAMARÍA, *Razón de Estado y política en el Pensamiento español del barroco*, Madrid 1986.

Justo LIPSIO, „*Políticas*“, Madrid 1997.

Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání: Renesance*, Praha: Lidové noviny 1996, s. 38.

N., ABBAGNANO, *Historia del pensamiento*, Madrid 1988, vol III.

Niccolo MACHIAVELLI, *Vladař*, Praha 2007.

Oldřich BĚLIČ-Josef Forbelský, *Dějiny španělské literatury*, Praha 1984.

Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

Internetové zdroje

Antonio de GUEVARA, *Menosprecio de corte y albanza de aldea*,

<http://www.filosofia.org/cla/gue/gueca.htm>

<http://www.filosofia.org/guevara.htm>

Antonio de GUEVARA, *Relox de príncipes*, Versión de Emilio BLANCO publicada por la Biblioteca Castro de la Fundación José Antonio de Castro: *Obras Completas de Fray Antonio de Guevara*, tomo II, páginas 1-943, Madrid 1994

<http://www.filosofia.org/cla/gue/guerp.htm>

Antonio de GUEVARA, *Una década de Césares (1539)*. Versión de Emilio BLANCO publicada por la Biblioteca Castro de la Fundación José Antonio de Castro: *Obras Completas de Fray Antonio de Guevara*, tomo I, páginas 335-904, Madrid 1994,

<http://www.filosofia.org/cla/gue/guedc.htm>

Baltasar GRACIÁN, *Arte de ingenio y Tratado de la agudeza*, Al Lector, s.1165, Edición digital a partir de Arturo del HOYO (ed.), *Obras completas*, Madrid, Aguilar 1960, pp. 1163-1254,

<http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?Ref=33480>

Evaristo CORREA CALDERÓN, *Guevara y su invectiva contra el mundo*, Escorial. *Revista de cultura y letras*, Madrid, Tomo XII, Julio 1943, páginas 41-68

<http://www.filosofia.org/cla/gue/1943cald.htm>

Justus LIPSIUS, *Two books of constancie*, englished by Sir John Stradling,

www.archive.org/details/twobooksofconsta00lips,

Marcial SOLANA, *Historia de la Filosofía Española. Época del Renacimiento (siglo XVI)*, Asociación Española para el Progreso de las Ciencias, Madrid 1941, tomo II,

páginas 439-462. Libro Cuarto: *Filósofos independientes o eclécticos*. Capítulo V. *Fray Antonio de Guevara*.

<http://www.filosofia.org/cla/gue/1941sola.htm>

<http://www.iep.utm.edu/neostoic/#4>

<http://www.iep.utm.edu/lipsius/#SH3b>

<http://www.plato.stanford.edu/entries/justus-lipsius>